

PIET DE VRIES EEN BEELDHOUWEND ARCHITECT

Rienk Terpstra

Piet de Vries

---

een beeldhouwend architect

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt
door steun van:

Piet de Vries Stichting
Stichting De Grote Zuidwesthoek
Ottema-Kingma Stichting
Boelstra-Olivier Stichting
Boersma-Adema Stichting
Herbert Duintjer Fonds
P.W. Janssen's Friesche Stichting
Gemeente Leeuwarden - Zadelfonds
Gemeente Súdwest Fryslân
Wetterskip Fryslân
Abe Bonnema Stichting
Gemeente Tytsjerksteradiel

NUR 648

ISBN/EAN 978 949 205 234 6

Tenzij anders vermeld zijn tekst, foto's en
afbeeldingen © Stichting Piet de Vries

Tekst Rienk Terpstra

Adviezen Hans de Vries

Grafisch ontwerp Gert Jan Slagter

Druk Drukkerij Douma, Dokkum

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar
gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën,
opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de
uitgever.

De uitgever heeft geprobeerd van alle afbeeldingen de rechthebbenden te achterhalen en in
te lichten. In geval de vermelding van eigenaar of copyright desondanks onjuist of onvolledig
is, wordt de eventuele rechthebbende verzocht contact op te nemen met de uitgever.

Foto frontispice: Piet de Vries (1980). Foto Ronald Hoeben

Afbeeldingen voorplat: J.L. Hooglandgemaal, Stavoren

Afbeeldingen achterplat: Zwembad De Grootte Wielen, Leeuwarden

7	Voorwoord
9	1. De jonge jaren in Fryslân
10	De bouwkundige opleiding in Leeuwarden
12	2. Leermeesters in Amsterdam
12	Architectenbureau Gratama & Versteeg
13	Architectenbureau Elte & Mastenbroek
15	Architectenbureau Eduard Cuypers
17	3. Van rationalisme tot Amsterdamse School
17	Rationalisme
17	Heroriëntatie
19	Moderne opvattingen
19	Amsterdamse School en het zakelijk expressionisme
21	4. De eerste ontwerpen als zelfstandig architect Het baksteenexpressionisme van de Amsterdamse School
21	De Bildtse tijd
22	Decors en tentoonstellingen
25	Leeuwarden
28	Kunstkring De Branding
34	5. De jaren dertig De zakelijk-expressionistische periode
34	Huisvesting voor de 'gegoede burgerij'
38	Meubelontwerpen
40	Woningen voor 'Middenstanders en Werklieden'
45	Werkplaatsen met daarboven woningen
52	Puien
55	Met riet gedekt
62	Gekleurd glas en glazeniers
64	6. Traditionalisme aan het eind van de jaren dertig
64	Traditionalisme
64	Gemeentehuizen
70	Friese Bouwkring en prijsvraagontwerpen

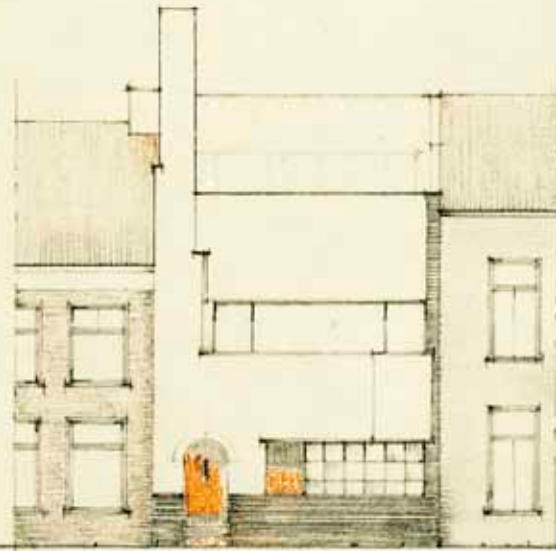
72	7. De oorlogsjaren
72	Zomerhuisjes
73	Oorlogsschade
74	Stilstand na 1942
75	8. Traditionalisme aan het begin van de jaren vijftig
75	Leeuwarder hotels en restaurants
77	Hotels en restaurants in de provincie
77	Andere projecten
78	Schoonheidscommissies, BNA en docentschap
79	Samenwerking met architect Johan Dalmolen
79	Rijksbouwmeester ir. Gijsbert Friedhoff
80	PTT-Telefoondistrictskantoor
86	Wandkunst
89	Andere opdrachten
93	9. De jaren zestig Van modernisme naar functionalisme
93	Eilander vakantieverblijven
99	Andere projecten op de eilanden
101	Vader en zoon De Vries en verhuizing naar Bergen
107	Drie Friese functionele gebouwen
109	Opdrachten van buiten Fryslân
110	Andere projecten
111	Van kunsthandel 'Buffa' naar 'Collection d'art'
116	De sluiting van het architectenbureau
116	Tot slot

PROJECTENLIJST

118	Inleiding projectenlijst
149	Noten
151	Korte biografie in jaartallen
154	Literatuur en fotoverantwoording
155	Dankwoord

SCHALL IMMO

seher

Voorwoord

In 1997 besloten Hans en Cora de Vries dat het voormalige woon- en kantoorpand van hun vader respectievelijk schoonvader aan de Druifstreek in Leeuwarden weer in oude staat hersteld zou moeten worden. Dit door Piet de Vries ontworpen gebouw, karakteristiek voor zijn oeuvre, was, mild gezegd, na jarenlang intensief gebruik, toe aan een grondige restauratie. In samenhang met de restauratie was het nodig om na te denken over een passende bestemming voor het pand. Om een en ander in goede banen te leiden werd de Stichting Piet de Vries opgericht. Het pand werd van top tot teen gerestaureerd door architect Broor Adema (Dokkum), met adviezen van zoon Hans de Vries, die zich nog veel oorspronkelijke details wist te herinneren. Huurder van de begane grond en de eerste etage is sinds augustus van het jaar 2016 de Museumfederatie Fryslân, een organisatie die naadloos past in een pand met deze geschiedenis.

Nu de toekomst van het Piet de Vries Huis is verzekerd, het gebruik passend is bij de aard en de geschiedenis, kan het bestuur zich richten op zaken die in het verlengde van zijn doelstelling liggen: 2017 is daarvoor een goed jaar, 20 jaar na de start van het uitvoerige herstel van het woonhuis met atelier aan de Druifstreek, 50 jaar na de ingebruikneming van het J.L. Hooglandgemaal te Stavoren en 25 jaar na het overlijden van architect Piet de Vries in 1992.

Om het werk van Piet de Vries onder de aandacht van een breder publiek te brengen, zijn er twee tentoonstellingen georganiseerd, in het Historisch Centrum Leeuwarden (HCL) en in Tresoar, beide in Leeuwarden.

Met dezelfde doelstelling is dit boek verschenen dat u nu in handen houdt: een eerbetoon aan de architect Piet de Vries, die voor en na de Tweede Wereldoorlog een belangrijk stempel heeft gedrukt op de bouwkunst in Leeuwarden en Fryslân.

Hans de Vries en de auteur, mijn medebestuurslid Rienk Terpstra, wil ik hartelijk dankzeggen voor de totstandkoming van dit boek. Zij hebben hiervoor beiden heel veel werk verricht.

Ik wens u veel lees- en kijkplezier.

Leeuwarden, juni 2017

Louis Lyklema,
voorzitter stichting Piet de Vries

1 De jonge jaren in Fryslân*

Kornelis en Dirkje de Vries met hun drie kinderen: Piet, Trijntje en Teunis (ca. 1910)

Pieter de Vries werd op 15 februari 1897 in Oostvoorne (Zuid-Holland) geboren. Hij was het middelste kind in een gezin met drie kinderen. Van jongs af aan werd hij Piet genoemd.

Zijn vader was Kornelis de Vries en zijn moeder Dirkje van Gelder, beide afkomstig uit het Friese St. Jacobiparochie. Kornelis bracht zijn diensttijd door bij de marine en ging daarna bij de politie werken in achtereenvolgens Culemborg, Oostvoorne en Wijhe.

Drie jaar later, in 1905, keerde het gezin terug naar Fryslân, naar Berlikum in de kleistreek. Kornelis ging daar eerst aan de slag als ambtenaar, maar vestigde zich na een tussentijdse overstap naar de horeca als commissionair in aardappelen en granen. Later verhuisde het gezin naar Minnertsga. Kornelis gaf het huis waar ze kwamen te wonen de naam Hermana en verwees daarmee naar de adellijke behuizingen Klein Hermana en Groot Hermana, die in de negentiende eeuw waren afgebroken.

De jonge Piet de Vries was regelmatig buiten in het veld te vinden, waar hij tekeningen maakte. Ook bleek hij over muzikaal talent (piano en viool) te beschikken. In eerste instantie leek een muziekopleiding een goede keuze, maar op school blonk hij ook uit in tekenen. Om die reden wilde hij zelf graag beeldhouwer worden, maar een opleiding tot beeldend kunstenaar behoorde in het zakenmilieu waarin hij opgroeide niet tot de mogelijkheden. Een toekomst in een dergelijk metier werd ongewenst geacht: liever geen 'kunstenaar'. Zijn tekentalent was voor zijn ouders aanleiding hem te stimuleren om in het bouwbedrijf zijn toekomst te zoeken. Uiteindelijk werd gekozen voor de Middelbare Technische School (MTS) in Leeuwarden.

Huize Hermana in Minnertsga

Piet de Vries met viool (ca. 1910 en ca. 1915)

* Bij het samenstellen van deze tekst is veelvuldig gebruikgemaakt van de catalogus Gert Elzinga en Rienk Terpstra, *Piet de Vries, Architect*, Fries Museum 18 oktober-24 november 1980. Er is eveneens regelmatig geput uit eerder verzamelde gegevens, vastgelegd als documentatie van de Stichting Piet de Vries.

De bouwkundige opleiding in Leeuwarden

De MTS aan de Vredeman de Vriesstraat was in 1914 opgericht. Piet de Vries behoorde tot de leerlingen van het eerste uur. Aan de MTS kreeg hij bouwkundig onderricht van in Fryslân toonaangevende architecten. Zijn eerste leraar was de Sneker architect Geert Stapenséa (1877-1948). Diens ontwerpen waren beïnvloed door de Amsterdamse School en het modernistische Nieuwe Bouwen. Zijn kantoor was eerst gevestigd in Sneek, later in Heemstede. Stapenséa doceerde zowel bouwkunde als stedenbouw.

Een leraar die Piet de Vries in het bijzonder de interesse voor de techniek van het bouwen bijbracht, was Andries Baart sr. (1885-1969). Hij bouwde in de vooroorlogse zakelijke en expressieve stijl woningen en kantoren, en was ook de architect van het MTS-gebouw. Daarna 'bekeerde' hij zich tot de traditie van de Delftse School. Baart schreef onder de leerlingen zo nu en dan prijsvragen uit, zoals voor het ontwerpen van een tegelvloer.

Een belangrijke leermeester was ook Doeke Meintema (1877-1935). Meintema had op diverse ateliers gewerkt, waaronder dat van architect

Eduard Cuypers (1859-1927) in Amsterdam, dat een kweekvijver was van de stijl van de Amsterdamse School (Piet de Vries zou er later zelf ook werken). Nadat Meintema in 1917 naar Fryslân terugkeerde, werkte hij aan een gevarieerd oeuvre: sociale woningbouw, boerderijen, dorpsvilla's, maar ook fabrieken, winkels en pastorieën. Hij deed dat in een ingetogen stijl waarin hij de Amsterdamse School en zijn opvattingen over de aard van het bouwwerk en de Friese identiteit liet samenkomen onder het motto: 'Zo eenvoudig als het maar kan en naar de aard van het wezen'. Piet de Vries roemde deze architect zeer, ook vanwege de 'Friesch-eenvoudigen aard' van zijn architectuur. Meintema leerde hem deze architectuur te waarderen, in het bijzonder de baksteenarchitectuur. Piet de Vries viel op door zijn tekenvaardigheid en Baart sr. stimuleerde hem om een aantal jaren praktijkervaring op te doen bij architecten buiten Fryslân, in het bijzonder in Amsterdam. Hij liep stage en werkte gedurende een tijd achtereenvolgens op de architectenbureaus Gratama & Versteeg (anderhalf jaar), Elte & Mastenbroek (een jaar) en bij de eerder genoemde Eduard Cuypers (ruim een jaar). In Amsterdam zette hij zijn opleiding voort aan de opleiding Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht (VHBO) van de Rijksakademie van Beeldende Kunsten.

Een schilderijtje van Piet de Vries
(ca. 1915)

Piet de Vries in militaire dienst
(ca. 1915)

Piet de Vries bij een schrijftafeltje
(ca. 1915)

2 Leermeesters in Amsterdam

Architectenbureau Gratama & Versteeg

Door bemiddeling van Andries Baart sr. kwam Piet de Vries in augustus 1918 terecht op het bureau van de architect ir. Jan Gratama (1877-1947) en de stedenbouwkundige Gerrit Versteeg (1872-1938), die van 1914 tot 1921 geassocieerd waren.

Als architect bouwde Jan Gratama in de stijl van de Amsterdamse School. Hij werkte als redacteur ook actief mee aan verschillende architectuurtijdschriften, zoals het *Bouwkundig Weekblad*. Gezamenlijk werkten Gratama en Versteeg aan grote woningbouwprojecten, waarvoor ze perspectieftekeningen en maquettes maakten. Vooral bij deze werkzaamheden werd Piet de Vries betrokken. Hij ervoer zijn werk op dit bureau als een prachtige opleiding en als zeer stimulerend, omdat er per project veel tijd werd geïnvesteerd in de uitwerking. Het enthousiasme en de interesse waarmee de beide architecten aan hun opdrachten werkten, maakten grote indruk op hem.

Van hen beiden moet vooral Gratama als de stuwende kracht worden gezien. Hij was niet alleen in praktische zin met architectuur bezig, maar manifesteerde zich ook op theoretisch gebied. Op zijn naam staan verschillende zeer interessante publicaties. Hij was het ook die in 1916 ter gelegenheid van de zestigste verjaardag van H.P. Berlage (1856-1934) de term 'Amsterdamse School' invoerde, toen hij schreef over de 'moderne Amsterdamse School met zijn expressionisme, met zijn moderne romantiek, met zijn fantasie'. Het was deze richting in de bouwkunst waar zijn voorkeur naar uitging, met dit verschil dat zijn gevelontwerpen veel meer vanuit een totaalconcept werden ontworpen en eerder rekening hielden met de plattegrond, terwijl de Amsterdamse School een tweedimensionale decoratie in het vlak toepaste.²

Gratama bouwde met Versteeg en Berlage een drietal woonwijkjes in Amsterdam, waarvan het ontwerp grotendeels aan hem toegeschreven kan worden: Koekoekstraat (1920), Kraaipanstraat (1920/1924) en Turnerstraat en Speerstraat (1925). Voor de eerste twee projecten deed Piet de Vries tekenwerkzaamheden.

Piet de Vries en Gerrit Versteeg

Tot de belangrijkste werken van Gratama en Versteeg behoren de woningen voor de Bouwvereniging Eigen Haard in de Vogelenbuurt (1917-1918) en de gemeentelijke woningbouw in de Transvaalbuurt (1920-1924), beide in Amsterdam. Daarnaast ontwierp Gratama door het hele land veel stads- en landhuizen. Hij was ook in Leeuwarden niet onbekend, want hij was als adviseur met G. Stapenséa nauw betrokken bij de uitbreidingsplannen van deze gemeente aan het einde van de jaren twintig.

Tijdens zijn werk bij bureau Gratama & Versteeg en ook tijdens de VHBO-jaren was het vooral de hier docerende Gratama die een inspirerende invloed op Piet de Vries had. Met Gratama bediscussieerde hij architectonische theorieën die op het bureau een samenhangend vervolg konden krijgen. Met zijn medestudenten debatteerde hij tot diep in de nacht over de verschillen in uitgangspunten tussen de architect Berlage en de Amsterdamse School. Het bureau Gratama en Versteeg combineerde eigenlijk de opvattingen van de Amsterdamse School met de rationelere ontwerpmethodieken van Berlage.

Architectenbureau Elte & Mastenbroek

Na ongeveer anderhalf jaar, tot begin 1920, bij Gratama & Versteeg gewerkt te hebben, verhuisde Piet de Vries naar het architectenbureau van Hartog (Harry) Elte Phzn (1880-1944) en Gerard F. Mastenbroek (1878-1955). Hier zat hij niet alleen op de tekenkamer, maar werd hij ook meer direct bij het werk op de bouwplaats betrokken.

Van deze twee architecten manifesteerde Elte zich het meest. Hij zou zich later sterk aangetrokken voelen tot de architecten van de Nieuwe Zakelijkheid. Hij woonde met zijn vrouw Elisabeth Speijer van 1929 tot 1942 in een door hemzelf ontworpen huis aan de Stadionweg 44 in Amsterdam. In het eigen woonhuis met architectenatelier dat Piet de Vries in 1932 zou ontwerpen, valt zijn ontwikkeling als architect min of meer af te lezen aan de overeenkomsten – en verschillen – met dit pand van Elte.

Na zakelijke onenigheid besloten Elte en Mastenbroek hun associatie per direct te beëindigen. Intussen was Piet de Vries op de tekenkamer betrokken bij het ontwerpproces van een aan de Amsterdamse Nieuwendijk 154-156 te bouwen bioscoop: Theater Royal (geopend op 8 februari 1922 en afgebrand in 1978). Hier kwam door het opstappen van Mastenbroek abrupt een einde aan. Elte en Mastenbroek waren destijds overeengekomen dat alleen Mastenbroek verantwoordelijk zou zijn voor de uiteindelijke uitvoering van de bouw.

Ook op dit kantoor werkte Piet de Vries maar een jaar, hoewel hij zich in gezelschap van deze twee inspirerende architecten zeer op zijn plaats voelde.

Het eigen woonhuis van architect Harry Elte, Stadionweg 44 in Amsterdam (1928)

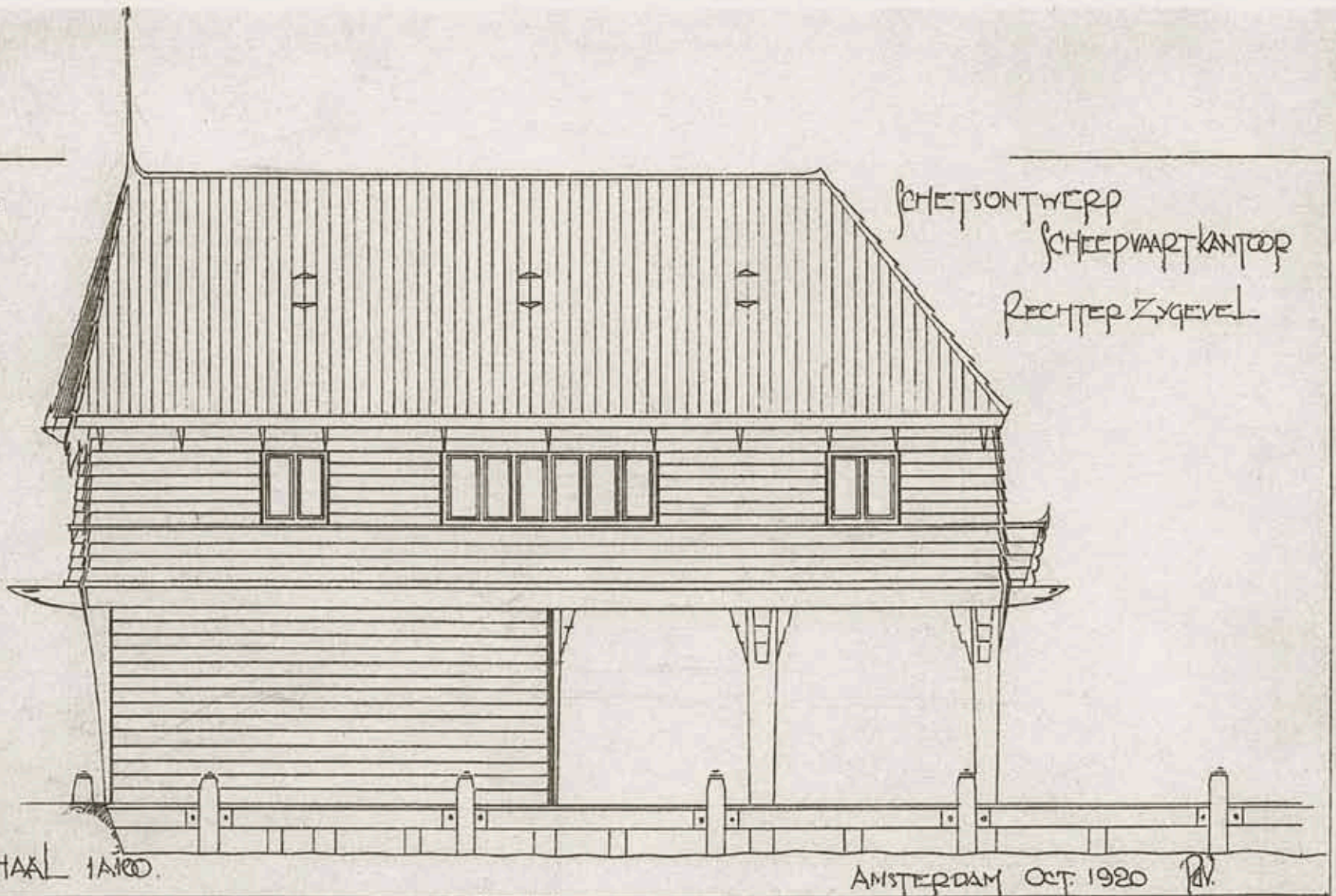

Voor- en achtergevel van het woonhuis van Harry Elte

3.

SCHEETSONTWERP
SCHEEPVAARTKANTOOR
RECHTER ZYGEVEL

SCHAAL 1:100

AMSTERDAM OCT 1920 P.V.

Studieontwerp voor een raadhuys (1922)

Studieontwerp

Tijdens zijn studieperiode in Amsterdam maakte Piet de Vries in het laatste jaar een vrij studieontwerp voor een raadhuys. Het toont duidelijk de invloed van de Amerikaanse architect Frank Lloyd Wright (1897-1959). Frank Lloyd Wright maakte veel gebruik van de geometrische vormtaal. Op zijn reis naar Japan in 1905 raakte hij beïnvloed door de traditionele Japanse architectuur. Tijdens een verblijf in Europa (1909-1910) liet hij zich sterk inspireren door de Oostenrijkse beweging Wiener Sezession en door de natuur.

Het raadhuys van Piet de Vries verwijst naar Frank Lloyd Wright door het integreren van bouwvolumes en de op verschillende niveaus gelegen platte daken, die door forse verticale elementen worden gedragen. Dit alles wordt versterkt door de wijze van perspectivisch tekenen. Naast het Amerikaanse voorbeeld was in die tijd de Nederlandse architect H.Th. Wijdeveld (1885-1987) een grote visionair en inspiratiebron. Wijdeveld was naast de ontwerper van een aantal utopische stedenbouwkundige plannen ook de hoofdredacteur van het tijdschrift *Wendingen*. Hij werd met zijn in 1918 opgerichte en bijzonder fraai door hem vormgegeven blad *Wendingen* (opgeheven in 1931) de woordvoerder van de 'Fantasievollen'. Via *Wendingen* verspreidde hij het gedachtegoed van de Amsterdamse School.

brengen. Bij Cuypers kreeg hij die mogelijkheden. Hoewel hij inmiddels al veel bouwkundige ervaring had opgedaan, werkte hij er ruim een jaar 'met het zweet in de handen', zoals hij het zelf uitdrukte.

In de voorgaande jaren had Piet de Vries zijn mening omtrent de visuele kwaliteiten van de architectuur al gevormd. Op het bureau van Cuypers trof hij collega's die dezelfde ideeën hadden. Medestudent Dirk (Dick) Brouwer (1899-1941) was degene met wie hij het meest contact had. Dirk Brouwer stimuleerde hem om zijn muziekstudie voort te zetten. Van specifieke lessen is echter nooit wat gekomen en zelfs het naar muziek luisteren werd na een mislukte ooroperatie een probleem. Brouwer was bij diverse architecten in de leer geweest en volgde het Hooger Bouwkunst Onderricht in de hoofdstad. Later zou hij een eigen architectenbureau in Amsterdam openen. Gaandeweg ontwierp hij tal van warenhuizen in Nederland, waaronder 24 vestigingen van de HEMA en vestigingen van Galeries Modernes in Utrecht en Amsterdam. In samenwerking met de bekende architect Willem Dudok ontwierp hij magazijnen voor de Rotterdamse vestiging van De Bijenkorf. Daarnaast zijn van hem ontwerpen bekend van (onder andere) villa's. In zijn ontwerpen zijn elementen terug te vinden uit de Nieuwe Zakelijkheid en het functionalisme. In het begin van de Tweede Wereldoorlog (1941) werd hij als verzetsman door de Duitsers gefusilleerd.

Een vergelijkbare relatie ontstond met de in hetzelfde huis als De Vries wonende Arend Jan Westerman (1884-1966). Westerman werkte tussen 1914 en 1922 bij de Dienst Publieke Werken in Amsterdam en gold toen als een fervent aanhanger van de Amsterdamse School. Hij studeerde in 1910 af aan de Industrieschool in Zwolle. Daar bouwde hij voornamelijk woningbouwcomplexen – meestal voor particuliere ondernemers en zelden voor woningbouwverenigingen – waarvan het merendeel in Amsterdam en Den Haag staat.

Hij ontwierp in een stijl die nauw verwant was aan de Amsterdamse School. Voorbeelden in Amsterdam zijn: het bemalingsgebouw aan de Amsteldijk (1919), de badhuizen aan de Diamantstraat en op het Boerhaveplein (1921), de Vierde Ambachtsschool aan de Postjesweg (1922) en de HBS en de Handelsschool aan beide kanten van de Pieter Lodewijk Takstraat (1924), tegenwoordig beide in gebruik bij het Berlage Lyceum.

Westerman nodigde Piet de Vries uit om bij hem te komen werken. Dat is niet gebeurd: de al even genoemde zware ooroperatie en een daaropvolgende herstelperiode brachten hem terug naar het ouderlijk huis in Minnertsga.

3 Van rationalisme tot Amsterdamse School

Rationalisme

Toen Piet de Vries in 1922 terugkeerde naar Fryslân, was er in de architectuurwereld veel aan de hand. Zowel op nationaal als op internationaal niveau waren er verschillende vernieuwende bewegingen gaande. Rond de eeuwwisseling bouwde Hendrik Petrus Berlage zijn Beurs in Amsterdam. Vanaf het ontwerp tot en met de bouw duurde dit van 1887 tot 1903. In die jaren ontwikkelde hij het rationalisme. Vanaf de jaren 1900-1920 werden zijn ideeën en werken in geschriften verder uitgewerkt en kwam de term 'rationeel bouwen' in zwang. Berlage ontwikkelde in zijn architectuur een eigen vormtaal en proportieschema. Nu geldt de Beurs van Amsterdam als een sleutelontwerp in de Nederlandse architectuur.

De Beurs van Berlage aan het Damrak in Amsterdam (ca. 1920)

Bij Berlage staat een functionele en logische opbouw van het gebouw centraal. De aandacht was meer dan voorheen gericht op de ordening van ruimtes op grond van hun functie. Daarbij stond het constructieve voorop, pas daarna kwamen de omhulsels aan de orde. De nadruk lag op het dragende karakter van muren, bogen en pijlers. Het gebruik van schoon metselwerk en contrasterende natuurstenen blokken en banden werd belangrijk. Het streven van Berlage was gericht op een meer idealistische architectuur en een betere maatschappij. Het einde van het rationalisme werd veroorzaakt door (onder andere) materiaal-schaarste tijdens de Eerste Wereldoorlog, maar het gedachtegoed bleef nog lang doorwerken. De architectonische wortels van vrijwel alle architecten van de daaropvolgende stijlen – het expressivisme, het Nieuwe Bouwen en het traditionalisme – gaan erop terug.

Heroriëntatie

Als reactie op de Jugendstil (ook art nouveau of Nieuwe Kunst genoemd) en het rationalisme kwam kort na de eeuwwisseling een derde stroming op: de heroriëntatie (1905-1925). In deze internationaal georiënteerde stroming werden op traditionele wijze historische stijlmotieven toegepast, maar tegelijk werden moderne beton-skeletconstructies niet geschuwd. Bekend werd de stijl onder de naam Um 1800-beweging. Deze stijl, die populair was in de Verenigde Staten, kreeg in Europa bekendheid door publicaties in Amerikaanse architectuurtijdschriften en ook doordat Nederlandse architecten de Verenigde Staten bezochten of daar werkten. Zo werkte J.A. van Straaten (1862-1920) daar van 1883-1892. Jan Frederik Staal (1881-1973), Abraham Salm (1852-1935), Johannes Ludovicus Mathieu (Mathieu) Lauweriks (1864-1932) en H.P. Berlage bezochten Amerika respectievelijk in de jaren 1902, 1907, 1909 en 1911. De architectuur van de Amerikaan Frank Lloyd Wright (1867-1959) zou later in het Nieuwe Bouwen (1925-1940) weerklank vinden.

Peek en Cloppenburg, Wirdumerdijk, Leeuwarden (foto 1968)

Architect Doeke Meintema ontwerp voor de Coöperatieve Vereniging Woningbouw zeventig arbeiders- en middenstandswoningen tussen de Harlingerstraatweg en de Bildtsestraat in Leeuwarden (1921)

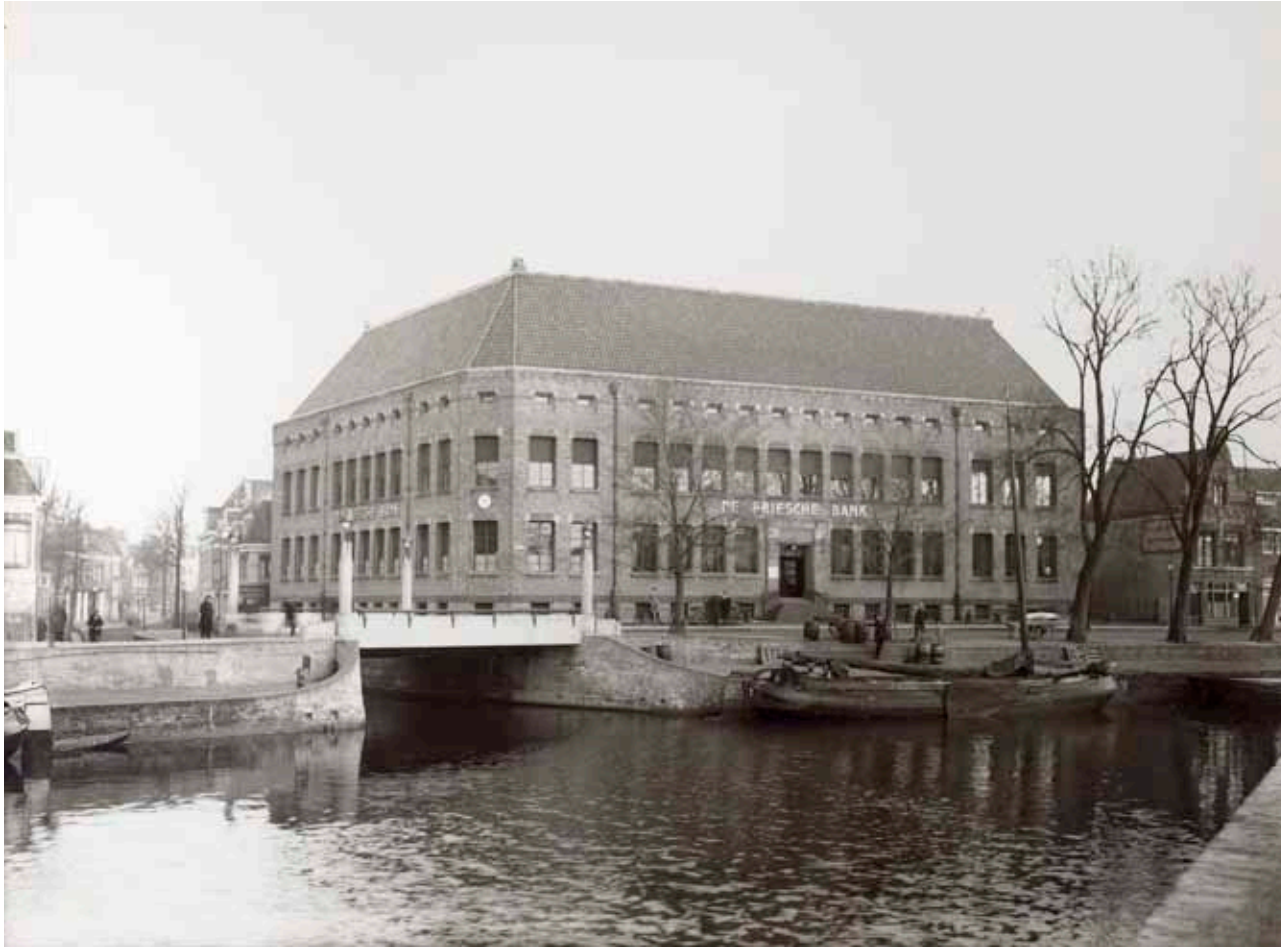
Maar eerst ging de aandacht uit naar het werk van H.H. Richardson (1838-1886) en L.H. Sullivan (1856-1924).³ Hun stijl werd toegepast in rijk uitgevoerde warenhuizen, kantoorpanden en (land)huizen. Het was een statusversterkende vormgeving die aansloot op de internationale traditie van barok en classicisme. De opbouw was meestal symmetrisch, met de hoofdingang in het midden. De gebouwen van de Um 1800-beweging waren zowel horizontaal als verticaal duidelijk geleed en de verdiepingen rustten vaak op een sokkel. Het geheel werd afgesloten door een kroonlijst, al dan niet met een attiek of balustrade, waarboven een dakpartij, verlevendigd met dakerkers, koepel of torens. Gelijkmatic herhaalde decoratiemotieven waren festoenen, pilasters, geblokte hoeklisenen, segmentvormige en driehoekige frontons. Een goed Fries voorbeeld is het gebouw van architect Eduard Anton Moritz Wölcken (1877-1937) van voorheen Peek & Cloppenburg aan de Wirdumerdijk in Leeuwarden. Ook het in 1916 door Pieter Marinus Arnoldus Huurman (1863-1944) uit Groningen ontworpen en in 1917 gebouwde winkelpand voor C&A Brenninkmeijer aan de Nieuwestad is in de Um 1800-stijl.

Traditionele bouwstijlen werden tot ver na de Eerste Wereldoorlog toegepast en Fryslân vormde hierop geen uitzondering. Vooral architecten als Willem Cornelis de Groot (1853-1939) en Hendrik Kramer (1850-1934), die al aan het einde van de negentiende eeuw als praktischere architect werkzaam waren, bleven traditioneel in hun opvattingen, hoewel zij sterk beïnvloed werden door de Nieuwe Kunst.

Moderne opvattingen

Jongere Friese architecten als Doeke Meintema, Geert Stapenséa (1877-1948), Cees Rienks de Boer (1881-1965), de gemeentearchitect van Harlingen R. Strak, Justus Zuidema (1890-1970), Louw Reinalda (1891-1954), Jelle Gros (1879-1932), Andries Baart en Gerardus Albertus Heldoorn (1899-1960) verwerkten daarentegen wél de moderne opvattingen in hun bouwwerken. Enkele van hen, de tweede generatie Amsterdamse School-architecten, waren evenals Piet de Vries in Amsterdam opgeleid. Anderen kregen impulsen door de opleiding Bouwkunde aan de Leeuwarder MTS.

Tussen 1913 en 1918 werd aan de Harlingerstraatweg een woningcomplex gebouwd door Doeke Meintema dat in een door een socialistische woningbouwvereniging uitgeschreven prijsvraag met een eerste prijs bekroond werd. Uit dit complex blijkt dat Meintema een voorstander was van doelmatig bouwen. Hij kwam met een architectuurtaal die met traditionele middelen aan de regionale ingetogenheid beantwoordde.

Friesche Bank, Nieuweweg (foto ca. 1925)

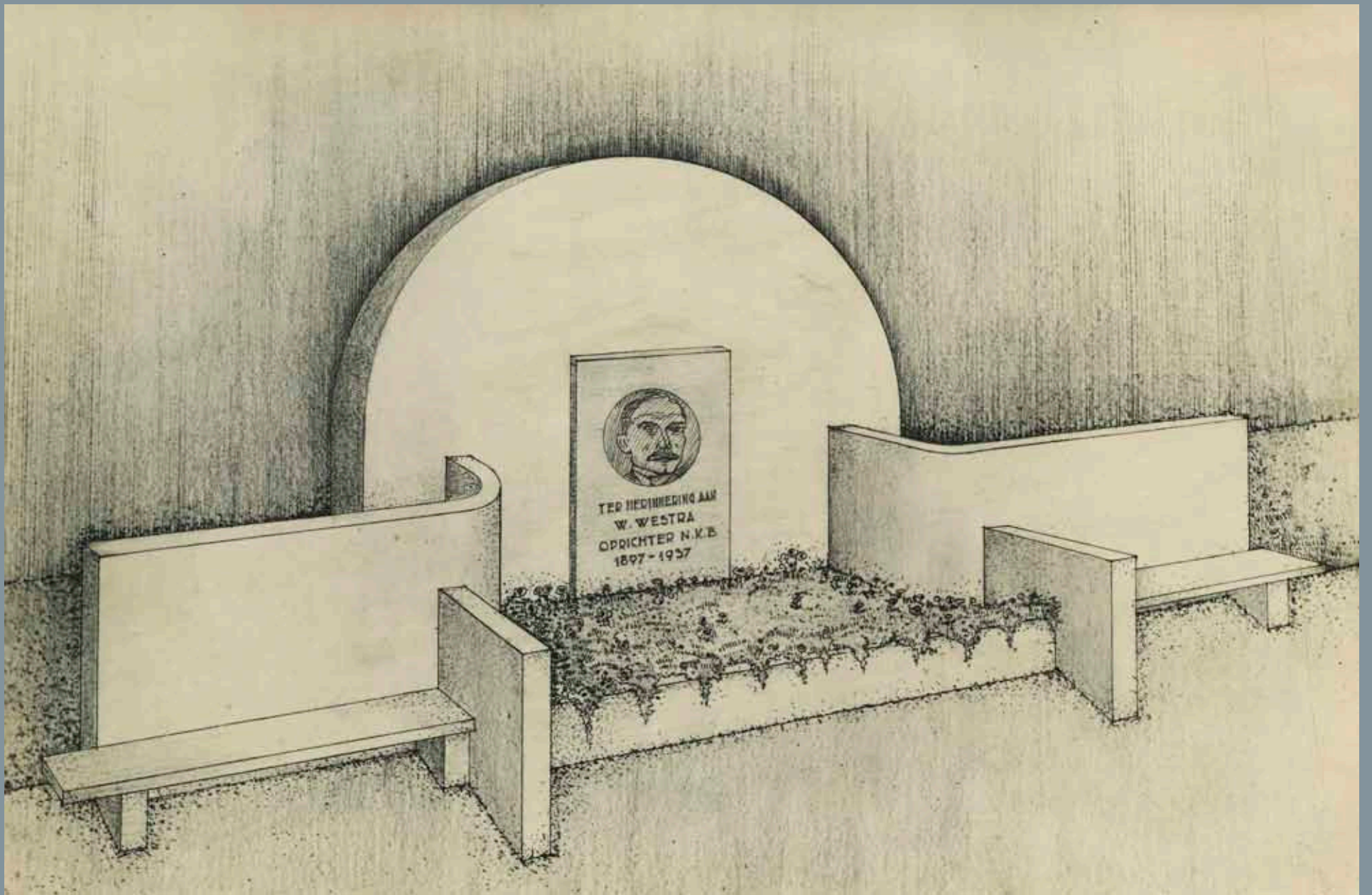
Amsterdamse School en het zakelijk expressionisme

Na 1910 ontstond in Amsterdam een expressieve baksteenarchitectuur. Het expressionisme, dat in Nederland tussen 1915 en 1925 zijn hoogtepunt beleefde in de volkswoningbouw, werd al snel de Amsterdamse School genoemd. De Amsterdamse School zette zich af tegen het strenge rationalisme van Berlage. De landelijke verspreiding, zij het in doorgaans afgezwakte vorm, was groot,⁴ ook in Fryslân. Aan het einde van de jaren twintig kwam er een meer gematigde en zakelijke variant in zwang, die vooral het uiterlijk van de middenstandswijken bepaalde. Bijzondere varianten zijn het kubistisch expressionisme (zeldzaam in Fryslân) van W.M. Dudok en het zakelijk expressionisme. Deze laatste stroming kreeg wél veel navolging in Fryslân. De Sneker architect Geert Staps had daarbij een voorkeur voor het bouwen met baksteen.

Hij ontwierp in 1919 een kloek gebouw aan de Nieuweweg in Leeuwarden voor de Friesche Bank. Ondanks de strenge symmetrische opzet werkt de detaillering in hardsteen zeer decoratief.

Bij de Amsterdamse School, het expressionisme, is de uiterlijke vorm, op driedimensionale wijze uitgevoerd in baksteen, allesbepalend. De expressionisten zagen het gebouw als een grote sculptuur. Soms boeteerde men de hoofdvorm dan ook eerst in klei. De schoonheid van de uiterlijke vorm woog zwaarder dan de indeling van de plattegrond en de constructie. Dit was belangrijk voor het totaalbeeld, maar absoluut niet functioneel: er werden allerlei kostbare en vaak moeilijk te maken details zoals torens, hoekoplossingen en geveluitstulpingen ontworpen. Hoewel de traditionele stijlen werden verworpen, bestond er wel waardering voor de doorzichtige structuur van de gotiek.⁵

Monumentale bank ter herinnering aan
W. Westra, Franeker, Sjúkelân (1923)

4 De eerste ontwerpen als zelfstandig architect

Het baksteenexpressionisme van de Amsterdamse School

Het was een sleutelmoment in het leven van Piet de Vries: het herstel in Fryslân na een ooroperatie in 1922. Zodra hij weer gezond zou zijn, zou hij naar het bruisende Amsterdam terugkeren. Maar dat herstel duurde langer dan hij had voorzien.

Wel bleef zijn ontwerpdrift in die periode ongebroken. Sterker nog: hij benutte de kansen die hem werden geboden. Hij maakte in deze periode bijvoorbeeld de eerste ontwerpen voor De Aardappelbeurs in St. Jacobiparochie.

Het huis van zijn ouders was de eerste locatie van wat later zou uitgroeien tot het Architectenbureau Piet de Vries. Hiervoor werd bij het huis Hermans een bestaande houten schuur ingericht. Aan de buitenzijde was het schuurtje bekleed met wit geschilderde rabatdelen.

De toegangsdeur was kanariegeel.

Het vroegere leven werd weer opgepakt en hij nam deel aan het plaatselijke culturele leven. Zo ontwierp hij voor Rederijkerskamer Het Noorden in St. Jacobiparochie de toneeldecors en ook vervulde hij een bescheiden rolletje in een toneelstuk. Maar het heimwee naar het brede culturele leven in de hoofdstad bleef knagen. De invloeden uit Amsterdam zouden meer dan een decennium lang herkenbaar blijven in zijn ontwerpen.

De Bildtse tijd

- *Franeker, Sjúkelân, monumentale bank W. Westra*

Piet de Vries had in zijn Bildtse tijd volop aandacht voor de kaatsport. Hij was een bewonderaar van kaatsheld Klaas Kuiken uit St. Jacobi-parochie. Diens sportieve carrière begon in 1921. In de historie van het kaatsen heeft Kuiken een ereplaats veroverd door de klassieker onder de kaatswedstrijden, de PC van Franeker, vijf keer te winnen.

In 1923 ontwierp De Vries voor het kaatsveld het Sternse Slotland (Sjúkelân) achter de Bolwerktribune in Franeker een bank ter herinnering aan Willem Westra (1862-1923). Westra werkte als onderwijzer in Franeker. Hij was grondlegger en eerste voorzitter van de Nederlandse Kaatsbond (NKB) die hij in 1897 oprichtte. Ter herinnering staat

op de bank: 'Aan W. Westra, oprichter NKB 1897-1937'. Het bakstenen monument was oorspronkelijk een fontein met twee zitgedeeltes. De in Vlaams verband gemetselde bank (Amsterdamse School) is rond afgesloten. In de achterwand is een hardstenen plaat aangebracht met de herinneringstekst en een borstbeeld van Westra in hoogrelief. Dit borstbeeld is in 1937 gemaakt door Gerhardus Jan Adema (1898-1981), schilder, tekenaar, medailleur en beeldhouwer. De Westra-bank werd in 1942 onthuld door zijn weduwe Sietske Westra.

- *St. Jacobiparochie, De Aardappelbeurs, Zuideinde 64*

In het begin van de twintigste eeuw hadden de drie parochiedorpen St. Annaparochie, St. Jacobiparochie en Vrouwenparochie bij hun hotels en logementen een overdekte stalling (doorreed) voor paarden en wagens. In 1870 was in St. Jacobiparochie de herberg De Aardappelbeurs (Zuideinde 64) geopend. De eigenaar huurde achter het pand een akker om daar kaatswedstrijden te houden. Kort daarna werd de herberg door de toenmalige eigenaar, de aardappelhandelaar J.P. de Groot, verbouwd en tot hotel omgevormd.

In 1923 moest het worden uitgebreid. Piet de Vries kreeg de opdracht, zijn eerste. Hij had dat mede te danken aan de bemiddeling van zijn vader, die in die tijd commissionair in aardappelen en granen was. In een interview omschreef Piet de Vries de opdracht als volgt: 'Een bovenzaal te bouwen met handhaving van de bestaande indeling van de begane grond. Wat van het oorspronkelijke bleef staan werd met baksteen bekleed. De invloeden van de Amsterdamse School zijn in het ontwerp herkenbaar. De gevelindeling is vrij simpel: twee verticalen onderbroken door een horizontale lijn. Bewust of onbewust is naar eenvoud gestreefd en dat is zeer moeilijk. Uiteindelijk is het een evenwichtig gebouw geworden'.⁶

Het nieuwe gebouw werd aanzienlijk hoger dan het bestaande, omdat op de verdieping een toneelzaal geprojecteerd moest worden, terwijl aan de achterzijde ook een grote uitbreiding plaatsvond. Er werden een nieuwe (werk)keuken, een bovenzaal en logeervertrekken gemaakt.

Decors en tentoonstellingen

• Rederijkerskamer Het Noorden

Nadat de verbouwing van De Aardappelbeurs in St. Jacobiparochie was voltooid, was er op 18 en 23 december 1923 in de toneelzaal een openingsprogramma. Leden van de Rederijkerskamer Het Noorden voerden *Dolle Hans* op, een toneelstuk in drie bedrijven, geschreven door de bekende journalist en toneelschrijver Jan Fabricius. Het decor was ontworpen door Piet de Vries, die ook zijn debuut als acteur maakte met een kleine rol. Het werd tevens zijn laatste optreden, want zijn zachte stem was nauwelijks hoorbaar voor het publiek.

• Decors It Nij-Frysk Toaniel

In 1929 kwam Piet de Vries in contact met J.P. Wiersma. Samen met kunstschilder Andries van der Sloot (1883-1955) werd hij aangezocht om voor It Nij-Frysk Toaniel¹, dat in hetzelfde jaar door Wiersma was opgericht, decors te ontwerpen.. Jacobus Pieters Wiersma (1894-1973) was journalist en schreef toneelstukken, gedenkboeken en romans. In 1932 werd zijn toneelstuk *Dêr't de sé rûst* opgevoerd en uitgegeven door de Dokkumer uitgever Kamminga.² De Vries ontwierp decors voor onder andere de toneelstukken *Wiggle Noorman* (1930) en *Fryske Tsjerne* (1936). In de verschillende krantenverslagen over de uitvoeringen van It Nij-Frysk Toaniel was te lezen dat zijn decorwerk positief gewaardeerd werd.³ Toneelfoto's uit die tijd laten zien hoe eenvoudig, strak maar kunstzinnig zijn decors waren.⁴

• Het 500-jarig bestaan van Leeuwarden

In 1935 vierde Leeuwarden een week lang feest om het 500-jarig bestaan van de stad te herdenken. Hoogtepunten waren twee historische optochten, veel folklore met volksdansen en vendelzwaaien. Op de veemarkt was een herdenkingsveekeuring en op de Wilhelminabaan een harddraverij om de Gouden Zweep. Ook werd de Tuinster waterpoort nagebouwd. Deze waterpoort kwam in 1496 tot stand, na de voltooiing van de nieuwe singelgracht. Zij vormde de schakel tussen de gracht van de Tuinen en Het Vliet. Veel aandacht was er voor de Friese taal met zang en toneelspel. In de Prinsentuin van Leeuwarden was het historisch openlucht-

Acteurs en bestuurders (Rie fan Kommissarissen) en anderen van It Nij-Frysk Toaniel tijdens een uitstapje naar Bloemendaal, Piet de Vries geheel rechts, zittend op een muurfje (begin jaren dertig)

Het decor van een uitvoering van It Nij-Frysk Toaniel (1935)

spel *Leeuwarden één* te zien, waarvan de decors waren ontworpen door Piet de Vries. De opbouw van het decor voor het openluchtspel bestond uit een trapsgewijze opbouw van podia met een rond gesloten, vlakke achterwand, met hierin een tevens rond gesloten opening. Het geheel was in lichte kleuren uitgevoerd.

Een jaar later, in juni 1936, werd in Leeuwarden het openluchtspel *Rispinge* gehouden, georganiseerd door de Friese Agrarische Bond. Piet de Vries was wederom de ontwerper van het decor.

Decor openluchtspel in de Prinsentuin te Leeuwarden (1935)

• Friese Dagen 1946

Van 7 tot en met 11 mei 1946 werd het Beursgebouw in Leeuwarden ingericht voor de tentoonstelling *Friese Dagen 1946*. De start van het Economisch Technisch Instituut Friesland (ETIF) was een goede gelegenheid om te laten zien dat naast de Friese landbouw ook de Friese industrie in opkomst was. In de ontvangsthal van de Beurs kreeg de cultuur een belangrijke plaats. Op een grote kaart van Fryslân (vijf bij zes meter) waren de belangrijkste centra, kanalen en verbindingen die voor het Friese bedrijfsleven van belang waren, afgebeeld. Er was een ruimte voor de landbouw, met speciale aandacht voor de landbouwmechanisatie. Verder

was er een ruimte ingericht voor de industrie.⁵ Het geheel was vormgegeven door Arjen Witteveen (1894-1952) en Piet de Vries. In de notulen van het Algemeen Secretariaat (lees: de Provincie Fryslân) werd overigens opgemerkt dat wanneer er weer een dergelijke tentoonstelling in de Beurs zou worden gehouden, waarbij de medewerking van architecten aan de orde zou komen, het voor de afwisseling misschien beter zou zijn dat er dan anderen in aanmerking kwamen.

Er werd een kleurenfolder gedrukt met de tekst 'Bezoekt de Friese Dagen 1946'. Het *Friesch Dagblad* kwam op 3 mei 1946 met een speciale uitgave over de expositie.⁶

- 1 Sake Bouma, *It Nij-Frysk Toaniel*, Byskriften nûmer 5, Frysk Letterkundig Museum en Dokumintaesjesintrum, Ljouwert, 1993.
- 2 J.P. Wiersma, *Dêr't de sé rúst*, toanielstik yn fjouwer bedriuwen fen de Fryske eilannen, Kamminga, Dokkum, 1932.
- 3 Zie bijv.: *Leeuwarder Courant*, 08-02-1930, 13-11-1931, 02-10-1931, 22-04-1932, 02-12-1932, 20-04-1934, 24-11-1936, 27-08-1936.
- 4 Toaniel-wirk fen it Nij-Frysk Toaniel, *It toaniel-bistek*, dêr't it N.F.T. dit stik yn spile, wier fen architect Piet de Vries.
- 5 *Leeuwarder Courant*, 23 maart 1946.
- 6 Prov. Fryslân: Inv. nr. 3649.

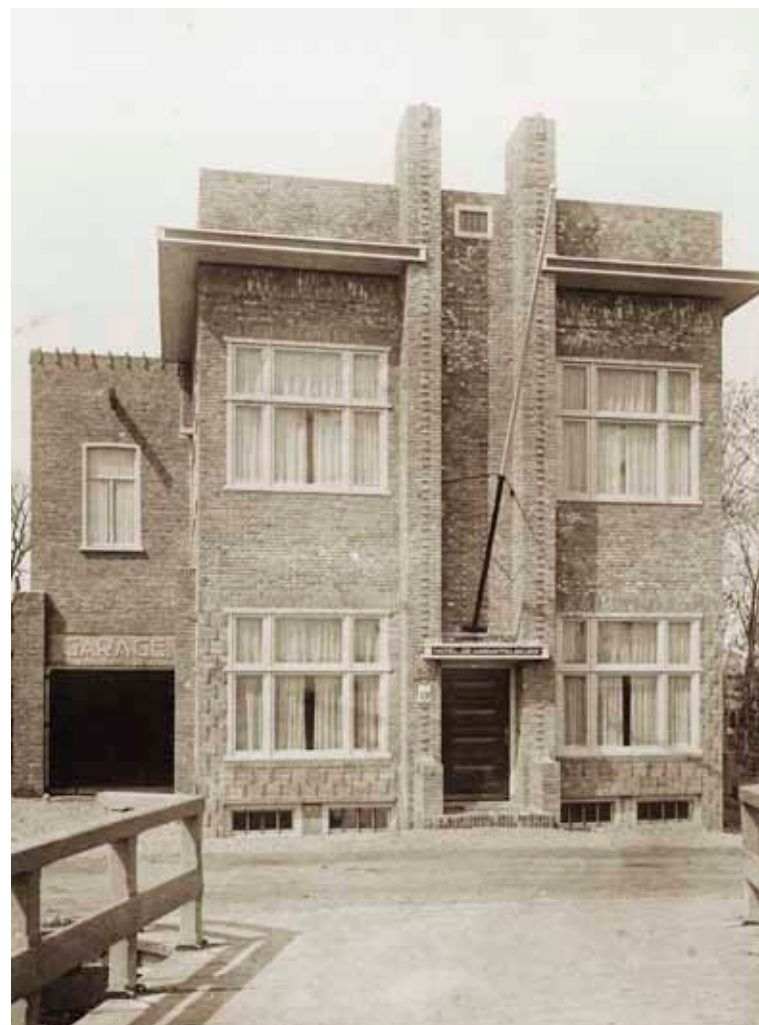

De Aardappelbeurs

Het etablissement De Aardappelbeurs is een rechthoekig gebouw met plat dak. De ruim 9,40 meter hoge gevels zijn bekleed met baksteen en voorzien van steunberen. Het is boeiend door de detaillering in het metselwerk en de expressieve geladenheid die de verticale en horizontale elementen in de gevels bezitten. De gevelbeëindiging aan de lange zijden wordt gevormd door pannen. Helaas zijn die nu niet meer te zien, door een andere afwerking. Het centraal in de voorgevel plaatsen van twee verticaal vooruitspringende elementen, waartussen op de begane grond de ingangspartij is gesitueerd, en het horizontale lijstwerk, dat enkele tientallen decimeters lager is gelegen dan de gevelbeëindiging, zijn compositorische ideeën die door Berlage verspreiding vonden.⁷

In 1924 opende het hotel en werd de bovenzaal in gebruik genomen. Die bovenzaal bood plaats aan 300 mensen en was voor dans- en toneelvoorstellingen te gebruiken. In de voormalige doorreed konden nu auto's worden gestald. Later was hier een slijterij in ondergebracht. Na de Tweede Wereldoorlog waren er diverse kleine verbouwingen. In 1963 stond De Aardappelbeurs nog te boek als hotel, maar deed het alleen dienst als café en danszaal.

Verbouwing tot hotel-restaurant De Aardappelbeurs,
St. Jacobiparochie, Zuidende 64 (1923)

Leeuwarden

Ook uit Leeuwarden kwamen opdrachten. Het krijgen van werk in de Friese hoofdstad stimuleerde De Vries om daar te zoeken naar een passende woon- en werkplek. Die vond hij aan de Voorstreek in Leeuwarden op nummer 47. Omdat er nog verbouwd moest worden, was het bureau de laatste vier maanden van het jaar 1924 tijdelijk aan de Korfmakersstraat 17 in Leeuwarden en daarna aan de Grote Kerkstraat 23 gevestigd.⁸ In juli 1925 kon eindelijk naar Voorstreek 47 worden verhuisd.⁹ Hier bleef het architectenbureau tot de zomer van 1928 gevestigd om – genoodzaakt door personeelsuitbreiding – te vertrekken naar het veel ruimere Ruiterskwartier 153.

- *Leeuwarden, Kleine Kerkstraat 19*

In 1924 maakte Piet de Vries een plan voor de verbouwing van het perceel Kleine Kerkstraat 19 in Leeuwarden. Al in de negentiende eeuw was daar een slachterij gevestigd. Begin twintigste eeuw werden hinderwetvergunningen voor een slagerij aangevraagd door G. de Wiede (1911) en J. Efdé (1917). Efdé's opvolger was 'vleeschhouwer' J. van der Schuit. Hij gaf Piet de Vries opdracht voor een grondige verbouwing van het bestaande pand.

De Vries' plan behelsde een nieuwe 'slagerij voor rund-, kalfs- en varkensvlees met bovenwoning'. Het oude pand moest aan de voorzijde een eigentijdse uitstraling krijgen. Geheel in lijn met de opdracht werd de slagerij dan ook gebouwd in de voor die tijd karakteristieke Amsterdamse School-stijl.

Piet de Vries buiten alle mogelijkheden om decoraties aan te brengen uit. In het metselwerk is evenals bij De Aardappelbeurs een grote variatie aangebracht, bijvoorbeeld in de muurdammen. Ondanks de royale toepassing van de details, is de compositie en daarmee het totaalbeeld van de gevel rustig door de symmetrische opzet.

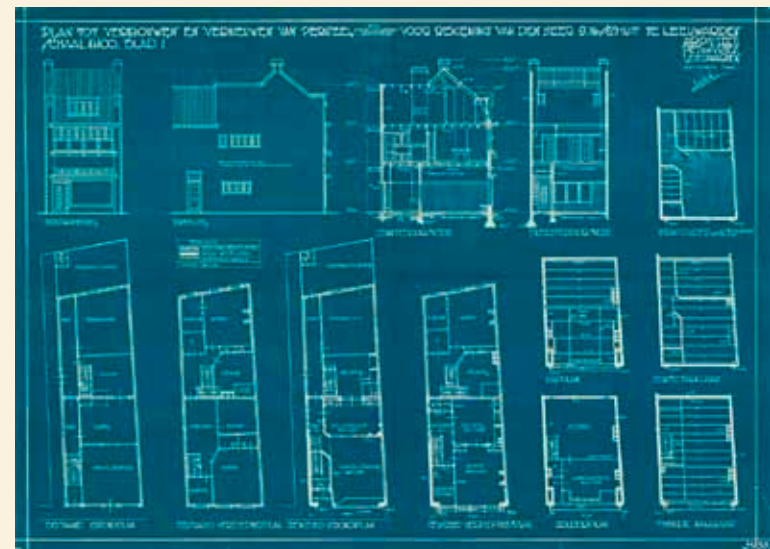
Het definitieve ontwerp dateert uit september 1924. De bouwactiviteiten werden pas in 1925 voltooid.¹⁰ Tot in de jaren zeventig was er een slagerij, op het laatst onder de naam Het Vleespaleis, in het pand gevestigd. Vanaf 2011 kreeg het een horecabestemming, het laatst als Italiaans restaurant.

- *Leeuwarden, Groningerstraatweg 80-82 en
Leeuwarden, Groningerstraatweg 84-86*

De Groningerstraatweg is een in 1830-1831 aangelegde uitvalsweg van Leeuwarden naar Groningen. In de tweede helft van de negentiende eeuw kwam bij de gesloopte Hoeksterpoort onder andere de Gasfabriek tot stand. In de jaren twintig werden aan weerszijden geleidelijk woonwijken ontwikkeld, meest met volkswoningbouw.

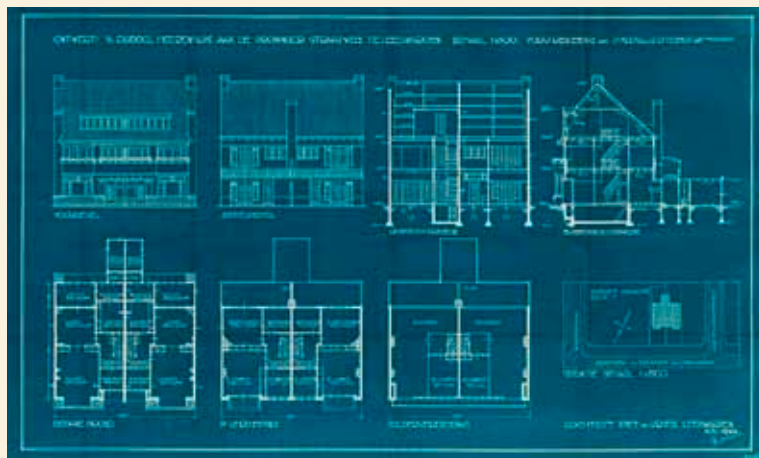
Verbouwing slagerij met bovenwoning,
Leeuwarden, Kleine Kerkstraat 19 (1919)

Kleine Kerkstraat 19

De plattegrond is rechthoekig en het pand is twee verdiepingen hoog. Het zadeldak is met de noklijn evenwijdig aan de straat en is de tweede bouwlaag. Door de licht vooruitspringende en de hoger opgaande muurdammen (hoeklisenen), wordt de verticaliteit benadrukt. De lisenen worden beëindigd door uitgemetselde vormen met een decoratief karakter. Het venster is ingevuld met vier vierkante ramen en een achtdelig bovenraam, voorzien van een regelverdeling en glas-in-lood. Hierboven een eenvoudige kroonlijst.

Groningerstraatweg 80-82, 84-86

De twee bouwblokken tellen ieder twee bouwlagen, onder een zadeldak met een gebroken dakschild en evenwijdig liggend aan de straat. Het dak van 80-82 is gedekt met rode, Nederlandse verbeterde holle pannen. De woonhuizen no. 84-86 zijn met rode, Friese golfpannen gedekt. Beide bouwblokken zijn vanuit een rechthoekige plattegrond, in schone bruine baksteen opgetrokken. De voorgevel heeft verdiepte lint- en platvolle stootvoegen en de achterkant is platvol gevoegd. De symmetrische voorgevels hebben beide in het midden een brede entreepartij, waarin de voordeuren zijn geplaatst. Aan weerszijden van de entreepartij bevindt zich bij de nummers 80-82 een rechthoekige erker. Bij de woningen op de nummers 84-86 is aan weerszijden van de entreepartij een erker met schuine zijden. Aan weerszijden van deze erkers staan gemetselde plantenbakken, die de entree accentueren. De erkers dragen de gemetselde borstweringen van de balkons, die in het aanzicht worden verlevendigd door vierkante openingen en zijn afgedekt door gemetselde rollagen. Boven de entreepartij bevindt zich een brede vensterpartij. Oorspronkelijk waren dit samengestelde ramen met een regelverdeling, die van elkaar werden gescheiden door een brede, houten middenpenant met geometrische houten decoraties. De gevel wordt beëindigd door een houten kroonlijst. In het onderste deel van het voorste dakschild bevindt zich een brede dakkapel met plat dak en in het midden een houten penant met een geometrische decoratie, net zoals die tussen de verdiepingsramen. Aan de hoeken is de gevel hoger opgaand tot de breuk in het dakschild en wordt daar geaccentueerd door uitgemetselde koppen en beëindigd door uitgemetselde banden onder een rollaag. Ze vormen tevens de schouders van de kopgevels. Deze opgaande hoeken zijn karakteristiek voor het architectonische handschrift van Piet de Vries in de periode tussen de twee wereldoorlogen.

Aan de Groningerstraatweg zelf werden in de jaren twintig en dertig, in afwisseling met vrijstaande huizen, ook dubbele woningen gebouwd. Deze herenhuizen kregen flinke voor- en achtertuinen.

Piet de Vries maakte in de jaren 1924 en 1925 de ontwerpen voor een paar van deze dubbele herenhuizen. Het is aannemelijk dat het dubbele woonhuis nummer 80-82 in één bouwstroom is neergezet met het in veel opzichten vergelijkbare buurpand Groningerstraatweg 84-86. Beide komen ze voor op een foto uit 1924. De woningen hebben nog de oorspronkelijke, gemetselde erfscheidingen.

Piet de Vries had het eigenlijk niet zo op rijen huizen. 'Het huis in de rij heb ik altijd knellend gevonden', vertelde hij in een interview in 1980. 'Je krijgt alleen weer de grote lijn als je ze aan elkaar koppelt. [...] Ik ben bezig geweest aan een opdracht voor twee woonhuizen onder één kap aan de Groningerstraatweg 80 en 82 in Leeuwarden. Deze woonhuizen hebben meer elementen van de Amsterdamse School.'

De Vries deed dit af als een 'jeugdzone'. Het ontwerp is uitbundiger en drukker dan voor hem gebruikelijk: veel elementen van de Amsterdamse School zijn hier tegelijk toegepast. Dit was bedoeld om deze herenhuizen meer allure te geven, omdat het huizen in een rij waren en geen vrijstaande. Toch zijn die elementen ook kenmerkend voor zijn tijd. De Vries: 'Later ben ik mezelf geworden. De verticale lijnen in het ontwerp gebruikte ik als een beschermende functie en om binnen het vlak te blijven.'¹¹

De opdrachtgevers van Groningerstraatweg 80-82 waren de bouwondernemers P. Mook en J.D. Veenstra.

Leeuwarden, Groningerstraatweg 80-82 en 84-86 (1924)

Dubbel woonhuis, Leeuwarden, Groningerstraatweg 80-82 (1924)

Kunstkring De Branding

In 1926, nog voor zijn bemoeienis als decorontwerper met It Nij-Frysk Toaniel, behoorde Piet de Vries tot de initiatiefnemers van de Friese Kunstkring De Branding. De andere initiatiefnemers waren de kunstschilder Johannes Elzinga (1893-1969) als voorzitter en de bekende schrijver Jacobus Pieter Wiersma als secretaris. Overige leden waren kunstschilder Andries van der Sloot (1893-1955) en de componist-musicoloog A. Horn-Nori, directeur van de Muziekschool in Harlingen. Piet de Vries nam het penningmeesterschap op zich.

Aanvankelijk was er in Fryslân nog geen gezamenlijke vereniging van de beoefenaren van bouwkunst, muziek, schilderkunst en toneel etc.

In Groningen was die er wel: de Groninger Kunstkring De Ploeg (sinds mei 1918). De bekendste leden daarvan waren Hendrik Nicolaas Werkman, Jan Wiegers, Johan Dijkstra, Jan Altink en George Martens.

De Friese Kunstkring De Branding had als doel om tentoonstellingen van bouw- en schilderkunst te organiseren, winter-kunstavonden te beleggen met lezingen over kunst en concerten te organiseren. Die concerten moesten bovenal de 'moderneren' laten horen. Ook moesten er nieuwe toneelstukken worden opgevoerd. Maar er zou vooral over kunst en schoonheid in Fryslân geschreven moeten worden. Net als bij de andere kunstkringen, zoals De Ploeg, moesten jonge kunstenaars in Fryslân ideëel en materieel gesteund kunnen worden. De donateurs van de kunstkring zouden een jaarlijkse bijdrage van fl. 2,50 betalen en in ruil daarvoor kreeg men vrije toegang tot de tentoonstellingen en kunstavonden. In het tweede jaar (1927) zou een tentoonstelling van bouw- en schilderkunst worden gehouden.

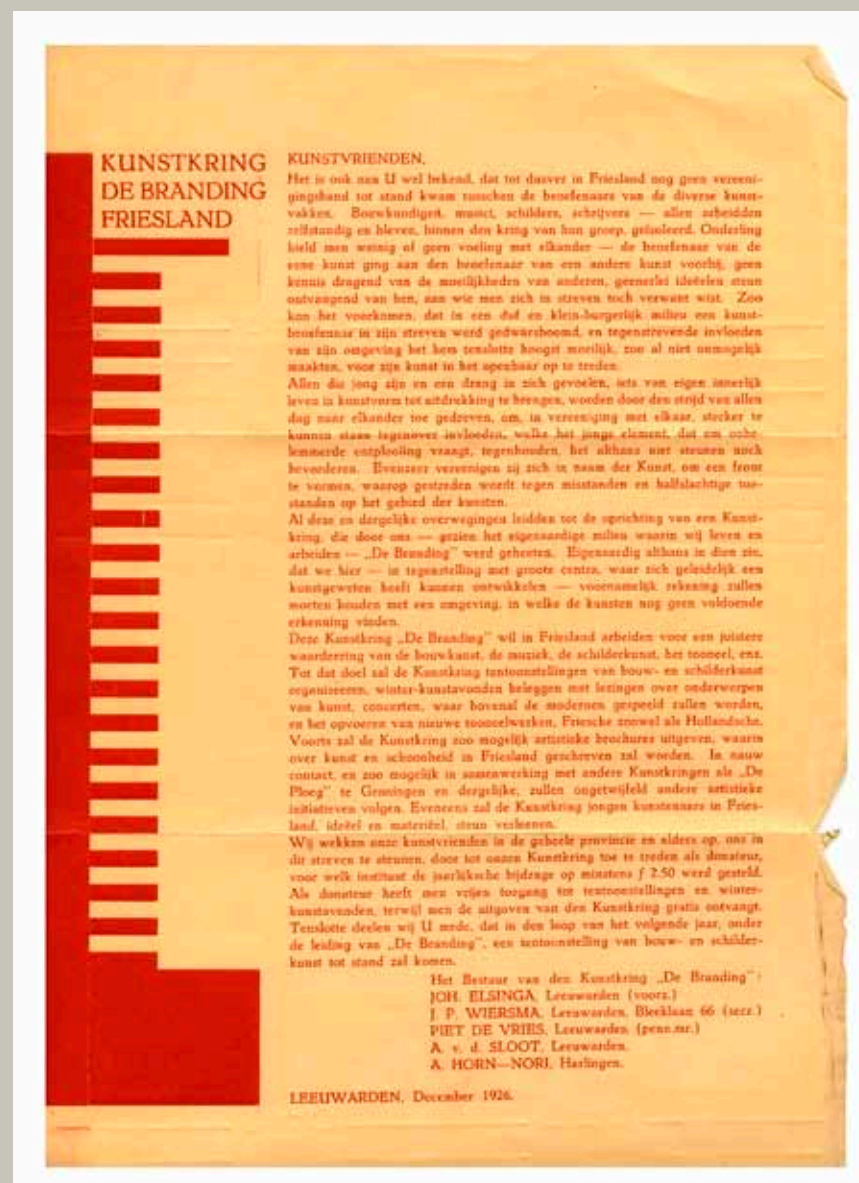
In januari 1928 werd een kleine uitgave aangeboden. 'Waar, met het oog op de financiën, eenig grooter opgezet artistiek ondernemen voorloopig achterwege moest blijven...' was deze eerste

uitgave zeer bescheiden van omvang. Het boekje werd besproken in het Friese blad *Sjucht en Rjucht*. Het bevatte een 'knap geschreven essay', genoemd 'schetsontwerp', van S. van der Werf, met de titel *Cultus*: 'Zoo zal een nieuwe cultus zich ontplooiën, zuiver en krachtig in haar lichamelijke, geestelijke en materiele elementen, harmonisch, schoon en illuster in haar voorkomen, trotsch en vol verheffing, streving en stijging in haar beweging, een machtig, glorieus en volkomen geheel.'

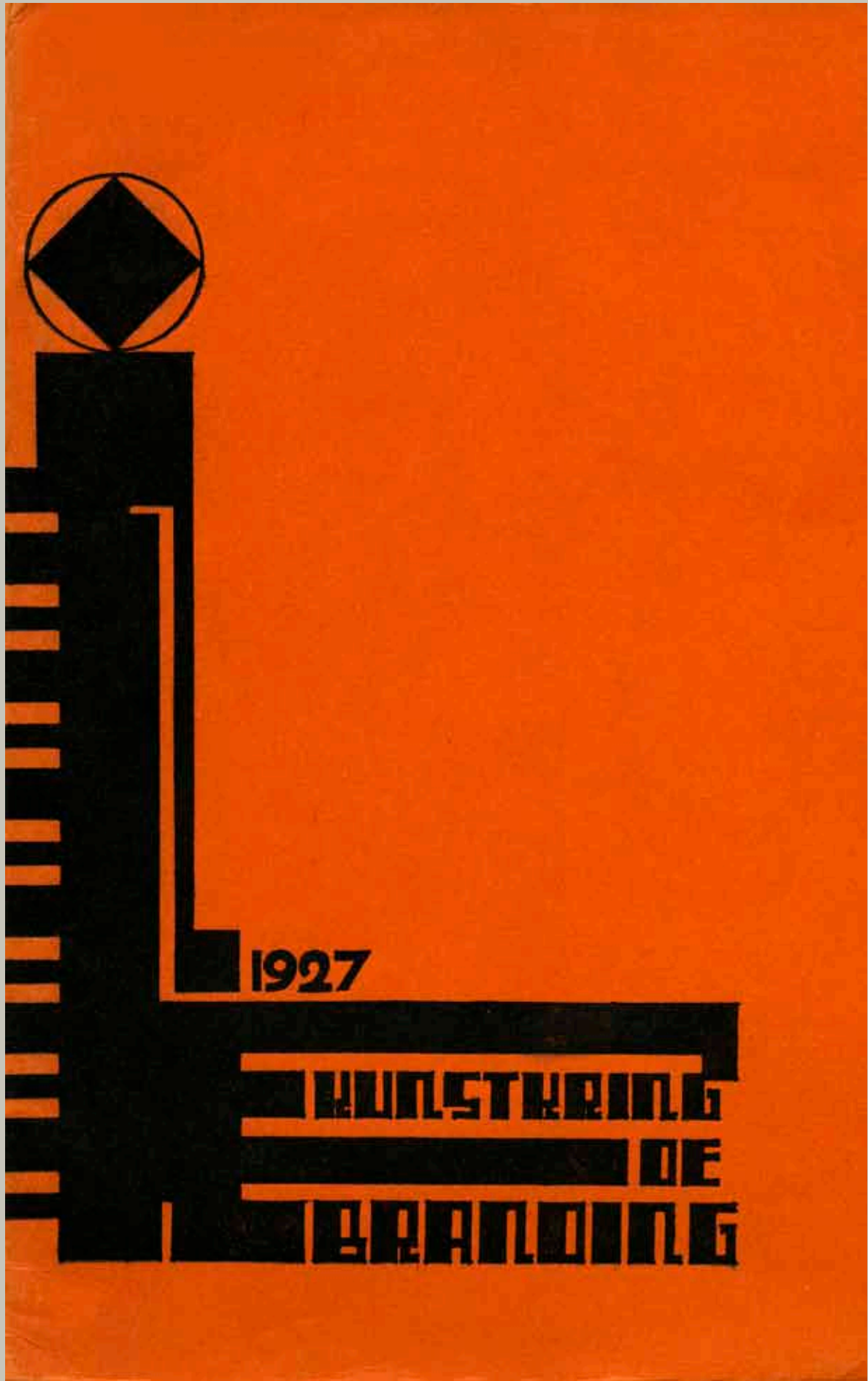
Naast de tekst waren het raadhuis-studieontwerp van Piet de Vries uit 1922 en reproducties naar schilderijen van Johannes Elsinga en Thijs

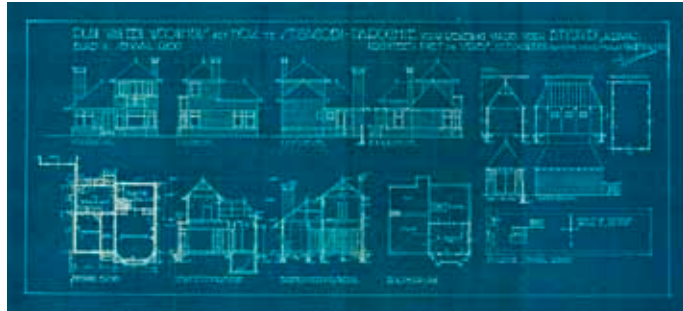
Rinsema opgenomen. Het portret van Elsinga was een minzaam glimlachende dame, het schilderij van Thijs Rinsema een abstracte compositie. De brochure werd op mooi papier gedrukt en zag er zeer verzorgd uit. Vooral de op het werk van Hendricus Theodorus Wijdeveld gebaseerde vormgeving van het omslag is fraai.

Met ingang van 1 januari 1928 werden de donateurs bedankt en werd het donateurschap opgeheven. Kunstkring De Branding zou voortaan enkel een werkverband zijn. Aan de wel heel erg op ideële motieven gebaseerde beweging kwam vervolgens een roemloos einde.

Drie vrijstaande woonhuizen, St. Jacobiparochie (1925)

- *St. Jacobiparochie, Oosteinde 69, Oosteinde 67 en Kadal 28*

Ook in het jaar 1925 ontwierp Piet de Vries in St. Jacobiparochie een drietal woningen met schuren voor de landbouwers Job Samel, Beert T. Kuiken en de gardenier A.T. Kuiken. Het zijn drie identieke woningen op een vierkant grondplan. Alleen de woning Kadal 28 heeft op het rechter bouwvolume een plat dak gekregen. De ingang bevindt zich aan de linkerkzijde. De kapvorm is als van een boerderij en loopt door tot op de eerste verdieping.

Bij de andere twee woningen is het rechter bouwvolume twee verdiepingen hoog en gedekt door een kap. Het linker bouwvolume is één verdieping hoog en wordt gedekt door een kap met pannen. In het midden is de entree, links hiervan een hoekerker en rechts een erker met schuine zijden die doorloopt tot de verdieping. De twee gevels op verschillende hoogtes worden beëindigd door een houten goot. In het midden links is een forse schoorsteen en rechts een schoorsteen van bescheidener omvang.

- *Pieterburen (Groningen), Oudedijk 2, Themaheerdt*

In 1924 droeg zijn jongere broer, die in Groningen in het onderwijs werkzaam was, Piet de Vries voor als architect bij de nieuwbouw van een villa in Eenrum en de herbouw van een boerderij in Pieterburen. De Vries kreeg de ontwerp opdrachten en na de realisering van de villa (waarvan alleen het boekje met 'Bestek en voorwaarden' bewaard gebleven is), verrees aan de Oudedijk de nieuwe Themaheerdt. Omdat de voorgaande boerderij in de as was gelegd, wilde de opdrachtgever een doeltreffende bescherming van zijn woning tegen brand (door bijvoorbeeld hooibroei). De Vries loste dit op door in het ontwerp uit te gaan van een traditionele kop-hals-rompboerderij maar de 'hals' los van de schuur te situeren. Op deze wijze kon hij een dubbele brandmuur aanbrengen, één tegen het woonhuis en één tegen de 'hals'. Geheel volgens de traditie is het zadeldak van het woonhuis gedekt met pannen en de schuur met een combinatie van pannen en riet.

Van het interieur, waarin veel art-decomotieven zijn verwerkt, zijn onder meer vermeldenswaard: de vestibule met granito vloer en decoratieve tegelwand, het houten cassetteplafond, de bijzonder vormgegeven houten trap en de deuren met glas-in-lood en op de verdieping de glas-in-loodramen die de trapopgang van de zolder scheiden.

Boerderij Themaheerdt, Pieterburen, Oudedijk 2 (1925)

Pieterburen, Themaheerd

De boerderij is gebouwd in Amsterdamse School-stijl. Het terugspringen van de gevel op de verdieping, waardoor een balkon ontstaat, is hier in zijn beginvorm al aanwezig. Dit zou Piet de Vries in zijn latere ontwerpen vaker toepassen. In hout- en metselwerk zijn weinig details aangebracht. Uitzondering is de achtergevel van de schuur, waarbij met verschillende metselverbanden is gewerkt. Nogal nadrukkelijk is de noklijn over de achtergevel van de schuur doorgetrokken, zodat er een overhuiving gevormd wordt met daaronder een hijsbalkconstructie.

De boerderij heeft alleen aan de zuid- en oostgevel een trasraam van gesinterde baksteen met uitspringende banden. Het voorhuis is opgetrokken in een donkere gesinterde baksteen (voor- en zijgevels) en een rode baksteen (achtergevel). Het is twee bouwlagen hoog en heeft twee trapgevels met daartussen een zadeldak met zwarte geglaazuurde muldenpannen. De trapgevels eindigen in een gemetselde schoorsteen met kap. Een rechthoekige goot omrandt het dakvlak. De samengestelde vensters hebben houten kozijnen met horizontale roeden onder een rollaag.

De voorgevel op het zuiden heeft twee hoekvensters met een gemetselde bloembak ervoor en middenvoor een erker met twee grote vensters met zijlichten en glas-in-lood bovenlichten. De erker eindigt in een balkon (loggia) met een betonnen vloer, houten plafond en een gemetselde balustrade waarin een houten bloembak met zinken binnenbak is bevestigd. Drie dubbele houten sierpilaren ondersteunen de overkapping. Op de verdieping bevinden zich twee samengestelde kozijnen met elk vier vensters, waarvan er drie een horizontale roedeverdeling hebben.

Het venster zonder roeden heeft openslaande ramen. Midden in de gevel prijkt een zandstenen gevelsteen met het opschrift: 'Themaheerd, Anno 1925'. In het dakvlak bevindt zich een dakkapel met twee dubbele vensters en een rechthoekige goot. Op beide hoeken van de gevel is een ijzeren vlaggenmasthouder bevestigd.

In de oostgevel zijn twee kleine verticale glas-in-lood vensters aangebracht, halverwege de gevel. Tegen deze gevel is de 'hals' gebouwd, één bouwlaag hoog, waarin de hoofdentree is geplaatst. Deze bestaat uit een portiek met een gelakte houten deur met glas-in-lood zijlichten onder een rollaag. Naast de entree is een erker met openslaande deuren tussen zijlichten, die uitkomen op een betegeld terras, omzoomd door gemetselde bloembakken. Een bakstenen trapje van drie treden leidt naar de tuin. Via een kort plat tussenlid, aan de noord-oostzijde van de 'hals', is de hoofdschuur met het woongedeelte verbonden. De schuur is overwegend opgetrokken in een licht gesinterde rode baksteen op een trasraam van gesinterde baksteen en heeft een driezijdig rieten schilddak, tegen een rechte achtergevel. Bij deze gevel zijn verschillende metselverbanden en baksteensoorten toegepast. De noklijn van de achtergevel is doorgetrokken, zodat er een houten hijs huis is gevormd met strakke windveren en een (afgebroken) makelaar. Onder het hijs huis bevindt zich een hijsinstallatie met katrol. Het middengedeelte van de topgevel wordt in beslag genomen door een houten luik (dat vroeger optrekbaar was) met aan weerszijden een houten beschoot.

Dubbel woonhuis, Leeuwarden,
Groningerstraatweg 32-34 (1929)

Groningerstraatweg 32-34

Het dubbele huis telt twee bouwlagen onder een fors zadeldak. De gevels zijn onderaan van bruin gesinterde baksteen gemetseld. De rest van de muren is in een rode, gemêleerde baksteen opgetrokken. Het metselwerk is in Noors verband en de diepe voegen zorgen voor mooie schaduwwerking. De symmetrisch ontworpen voorgevel bestaat uit twee elementen: de forse verticale, kubistische ingangstraveeën, daartussen het risaleerende deel en het horizontale middendeel met erkers en balkon.

In de beginjaren gebruikte De Vries in zijn ontwerpen regelmatig verticale volumens, die ver boven de dakgoot uitsteken, zoals die van Kleine Kerkstraat 17 en bij de woningen Groningerstraatweg 80-82 en 84-86. Nergens echter paste hij deze karakteristiek zo prachtig toe als hier, waar de verticalen zijn uitgegroeid tot robuuste, brede ingangspartijen. Ze worden verlevendigd door deuren in rondboognissen, met daarboven smalle, V-vormige erkers. Fraai zijn de 'vlaggenmasten' op deze erkers. Het zijn louter decoratieve toevoegingen die omhoog lijken te wijzen. De entrees worden door gemetselde bloembakken geflankeerd.

De brede, onverdeelde erkers in het middendeel worden door een betonlatei afgedekt: een horizontaal accent, evenals de doorlopende houten bloembak voor het balkon en de flinke dakgoot. De plasticiteit van de gevel wordt vergroot door de V-vormige erkerramen van de slaapkamers. Wanneer men door de voordeur het huis binnengaat, betreedt men de betegelde vestibule en hal. De vestibule heeft draaideuren en granitovloeren, en is voorzien van bruine tegels met een door zwarte randjes gevormde lambrisering. Vanuit de hal kan men óf naar de woonkamer-en-suite en de keuken óf via de trap naar boven. Daar bevinden zich vier slaapkamers en een badkamer, die alle vanaf de overloop te betreden zijn. Op de zolder zijn nog eens twee kamertjes afgeschoten. Opvallend is de fraai vormgegeven trap, waarvan de belijning door de lichtval via het dakraam een extra accent krijgt.

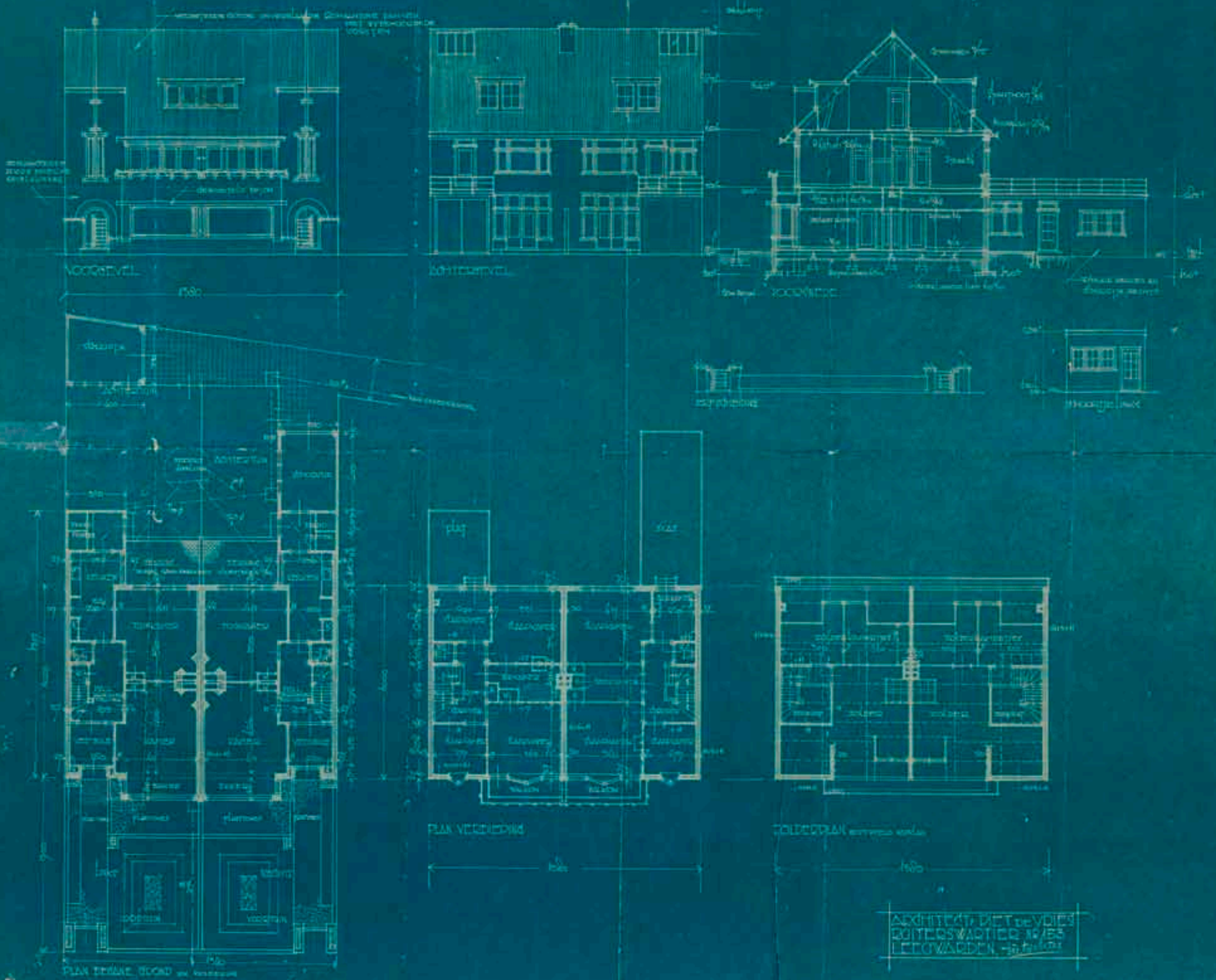
• Leeuwarden, Groningerstraatweg 32-34

Voor het ontwikkelen van het plan voor het dubbele herenhuis Groningerstraatweg 32-34 is heel wat overleg gevoerd met de Schoonheidscommissie. Het eerste advies kwam op 10 oktober 1927. Dit advies was vernietigend: 'een ontoelaatbaar plan'. Na verschillende vergaderingen en bijna twee jaar later, op 27 mei 1929, konden Burgemeester en Wethouders eindelijk positief op de bouwaanvraag reageren. De bouwvergunning werd toegewezen aan bouwondernemer J. Visser. De woningen konden nog in hetzelfde jaar worden gebouwd.

Over dit dubbele herenhuis zei Piet de Vries: 'Het dubbele woonhuis heeft ook verticalen op de hoeken en een overstekende daklijst. De kozijnen op de verdieping vormen een plastisch element, terwijl de frieslijst de twee verticalen verbindt. [...] daarnaast zijn er plastische uitdrukkingen zoals een rondgesloten gat als ingang en uitspringende delen als erkers. Door de diepe voegen verkreeg ik in de gevel een mooie schaduwwerking.'¹²

Voor deze woningen ontwierp Piet de Vries ook een geometrische voortuin met een gemetselde tuinmuur.

ONTWERP VAN DUBBEL HOEDENKOP EN GRONINGER STIJL WEG TE LEEUWARDEN SCHALHOOB

5 De jaren dertig – De zakelijk-expressionistische periode

Na de opdrachten uit het eind van de jaren twintig met de decoratieve aanpak in Amsterdamse School-stijl, volgde een periode waarin Piet de Vries in zijn ontwerpen aansloot bij het zakelijk expressionisme, een stijl die opkwam rond 1925. De nadruk lag hierbij op het functionele aspect. De detaillistische decoraties in baksteen en houtwerk raakten op de achtergrond, het accent kwam meer op de compositie van de gevel te liggen. De plasticiteit werd gezocht in de verhoudingen van de bouwvolumes ten opzichte van elkaar, waarbij horizontale en verticale lijnen elkaar in evenwicht houden. Detailversieringen werden alleen gebruikt om de bovengenoemde principes extra te benadrukken.

De bekendste representant van het zakelijk expressionisme was W.M. Dudok. In het noorden is deze bouwstijl het best herkenbaar aan het Noorder Sanatorium (1935, architect E. Reitsma) in Zuidlaren. Voorbeelden van Piet de Vries zijn het eigen woonhuis/kantoor aan de Druifstreek in Leeuwarden en het bedrijfspand met bovenwoningen aan de Oosterkade 127 en 128, ook in Leeuwarden.

In de jaren dertig, de crisistijd, waren er werkverschaffingsprojecten voor de openbare ruimte. Er werden parken en sportvelden aangelegd en woningen gebouwd. Dat bood kansen voor de woningbouwcorporaties. Maar ook voor architecten zoals Piet de Vries, die niet voor woningbouwcorporaties bouwden maar in de vrije sector, kwamen er kansen. Zo kreeg hij opdrachten voor verschillende dubbele woningen en rijtjes van vier tot zes woningen. In de Vogel- en Muziekwijk in Leeuwarden kwamen zo huizen te staan die in belangrijke mate het stempel van Piet de Vries dragen.

Huisvesting voor de 'gegoede burgerij'

• Leeuwarden, Spanjaardslaan 124

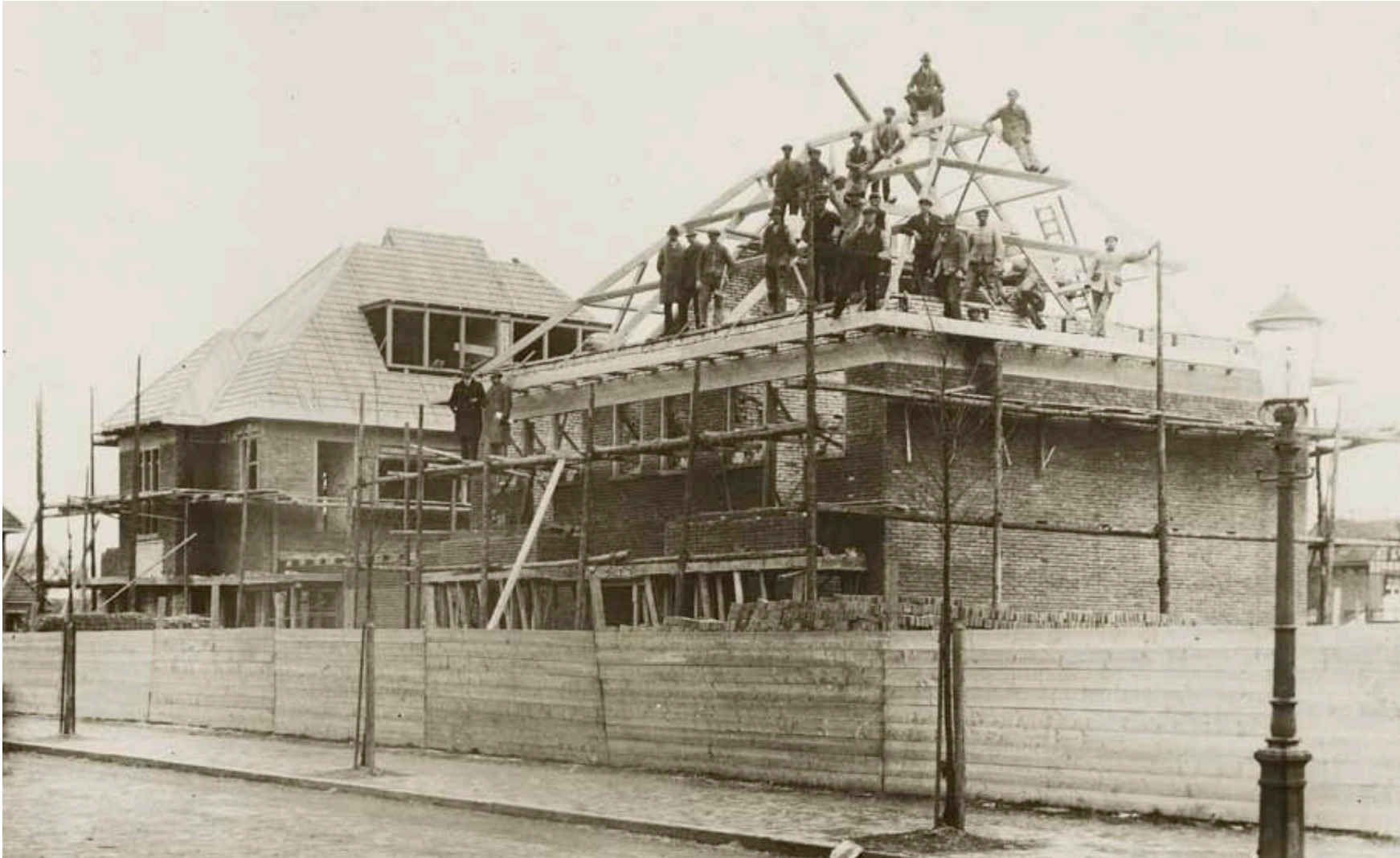
Aan de Spanjaardslaan (in de negentiende eeuw ook wel 'Weg naar de Begraafplaats' of 'Straatweg naar de Begraafplaats' genoemd) ligt het vrijstaande woonhuis dat in 1926 werd gebouwd in opdracht van bouwondernemer E. Hofman. Op een bewaard gebleven blauwdruk werd het een 'Ontwerp van een Heerenhuis' genoemd. Het huis heeft de zakelijk-expressionistische kenmerken van het einde van de twintiger jaren.

Het huis is rijkelijk voorzien van gebrandschilderde glas-in-loodramen. In het tochtportaal zijn de wanden voorzien van een marmeren lambrisering en zowel de tochtdeur als de beide zijlichten bevatten glas-in-loodramen. Het marmer in het huis is afkomstig uit de afgebroken Bonifatiusstatie aan de Nieuwestad, waar nu het bioscoopgebouw van Tivoli staat. Het woonhuis naast dit pand, Spanjaardslaan 126 (Piet de Vries, 1928), heeft vrijwel dezelfde plastische elementen.

Engelsestraat 3-5 tijdens de bouw. Rechts op de steiger: Piet de Vries

de Vries, architect te Leeuwarden.' Daarmee moest de interesse van de kopers worden opgewekt.

Met resultaat, want de eerste middenstandswoningen werden gekocht door de ondernemers Nicolaas Jacobus Sonnega (Harlingerstraatweg 27), koopman in brandstoffen, en diens zakenpartner Thomas van der Noord (Engelsestraat 1), administrateur van professie. De eerste eigenaar-bewoner van Engelsestraat 3 was kantoorbediende Derk Huisman. De arts Albert Gerrit Couturier betrok Engelsestraat 5; van 1933 tot 1963 zou de Friese dichter Obe Postma hier wonen. Als eerste bewoners van de middenstandswoning aan de Franekerstraat op nummer 26 werd Abraham Feddes, van beroep kleermaker in een stadsverzorgingshuis, ingeschreven. Weduwe Bokke Boersma kwam in 1929 te wonen in het pand Engelsestraat 7 en op 13 maart 1930 woonde de heer Klaas Uilkema op nummer 9.

De (grotendeels) oorspronkelijke erfscheidingen, die de tuinen afgrenzen van de openbare weg, bestaan uit eenvoudig gemetselde muurtjes, die bij de doorgangen uit massieve (hoek)penanten bestaan, deels in de vorm van plantenbakken.

De woningen werden geheel behangen en geveerd opgeleverd.

Piet de Vries zei over het project: 'Bij de drie woonhuizen aan de Engelsestraat en hoek Harlingerstraatweg heb ik veel van die Amsterdamse School-details weggelaten: het is functioneler en zakelijker geworden. De plasticiteit speelt nu een grotere rol: erkers, balkons, uit- en inspringende geveldelen, zware overstekken, rondgesloten ingangspartijen en scherp tekenende voegen. De aanpak is functioneler.'

**Leeuwarden, Engelsestraat 1-3-5-7-9,
Harlingerstraatweg 27 en Franekerstraat 26**

De huizen hebben een eenvoudig rechthoekig grondplan en worden gedekt door een met verglaasde, zwarte holle pannen belegd schilddak. Deze forse daken kregen een extra accent door de ruime overstekken en de pregnante beëindigingen van schoorstenen met borden: een later niet meer toegepast historiserend detail. De verticale lijnen van ingangspartijen en erkers worden in evenwicht gehouden door de horizontale betonnen overstekken boven erkers en ingangspartijen en de reeds genoemde dakoverstekken.

De voor-, zij- en achtergevels zijn opgemetseld in schone, roodbruine baksteen met een verdiepte lintvoeg en een volle stootvoeg. Tegen de hoeken van de erkers staan gemetselde plantenbakken. De vanuit de erkers opgemetselde, gesloten balkonbalustrades zijn afgedekt met een op klampen liggende houten deklijst.

De woning Franekerstraat 26 heeft slechts één bouwlaag met een hoge zolderverdieping onder een zadeldak tussen puntgevels. De voorgevel heeft op de begane grond een brede erker die samen met de rechts ervan gesitueerde entree van de woning symmetrisch in de gevel staat. De erker heeft een samengestelde vensterpartij van drie grote onderlichten met smalle bovenlichten en staande zijlichten. De beide dak-schilden van het zadeldak zijn gedekt met ongeglazuurde, oranje holle pannen. Op de nok staat iets naar achteren ten opzichte van het midden een lage gemetselde schoorsteen.

- Leeuwarden, Achter de Hoven 293-295
en 257-259 en onbekend

In 1927 en 1928 ontwierp Piet de Vries drie dubbele woonhuizen aan Achter de Hoven. Het eerste dubbele woonhuis met de nummers 293 en 295 (1927) is nu een gemeentelijk monument. Het tweede is Achter de Hoven met de nummers 257-259. Het derde is van een heel eenvoudige bouw, maar kan niet meer worden getraceerd. Ze zijn niet naast elkaar gesitueerd, maar liggen in elkaars verlengde (spiegelbeeldig). Deze huizen zijn gebouwd in opdracht van de ondernemer D. Miedema, die destijds aan de Auke Stellingwerfstraat op nummer 16 woonde. De eerste twee dubbele woonhuizen hebben beide hetzelfde kenmerkende element: een tussen de muurdammen geklemde kap. Hierdoor worden de vensters op de verdieping samengebracht tot een horizontale lijn in een doorlopende kajuit, die beide muurdammen met elkaar verbindt. Links en rechts zijn toegangspartijen, daarnaast een erker. Dergelijke kenmerken keren bij volgende ontwerpen voortdurend terug. Opvallend is ook dat aan de achterzijde de kap tot de begane grondverdieping doorloopt.

Achter de Hoven 293-295

Meubelontwerpen

In het Interbellum was het gebruikelijk dat architecten naast het exterieur ook het meubilair ontwierpen, als onderdeel van wat zij zagen als een 'Gesamtkunstwerk'. Tussen 1924 en 1940 ontwierp Piet de Vries dan ook een reeks meubels. Van het uitgevoerde meubilair, en ook van de oorspronkelijke ontwerptekeningen, is het merendeel verloren gegaan.

Voor de tentoonstelling *Moderne Woninginrichting* (1929) en voor de gemeentehuizen van Tytsjerksteradiel en Rauwerderhem ontwierp hij het meubilair, maar eveneens voor particulieren. Ook in zijn eigen huis had hij meubels naar eigen ontwerp staan. De meubels die hij in opdracht ontwierp, zijn eenvoudig van verhoudingen en strak van opzet, waarbij hij evenwicht zocht tussen horizontale en verticale lijnen. De detaillering bracht hij vooral aan in de keuze van kleur en stoffering. Het volumineuze van zowel de zitting als de rug is helemaal ingesteld op de functie die ze moeten vervullen: zitten.

- *De meubels van Klaas Kueter en Jacoba Kueter-Swager*

Het oudst bekende meubilair van Piet de Vries behoorde destijds toe aan het echtpaar Jacoba en Klaas Kueter(-Swager), wonende in de Leeuwerikstraat in Leeuwarden. De heer Klaas Kueter

was lid van het Fries symfonieorkest (opgeheven op 1 augustus 1929). In 1934 was hij betrokken bij het oprichten van het Collegium Musicorum. Het meubilair is nu eigendom van Brent Andrews (Colorado, USA). Dat het boven water kwam is te danken aan Peter Reisma (1937-2016), de zoon van kunstenaar Cor Reisma (1902-1962). Het meubilair is ontworpen in de stijl van de Amsterdamse School en bestaat uit vier stoelen en een clubfauteuil. De clubfauteuil heeft een parabolachtige rugleuning. Het meubilair is gemaakt van licht eikenhout. De eetkamerstoelen staan op vier dwars geplaatste blokjes. De oorspronkelijke bekleding was lichtgrijs tweed. De meubels zijn in 1925 ontworpen en gemaakt door de firma Monderman uit de Singelstraat in Leeuwarden.

- *Tentoonstelling Moderne Woninginrichting*
Het was een belangrijk evenement, de tentoonstelling *Moderne Woninginrichting*, gehouden op 11, 12 en 13 februari 1929 in de Beurs in Leeuwarden. Deze tentoonstelling van interieurs was georganiseerd door de Friesche Schilders Vereniging en de Nationale Woningraad. In het tentoonstellingscomité zaten onder anderen de architecten A. Baart en J. Zuidema. Zij vroegen aan Friese architecten om gerealiseerde ontwerpen

van het interieur van een woon- en slaapkamer in te zenden.

De inzendingen werden in een speciale catalogus becommentarieerd door onder anderen de architecten H.H. Kramer en H. Ellens, directeur van de Rietvlechtschool in Oosterwolde. Er kwamen inzendingen binnen van de architecten A. Baart, Gros en Heldoorn, A. Goodijk uit Sneek, C. de Boer uit Drachten, D. Meintema en van Piet de Vries. De Vries stuurde een ontwerp in voor een arbeiderswoon- en slaapkamer, dat door de jury gunstig beoordeeld werd.

- *Meubels voor het eigen woonhuis, Druifstreek 63, Leeuwarden*

Het huis zelf en de meubels voor het huis zijn tegelijkertijd (1932-1933) ontworpen door Piet de Vries. Het ensemble van meubels is nu opgesteld op de tweede verdieping van het Piet de Vries Huis. Het bestaat uit een kastje met een dressoir, daartussen staat de bank. Er zijn twee fauteuils, een salontafel, twee eetkamerstoelen en een tafel. Het houtwerk is zwart gebeitst. De bovenkant van het kastje en het dressoir is geel, de lievelingskleur van de architect.

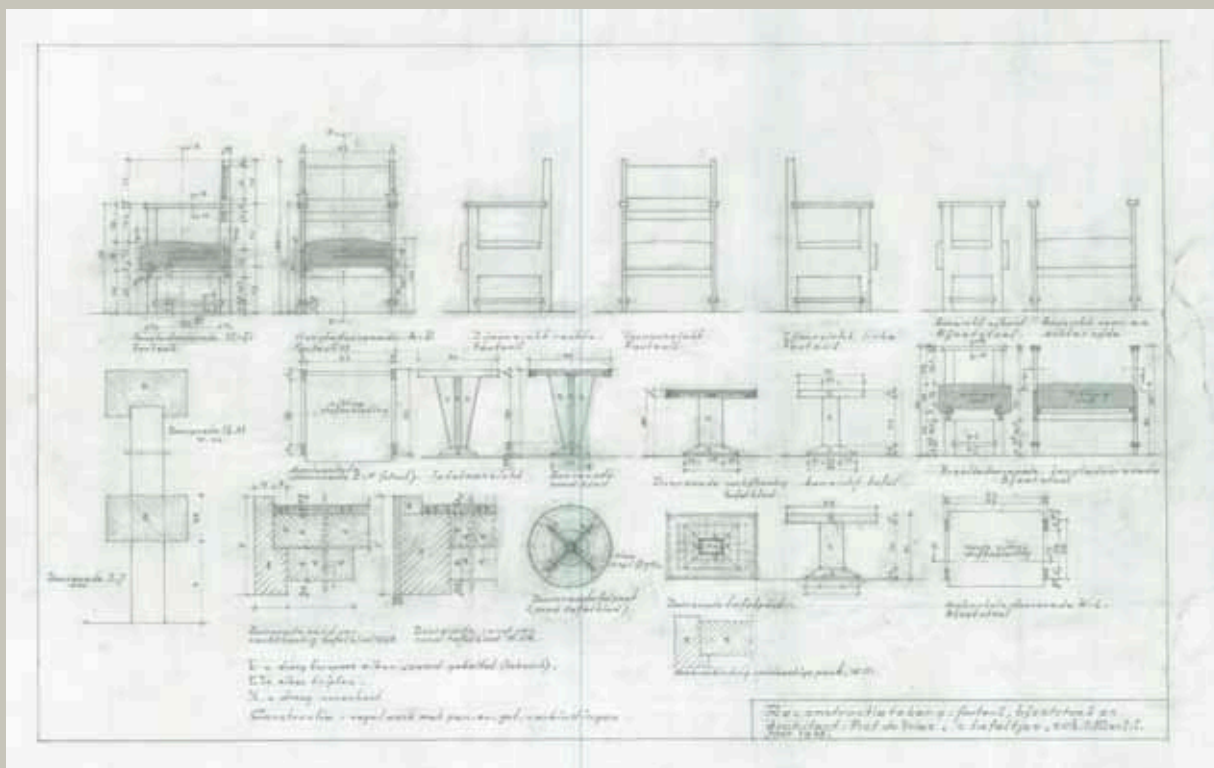
Het geheel komt overeen met de architectuur van Druifstreek 63. Ze zijn 'het resultaat van de wijze

De meubels van Klaas Kueter en Jacoba Kueter-Swager

Meubels van Piet de Vries in het woonhuis-atelier

Reconstructie tekening meubels

Staalkaart, collectie HCL

van ordening van Piet de Vries, die wordt gekenmerkt door doordachte opvattingen met belangstelling voor de ruimtelijke ervaring zonder het accent te leggen op zowel overdreven bruikbare als abstracte dimensies'.¹ De meubels van het ensemble bezitten een speciale uitstraling, hoewel er niets aan de functie is toegevoegd. Het is dezelfde 'eenvoudige verfijning' die de meeste van de bouwwerken van Piet de Vries bezitten.²

- Gemeentehuizen van Tytsjerksteradiel en Rauwerderhem

De gemeentehuizen van Tytsjerksteradiel in Burgum en Rauwerderhem in Raerd zijn in hun geheel, dus zowel exterieur als interieur, door Piet de Vries ontworpen. Hij tekende voor de kamers van burge-meester en wethouders, raadszalen en kantoren alle meubilair: van tafels en stoelen tot en met de verschillende (houten) prullenbakken. Inmiddels is de complete inrichting gewijzigd. De stoelen waren strak vormgegeven met hoge rugleuningen, waarvan de kantstijlen zo'n 15 cm boven het rugvlak uitstaken.

Op 12 januari 1935 kreeg meubelfabriek Fristho uit Franeker de opdracht om het meubilair voor Burgum te maken voor een bedrag van fl. 1.789. De meubels moesten behandeld worden volgens zeer duidelijke instructies van De Vries: 'Eerst in de voorbeits, dan overbeitsen en vervolgens in de was zetten. De armleggers ook beitsen en daarna bespuiten met politoerlak (cellulose) van de firma Sikkens uit Groningen.' Het lijmen van de stoelen en fauteuils moest gebeuren met 'eerste soort vleeschlijm' en de verlijming van triplex met koudlijm.

De vering van de stoelen bestond uit patentveren, die afgedekt en overtrokken moesten worden met paardenhaar en katoen. 'Hierover gegomde watten en indien de keuze op trijp valt, van de beste soort uit de Ned. Fabriek Hengelosche Trijpweverij in Hengelo. De vering van de fauteuils op losse ramen, zoals chesterfields. Dit laatste is zeer aan te bevelen met het oog op het gemakkelijk schoonmaken.'

Het Historisch Centrum Leeuwarden bezit de staalkaarten met kleurenschema's voor de stofferingen en kleuren voor de te verven interieuronderdelen, zoals wanden en deuren, van de firma Holland, voor het gemeentehuis in Raerd. De drie staalkaarten zijn samengesteld door de firma J.H.F. Lempers in drie kleurenschema's. De eerste staalkaart laat stofferingen zien in beige, bruin en groen, de tweede in beige, groen en terra, de derde in groen, bruin en een andere tint groen.

Piet de Vries, stoel, 1933

¹ Ir. Frank Meyer, *Editie Collection d'art*, tiende jaargang, nr. 6, Amsterdam, 10-03-1979

² P. Karstkarel, Meubels van een Fries architect, *Trouw*, 07-04-1979

Leeuwarden, Harlingerstraatweg 17

Het in 1928-1929 gebouwde vrijstaande woonhuis met aangebouwde garage heeft een min of meer blokvormige plattegrond. Het bestaat uit twee bouwlagen op een kelder en heeft een met gesmoorde holle pannen gedekt schilddak. Aan het huis is een bouwvolume verbonden met hierin een bijkeuken en een garage. De gevels zijn opgetrokken in schone, diep gevoegde, gemêleerde roodbruine baksteen (Noors verband) en bevatten voornamelijk rechtgesloten gevelopeningen. De voorgevel is asymmetrisch, met links in beide bouwlagen een om-de-hoekgaand venster met brede hoekstijl. Rechts op de begane grond bevindt zich een erker met een breed venster met driedelig raam aan de voorzijde en een staand venster met enkel raam in beide zijden. De erker draagt de gemetselde balkonbalustrade en de beëindiging is een bloembak. Tegen de achtergevel van de bijkeuken staat eveneens een gemetselde plantenbak. De linker (oostelijke) zijgevel bevat de entree. Boven een hardstenen stoepje staat een expressionistisch vormgegeven deur met deurlichten met glas-in-loodramen waarvan het grootste beweegbaar is en achter tralies staat. Boven de deur ligt een uitstekende betonnen latei. Rechts van de deur is een hardstenen brievenbus in de gevel opgenomen. Op de verdieping boven de entree bevindt zich een tweedelig traplicht met kleurrijk glas-in-lood. Ook de tweedelige, liggende zijlichten zijn voorzien van glas-in-loodramen. Achter de vestibule ligt een gang met een lange wand voorzien van een houten lambrisering, waarin de deuren van de kamer-en-suite met glas-in-lood zijn verlevendigd.

• *Leeuwarden, Harlingerstraatweg 17*

Begin september 1928 legde Piet de Vries de laatste hand aan het ontwerp voor het huis Harlingerstraatweg 17 voor G. Jensma, 'grosier in suikerwerken'. Dit blijkt uit de bewaard gebleven blauwdruk. Op 8 september 1928 werd de bouwvergunning aangevraagd. Burgemeester en wethouders gaven de vergunning al af op 20 september 1928. De laagste inschrijver van de aanbesteding was het bouwbedrijf A. Negenman en Zn. uit Leeuwarden voor fl. 12.400.

Woningen voor 'Middenstanders en Werklieden'

• *Leeuwarden, Vogelwijk*

De Mr. P.J. Troelstraweg scheidt de Muziek- en Vogelwijk van een deel van de Transvaalwijk: het Leeuwerikplein, de Leeuwerikstraat, de Spechtstraat en de Valkstraat. Het buurtje ligt noordwestelijk van de binnenstad. De naam Stiensersplein is in juni 1920 gewijzigd in Leeuwerikplein. In 1930 werd hier naar ontwerp van architect L.R. Reinalda de Maria Louiseschool gebouwd (nu Koningin Wilhelminaschool), een voorbeeld van de hoogst expressieve vorm van de Amsterdamse School-stijl met invloeden van architect Dudok.

In vijf jaar tijd ontwierp Piet de Vries hier alle middenstandswoningen. In 1930 maakte hij de eerste ontwerpen voor het stratenplan en de bebouwing aan het Leeuwerikplein. Opdrachtgever was M. Boetes. Het uiteindelijke ontwerp werd goedgekeurd door Welstandstoezicht. Het kenmerkte zich door de vooruitspringende middenpartij in de hoofdbebouwing aan het Leeuwerikplein. De begane grond was van de verdieping gescheiden door een horizontale betonbalk direct boven de ramen en deuren. Aan de Leeuwerikstraat wordt de horizontale massa onderbroken door de verticaal iets uitspringende delen. Onder de ramen bevinden zich gemetselde bloembakken.

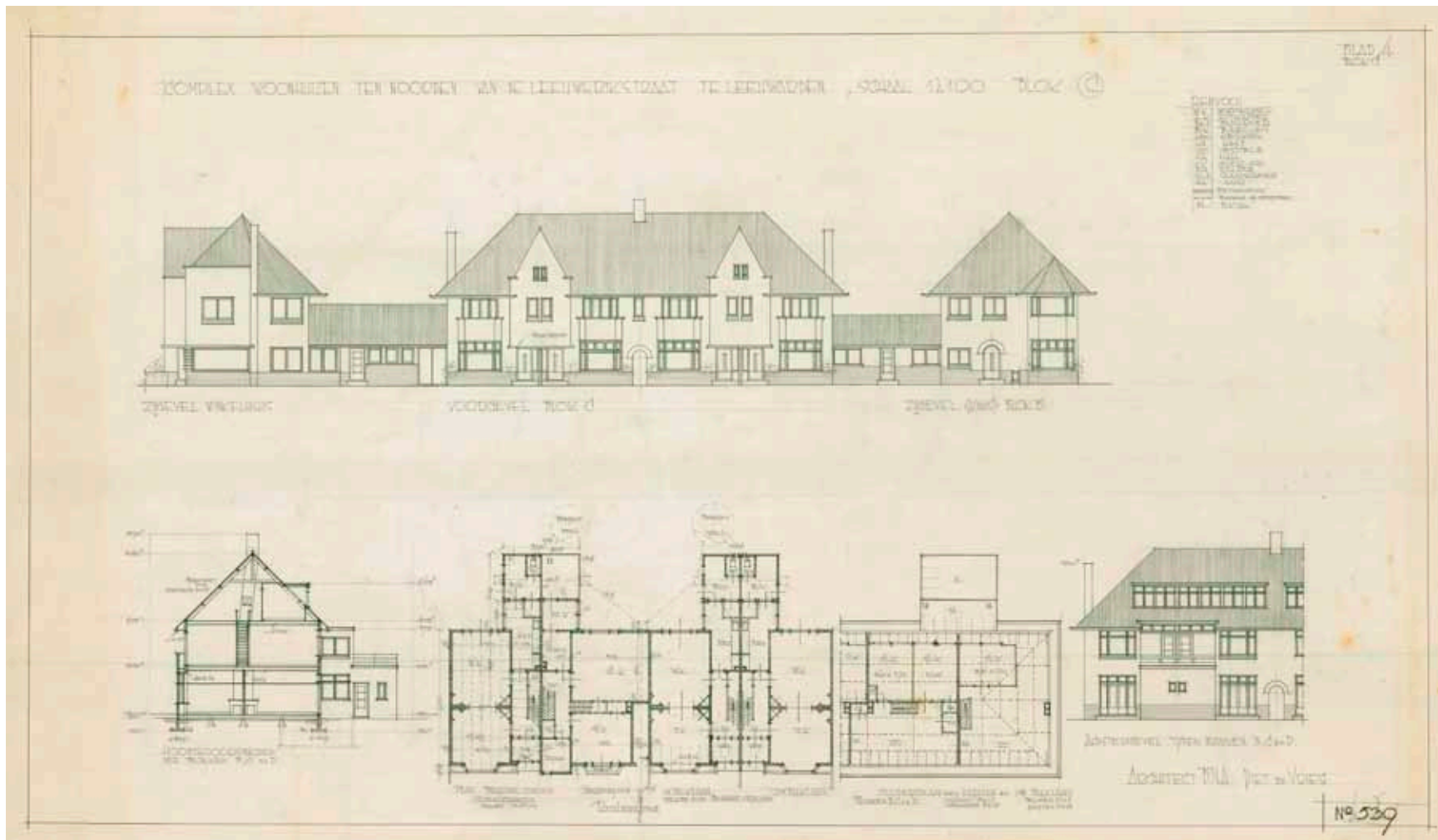
Amper twee jaar later bouwde hij in 1932 een blok van zes woningen aan de Leeuwerikstraat. Hij borduurde qua ontwerp voort op de bebouwing aan het Leeuwerikplein. De Leeuwerikstraat werd in 1934 volgebouwd met de hoekwoning 't Bolwerk (later zo genoemd naar een bewoner, de heer Bol) aan het Leeuwerikplein.¹ Destijds was het een garage met een bovenwoning.²

Het dubbele woonhuis aan de Valkstraat (nrs. 16 en 18) werd gebouwd door Bouwbedrijf J.A. Jonker. Het ligt buiten de driehoek Leeuwerikplein, Leeuwerikstraat, Spechtstraat en Valkstraat.

De zes woningen aan de Spechtstraat, met tussen iedere twee woningen een ingang tot de tuin, zijn eenvoudiger, maar passen stilistisch goed bij de zes woningen aan de Valkstraat.

Aan de andere kant van de Mr. P.J. Troelstraweg werd aan de Leeuwerikstraat in 1935 een blokje van twee woonhuizen gebouwd door

Tekening complex Leeuwerikstraat

aannemer U.H. Brink.³ In hetzelfde jaar verreezen twee woonhuizen, Leeuwerikstraat 119 en 121, met een werkplaats en showroom, ontworpen en gebouwd voor de heer S. A. Radersma. Een jaar later, in 1935, bouwde Piet de Vries in de Leeuwerikstraat (nrs. 95 t/m 109) acht woonhuizen met zes garageboxen, in geel metselwerk, ook voor aannemer U.H. Brink.

Leeuwerikstraat

Schubertstraat

Schubertstraat/Beethovenstraat

Mendelssohnstraat

- *Leeuwarden, Muziekwijk*

De Muziekwijk, of de Componistenbuurt, werd vanaf de vroege jaren dertig gebouwd. Verschillende architecten waren hier verantwoordelijk voor de plannen. Piet de Vries had er een belangrijk aandeel in.

Op bouwterreinen tussen de Troelstraweg en de Leeuwerikstraat werden woningen en winkels gerealiseerd. De woningen aan de Bachstraat (nrs. 15 t/m 33 en nrs. 2 t/m 14), Weberstraat (nrs. 1 t/m 17), Obrechtstraat (nrs. 5 t/m 17), Beethovenstraat (nrs. 7, 9 en 11), Schubertstraat (nrs. 18-12, 2 en 4) en Mozartstraat (nrs. 1 t/m 69, nrs. 71-105 en nrs. 2 t/m 18) moeten allemaal van zijn hand zijn. Ze zijn herkenbaar aan de kleine vierkantige blokjes ter versiering onderaan de nog oorspronkelijke deuren. Ook de 'slepende' dakkapellen – die geïntegreerd in het dak naar beneden toe aflopen – zijn herkenbaar.

Op de hoek van Mozartstraat en Beethovenstraat (nr. 11) bouwde aannemer U.H. Brink een winkel met een bovenwoning naar ontwerp van De Vries. Kort daarop ontwierp hij aan de Mendelssohnstraat een blok van 6 woningen. De gemeente Leeuwarden is van plan het in 1932 gebouwde complex Mozartstraat (nrs. 71-105) als gebied te beschermen.

- *Leeuwarden, Groningerstraatweg en Tjerk Hiddesstraat*

De eerste verharde weg in Noord-Nederland was de weg van Leeuwarden naar Groningen: de Groningerstraatweg. Die nieuwe straat betekende een belangrijke verbetering van de verbindingen van Leeuwarden met oostelijke streken.

In de jaren dertig werd aan weerszijden van deze weg gebouwd. Het complex woningen Groningerstraatweg 54-55-58-60 en Groningerplein 9 dateert uit 1936. Beide zijn ontwerpen van Piet de Vries. De vijf woonhuizen werden door Bouwcombinatie Leeuwarden gebouwd.

Ook het complex Groningerplein 6, 7 en 8 en Tjerk Hiddesstraat 2 en 4 van Piet de Vries werden door Bouwcombinatie Leeuwarden gebouwd, beide onder leiding van beheerder/uitvoerder J. Zijlstra. Welstandstoezicht keurde in 1937 een gewijzigd plan van in totaal 15 beneden- en bovenwoningen goed. Anderhalf jaar eerder had Welstandstoezicht geadviseerd om de ruimte tussen de beneden- en bovenwoningen en de vrijstaande woningen aan de Tjerk Hiddesstraat op te vullen tot er een gesloten bebouwing ontstond. Dat is gebeurd met de bouw van een garage. De hoekoplossing met risalerende middenpartij, waarin de ingangspartij is gesitueerd, is qua ontwerp verwant aan die van de Engelsestraat/hoek Harlingerstraatweg. De onder- en bovenwoningen

Groningerstraatweg

Groningerplein

Tjerk Hiddesstraat

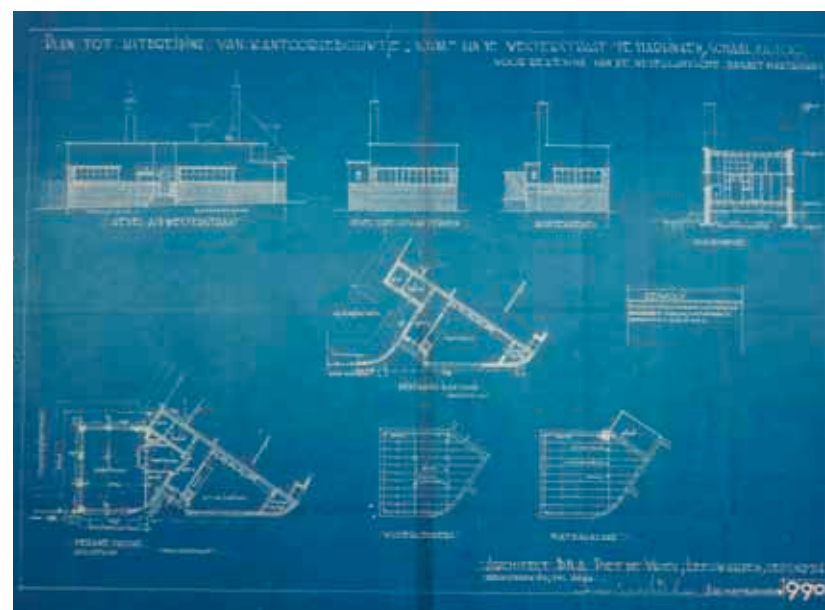
Maquette Groningerplein / Groningerstraatweg

zijn opgetrokken in een helder gekleurde rode baksteen. Volgens de oorspronkelijke bouwtekeningen lag het aanvankelijk niet in de bedoeling deze middenstandswoningen te splitsen.

- *Harlingen, Westerstraat 1 t/m 21*

De Westerstraat is gelegen in het havenkwartier, tussen de Zuiderhaven en de Hoge Willemskade, in het zuidwestelijk gebied van Harlingen. De Westerstraat is gebouwd in de periode 1930 tot en met 1934. De woningen hebben een eenvoudig karakter en bestaan uit één laag met kap. Opdrachtgever was de N.V. Nederlandsche Basalt-Maatschappij (NBM), die gevestigd was in Zaandam. Het in 1912 opgerichte bedrijf ontwikkelde zich tot een groot handels-, industrie- en aannemingsbedrijf, dat onder meer in de wegenbouw actief was. In 1988 fuseerde het met Amstelland Concernbeheer tot NBM-Amstelland.

In 1930 kreeg Piet de Vries de eerste opdracht van de Nederlandse Basalt Maatschappij voor het bouwen van een blokje van drie woonhuizen aan de Westerstraat (17, 19 en 21) in Harlingen. De Harlinger aannemer J. Krijtenburg kreeg de opdracht voor een bedrag van fl. 7.680. Twee jaar later, in 1932, maakte hij een plan voor een blok van 7 woonhuizen (nrs. 3, 5, 7, 9, 11, 13 en 15). Het zijn identieke woningen geworden.

De huisjes bestaan uit een begane grond en een kapverdieping. Het metselwerk is in een gele steen opgetrokken. De ingangspartijen liggen verdiept.

Weer twee jaar later, in 1934, werd het kantoorgebouwtje van de Nederlandse Basalt Maatschappij (Westerstraat 1) gebouwd. Het gebouwtje heeft een plat dak en is eveneens in gele steen en op een fors trasraam opgebouwd. Een trasraam is een op de fundering in harde baksteen gemetseld stuk muur dat enkele baksteenlagen boven het maaiveld ligt. De bestaande toestand is anders dan wat er toen gebouwd is. Het kantoorgebouw heeft te lijden gehad van verscheidene verbouwingen. De liggende vensterpartijen worden gesloten door een betonlatei. De rondgesloten ingangspartij is terugliggend. De deur heeft een voor Piet de Vries kenmerkende detaillering: rond met profiellijsten.

- *Leeuwarden, Westerparkstraat (nrs. 6 t/m 16) en Harlingerstraat (nr. 28)*

De Vosseparkwijk/Westerparkwijk is grotendeels in de jaren dertig van de vorige eeuw gebouwd. De Westerparkstraat ligt deels tussen de Harlingerstraatweg en de Molenstraat aan de voet van de rooms-katholieke Dominicuskerk.

De Vries ontwierp hier een rijtje huizen van twee verdiepingen en een kapverdieping. Het dak is gedekt met rode romaanse dakpannen. Het metselwerk van de erkers is doorgetrokken tot op de tweede verdieping. Bij een van de erkers is nog een restant van het glas-in-loodraam te zien. De toegangsdeuren zijn voorzien van een klein overstekje. De deuren zijn kenmerkende 'Piet de Vries-deuren', met vier liggende

Westerparkstraat oostzijde (foto 1975)

ruiten, voorzien van glas-in-lood. Onder aan de deuren treffen we weer de twee houten versieringsvierkantjes aan.

Aan één zijde van de gevelrij is de deur rondgesloten. Aan de andere kant is de gevelrij beëindigd door een dwars geplaatste woning met een rondbogige deur.

- *Leeuwarden, Indische buurt, Delistraat, Sumatrastraat, Soendastraat, Javastraat*

De Indische buurt ligt tussen de Insulindeweg nabij het Cambuurstadion, het Noordvliet, de Archipelweg, de Bleeklaan en de De Ruyterweg. De straatnamen zijn vernoemd naar Indonesische eilanden als Deli, Sumatra, Soenda en Java. De woningen waren aanvankelijk huizen voor de fabrieksarbeiders van de melkfabriek die in de buurt lag. In de kleine huizen woonden de arbeiders en in de wat grotere huizen de opzichters.

Het is een monumentaal tuindorp geworden. Deze symmetrisch opgezette buurt kent een rechthoekig stratenpatroon, destijds ontworpen door de directeur gemeentewerken ir. L.H.E. van Hylckema Vlieg. Voor Sportpark Cambuur ontwierp hij drie entrees, namelijk aan de noord- en zuidzijde en aan de Insulindestraat (de westzijde), een monumentale entree.

Centraal in de buurt tekende Van Hylckema Vlieg een plantsoen in het midden van de Delistraat, Sumatrastraat, Soendastraat en Javastraat. Dat plantsoen is er nooit gekomen, want in de jaren 1933 en 1934 werd de aanvankelijk daarvoor bestemde grond bebouwd met een reeks woningen van Piet de Vries. Op een eerste ontwerp tekening maakte hij een perspectieftekening voor een bebouwing van 23 woningen. Een jaar later tekende hij een reeks woningen aan de Soenda-, Deli-,

Delistraat

Java- en Sumatrastraat. Daarna ontwierp hij drie woonhuizen voor een particulier, de heer O. Meyer. Ten slotte tekende hij voor ondernemer U.H. Brink een overzicht van de perceelbebouwing.

De architectuur verwijst door toepassing van wolfseinden naar landelijk wonen. De rijtjeswoningen aan de Sumatrastraat kennen een eenvoudige opbouw, met doorlopende dakkapellen. De hoeken van de deurkozijnen zijn met hout uitgevuld, waardoor de deur rondgesloten is. In de hoekpanden is op de begane grond een groot raam aangebracht. Het raam is om de hoek doorgezet. De hoek tussen de ramen is met hout uitgevuld, voorzien van een soort cannelure. Onder de raampartij bevindt zich een gemetselde plantenbak. Aan de wolfseinden en boven de ramen op de begane grond zijn mastgoten aangebracht. Bij een van de huizen is het houten hekwerkje nog aanwezig.

Om de woonhuizen van Piet de Vries heen bouwde gemeentearchitect Justus Zuidema in de jaren dertig nog meer woningen. Om de Delistraat en de Sumatrastraat heen zijn dubbele woningen gebouwd op grotere kavels naar een ontwerp van G.A. Heldoorn.

Werkplaatsen met daarboven woningen

- *Leeuwarden, Oosterkade 126-128*

In 1931 bouwde Piet de Vries aan de Oosterkade een bedrijfsruimte met bovenwoningen voor het bekende garagebedrijf Wijma. Het pand is gesitueerd aan de oostelijke rand van de historische binnenstad. Op deze locatie stond voorheen een twee keer zo breed pand van de Friesche Tuinbouw Vereniging, dat rond 1914 tot stand was gekomen in de stijl van de Nieuwe Kunst.

Het door Piet de Vries ontworpen gebouw is gerealiseerd in een voor Leeuwarden en zeker voor De Vries zeldzame, kubistisch-zakelijke bouwstijl. Het pand had een voorgevel aan de Oosterkade en een achtergevel aan de Gedempte Keizersgracht.

In de jaren vijftig en zestig diende dit pand ook als stalling voor ambulancewagens. Garagebedrijf Wijma bleef hier gevestigd tot begin 2015.

- *Leeuwarden, Druifstreek 63, woonhuis met atelier*

In 1932 stonden aan de Druifstreek op nummer 63 de restanten van een afgebrand pand. Architect L. Reinalda maakte in hetzelfde jaar een plan voor een beneden- en bovenwoning. De opdrachtgever was de heer M. Bekkema. Dit plan ging niet door, omdat de financiering niet rondkwam. Via Reinalda kwam dit Piet de Vries ter ore. Hij kocht het perceel en ontwierp daarop voor eigen rekening en gebruik een atelierruimte met bovenwoning.

Leeuwarden, Oosterkade 126-128

Oosterkade 126-128 is een breed pand van drie bouwlagen onder een plat dak. In beide delen zijn een garagedeur en de toegangen naar de bovenwoningen opgenomen. De voorgevel bestaat uit metselwerk van een gemêleerde geelbruine baksteen boven een iets naar voren springende, gemetselde basis van rode baksteen, met verdiepte lintvoeg en platvolle stootvoeg. Op één rondboog na zijn alle drie bouwlagen voorzien van rechtgesloten, onder rollagen staande gevelopeningen. De oorspronkelijke stalen ramen zijn in de jaren negentig vervangen door aluminium exemplaren. De op de Gedempte Keizersgracht georiënteerde achtergevel van het gebouw is opgetrokken in bruine baksteen. Het rechterdeel van de gevel bevat een brede gevelopening, waarin een enkele deur met bovenlicht en een tweede inrijdeur zijn opgenomen. Alle deuren zijn vernieuwd. De verdieping heeft een symmetrische indeling met in het midden een blind venster, een breder venster met vierdelig raam aan weerszijden ervan en links en rechts een venster met kruisraam.

In de vergadering van het Welstandstoezicht was men in eerste instantie niet erg ingenomen met het ontwerp. Van het plan waren perspectieftekeningen ingezonden, waarop ook de naastgelegen bebouwing was aangegeven. Na uitvoerige besprekingen bleek de commissie van oordeel te zijn dat door de grote muurvlakken en de zeer kleine deur- en raamopeningen het gebouw van een geheel andere schaal was dan panden in de omgeving en daardoor storend zou werken. Ook betwijfelde men of de terugsprong op de tweede verdieping wel een fraai effect zou geven. In deze vorm achtte de commissie het plan in verband met de omgeving niet toelaatbaar.

Een voorlopig ingediende nieuwe tekening voor het perceel werd wél goedgekeurd. Op verzoek van Welstandstoezicht koos De Vries voor de gevel nu een rode metselsteen in plaats van geel, zoals blijkt uit de oorspronkelijke bouwtekeningen: 'Als gevelmateriaal zullen rode genuanceerde Friese gevelklinkers worden toegepast.'

De aanbesteding van het woonhuis en atelier vond begin december 1932 plaats. De laagste inschrijver was het aannemersbedrijf Gebr. Van der Weide uit Leeuwarden, voor het bedrag van fl. 9.698.

Dit eigen woonhuis en atelier is het *pièce de résistance* van architect Piet de Vries in de zakelijk-expressionistische stijl. Het is een bijzondere representatie van zijn kunnen. Het pand springt eruit dankzij de warme rode baksteen, het opvallende, uitkragende balkonnetje, de erker en de markante schoorsteen. Het huis heeft een plat dak. Het ontwerp dat hij uiteindelijk maakte, roept associaties op met het eigen woonhuis van architect Harry Elte uit 1928, aan de Stadionweg 44 in Amsterdam (zie hoofdstuk 2).⁴

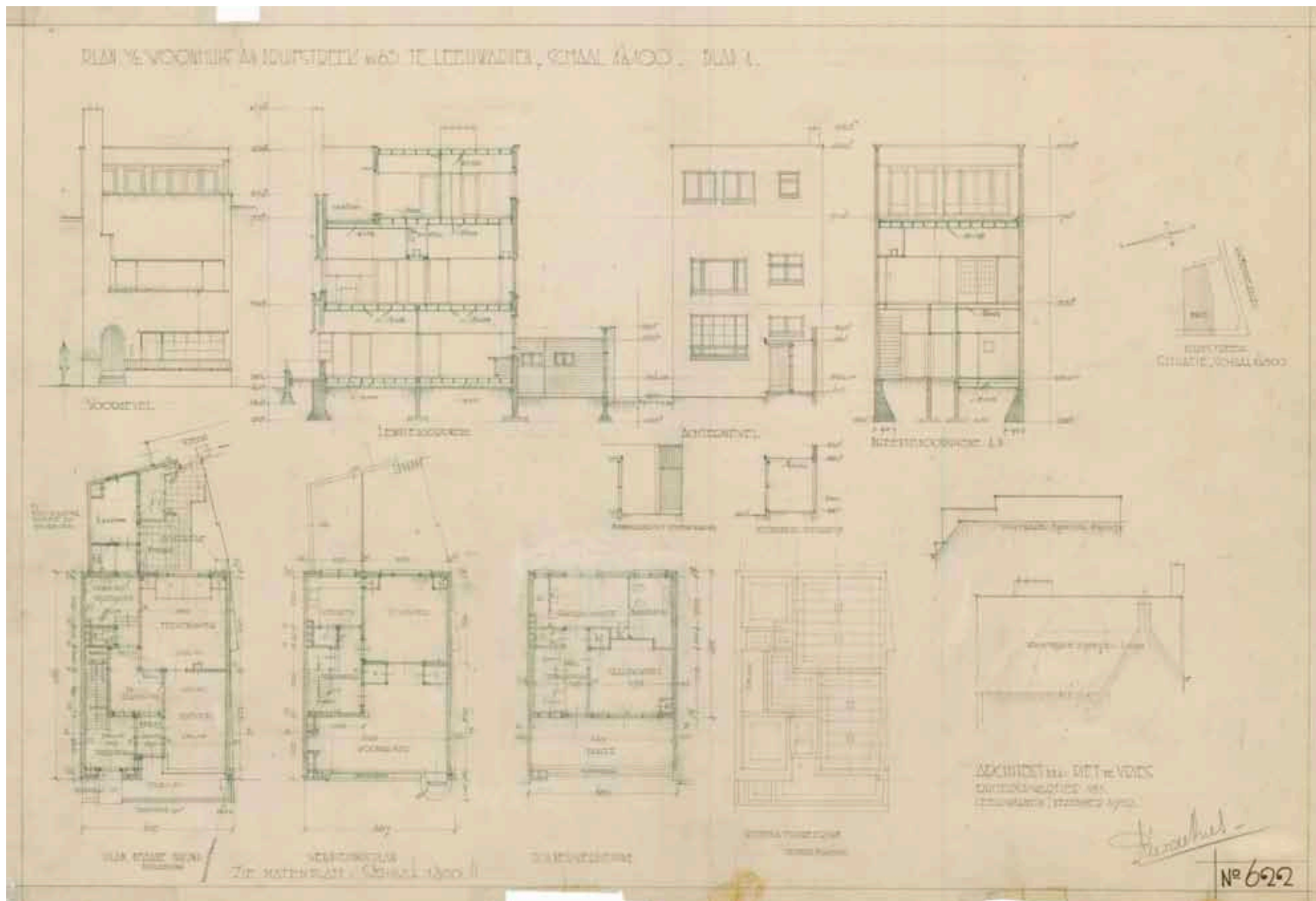
Woonhuis-atelier Druifstreek

De voorgevel heeft een plastisch, asymmetrisch aanzien, gemetseld in Vlaams verband met verdiepte lintvoegen. De stootvoegen zijn vol gevoegd. Het levert een boeiende schaduwwerking op. Op uiterst verfijnde wijze houden horizontale en verticale elementen elkaar in evenwicht. Links is een opgaande muurdam, waarin de schoorsteen is ondergebracht, en rechts het ronde balkonnetje. Deze twee elementen worden met elkaar verbonden door het raam op de verdieping, dat verder over de volle breedte van de gevel loopt. Het gemetselde gevelvlak voor het brede terugliggende balkon op de tweede verdieping versterkt de plasticiteit van het gebouw.

Het verschil tussen wonen en werken wordt aangegeven door de roede-verdeling in de vensters. Bovendien zijn de ingangen gescheiden.

Op de begane grond komt de ronding van de ingangspartij terug in het balkon op de verdieping. Piet de Vries paste in dit pand – op de begane grond en op de eerste verdieping (voorgevel) – voor het eerst stalen kozijnen toe.

Op de verdieping zien we een brede vensterstrook onder een betonnen latei en met ijzeren raamwerk, waarin een draaivenster en een openslaande deur achter een half rond uitgemetseld balkon. Voor het brede venster is een bloembak gevormd doordat de gevel vervolgens iets terugspringt. Eveneens is een bloembak verwerkt in de brede borst-wering van het terugliggende balkon op de tweede verdieping (later is deze door betonplaatjes afgedekt).

Piet de Vries zelf zei over het ontwerp: 'In mijn eigen huis ben ik op speelse wijze met plasticiteit omgesprongen. Wel verticale accenten, maar op een heel andere manier: minder strak. Het balkon springt er even uit, de schoorsteen vormt het verticale element. Dit wordt in evenwicht gebracht door de ronding van het balkon en door de horizontale vlakken boven en onder de vensters. Deze raampartijen vormen ook horizontale accenten.

Om de plastische werking zijn het terras op de derde verdieping en de werketage op de begane grond teruggelegd. In het laatste geval wilde ik

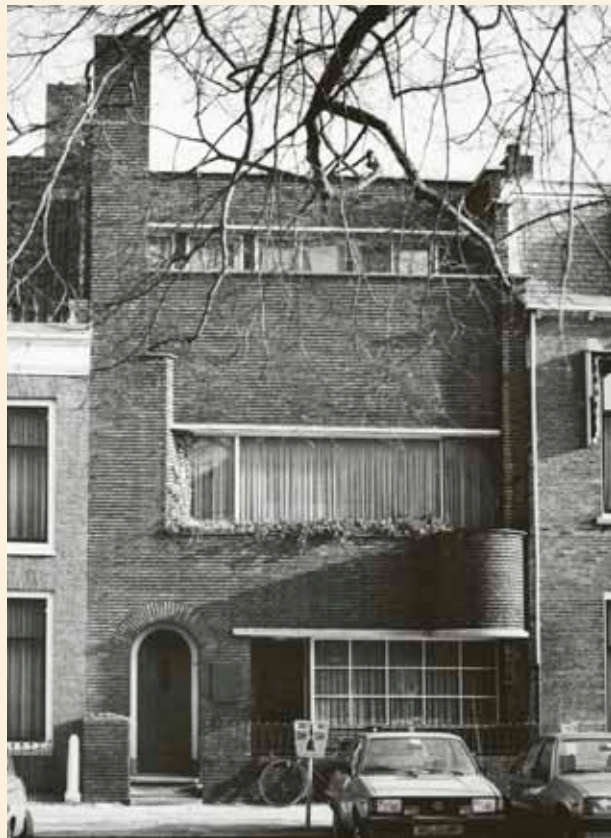
de beslotenheid van het kantoor benadrukken. Om die beslotenheid van het kantoor verder aan te geven heb ik in het venster van deze ruimte een kleinere roedeverdeling aangebracht. Om de scheiding tussen woon- en werkruimte te benadrukken heeft ieder een aparte ingang.' Tijdens de restauratie in 2001 door Broor Adema is het interieur weer zoveel mogelijk in originele staat teruggebracht. Zo zijn onder meer de indeling van de hallen en het trappenhuis met de lambriseringen in ere hersteld. Bijzondere details zijn onder andere de art deco glas-in-loodvensters in de hal van de woning, tussen de tussenhal en het achterste

Voor de begane grond ligt een verhoogde, betegelde stoep, omgeven door een strak vormgegeven spijlenhekje op een lage keermuur en – naast de entree van de bovenwoning – een hoge gemetselde plantenbak. Deze is nu dichtgemetseld, maar was oorspronkelijk ingericht met een bodembedekker. Samen met de twee andere, met hanggeraniums gevulde bloembakken was er zelfs sprake van een heuse ‘gevelbegroeiing’ aan de Druifstreek.

De terugliggende ingangspartij van de woning is rondbogig en heeft een verticaal geprofileerde hardhouten deur (het vroegere transparante glas-in-loodraampje daarin – op ooghoogte – is nu voorzien van een anti-inbraakroostertje). Rechts is de verdiept onder een betonnen latei liggende pui van het architectenatelier, bestaand uit een nog meer naar achteren geplaatste ijzeren toegangsdeur met drie in Amsterdamse School-stijl gecomponeerde vensters en een zijlichtje met glas-in-lood in art-decostijl dat in de hal van het woongedeelte uitkomt.

De achtergevel bestaat uit hetzelfde verzorgde metselwerk, met op de begane grond een fors meerlichtvenster, op de tweede bouwlaag een drielichtvenster en een kruisvenster, en op de derde bouwlaag twee tweelichtvensters. Deze kozijnen en ramen zijn hier allemaal van hout en aluminiumkleurig geschilderd.

Martzen de Vries en Lies Breitenbach op het balkon (foto 1932)

Salon op de tweede verdieping

werkvertrek én op de derde laag als licht voor het daar gelegen toilet. In 1933 verhuisde Piet de Vries naar het pand. Daar zou zijn architectenbureau tot 1972 gevestigd blijven.

Sinds oktober 2016 verhuurt de Stichting Piet de Vries de eerste twee lagen aan de Museum Federatie Fryslân. De bovenste verdieping heeft de Stichting Piet de Vries in gebruik als een soort ‘bezoekerscentrum’ ter ere van Piet de Vries. Het bijpassende en oorspronkelijk door hem in 1932 ontworpen meubilair staat hier opgesteld.

• *Leeuwarden, Ruiterskwartier 111*

Het bouwwerk op de hoek van Ruiterskwartier en Oude Doelesteeg is net als het pand Druifstreek 63 in zakelijk-expressionistische stijl ontworpen. Opdrachtgever voor de bouw was de heer M. van Kollum jr. uit Leeuwarden. De bouwopdracht werd gegund aan de laagste inschrijver: aannemersbedrijf Gebr. Van der Weide, voor het bedrag van fl. 11.296. Tegenwoordig is het een Douwe Egberts Café, daarvoor was het een reisbureau (Holland International).

Het interieur is diverse malen verbouwd en de pui vernieuwd. De verdiepingen bleven grotendeels in oorspronkelijke staat.

Piet de Vries vertelde in 1980 over dit pand: 'In het gebouw Hoogstins uit 1936 aan het Ruiterskwartier had een tandarts op de begane grond zijn praktijk en op de verdieping zijn woonvertrekken. Het verschil in werk en wonen is hier eveneens aangegeven door een kleinere roede-verdeling in de vensters op de begane grond. Op de verdieping zijn de ramen zonder roede-verdelingen open. De entree staat excentrisch en wordt boogvormig ontsloten. Bewust heb ik brutaalweg een horizontaal element in deze gevelwand in de binnenstad aangebracht. De kap is met royaal overstek beschermend, alles omvattend.'

Het pand heeft een functionele indeling. Het is drie bouwlagen hoog en is gedekt door een kap met vier zijden. Het is gebouwd op een rechthoekige basis. Het dak heeft een flink overstek. Hierop liggen blauw geglazuurde golfpannen en het heeft zinken mastgoten.

Het interieur is nog goeddeels in oorspronkelijke staat. Alle trappenhuisen met ruime hallen hebben een hoge lambrisering met lijsten en mahoniekleurige houten platen. Om de trapgaten bevinden zich gesloten, getimmerde, brede borstweringen, soms met ingebouwde verwarmingsradiatoren en roosters. In de ruime hal op de tweede verdieping komen de deuren van alle vertrekken uit. De aankleding geeft de ruimte een bijzondere dynamiek, die door geometrische vormen wordt beheerst.

De achterkamer, aan de zijde van de Doelesteeg, is voorzien van een hoge houten lambrisering. Deze kamer wordt ook nog verlicht door een verticale erker. In de trappenhuis naar de derde verdieping is een stand groot venster op het noorden met glas-in-lood in een abstracte compositie.

Ruiterskwartier 111 tijdens de bevrijding (april 1945)

Leeuwarden, Ruiterskwartier 111

De gevels zijn in Vlaams verband gemetseld met een warmrode, met de hand gevormde steen. De voorgevel bevat op de begane grond een brede bedrijfspui (nu met een moderne aluminium pui) en de oorspronkelijke ingang tot de bovenwoning.

Op de gemetselde zijpenanten na is de tweede verdieping over de volle breedte voorzien van een oorspronkelijke pui van ijzer en glas. Links is een gemetseld ondiep balkon met stijlenhekje voor de deur, met een zeer breed venster met zijlichten achter een bloembak over de overige breedte.

In de zijgevel op de tweede verdieping is een kleine erker met een glas-in-loodraam, een breed, liggend venster ter verlichting van de trappenhuis voorzien van een ijzeren raam met roeden en glas-in-lood en er is nog een stand venster met (geblindeerd) glas in ijzer.

Op de derde verdieping is een inpandig balkon over de volle breedte. De borstwering springt iets terug, waardoor de zijpenanten enigszins loskomen.

verbouwingsplan, pand Duiterskwartier 113, Leeuwarden, schied 1930, blad 1.

voorgevel

zijgevel (rechts)

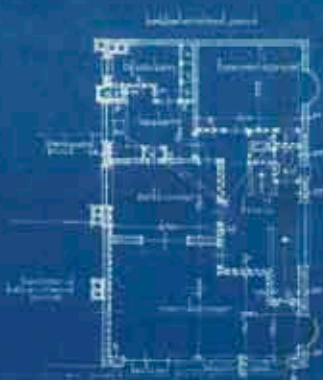
zijgevel (links)

achtergevel

begane grond

eerste verdieping

tweede verdieping

zolderverdieping

De vloer is
 met beton en
 met
 met
 met
 met

architect D.L. Piet de Vries

Piet de Vries

1930, 1:200

Puilen

In de jaren dertig ontwierp Piet de Vries een aantal puilen voor winkels en cafés. Ze vallen op door een evenwichtige vlakverdeling en vaak door de detaillering in glas-in-loodramen, deuren en houtwerk.

In alle ontwerpen was de bovenkant verdeeld door een horizontale, iets uitspringende lijst. Onder deze lijst bevond zich een glaswand met toegangen. Boven de lijst kwamen lichtscheppingen, die in kleine vensters onderverdeeld waren en voorzien waren van gekleurd glas.

Bij verschillende puilen werden tegels toegepast, waarbij de horizontale voeg werd benadrukt. In het bijzonder was dit te zien bij de verbouwing van café Populair aan de Doelesteeg 10 in Leeuwarden in 1929, waar een opbouw van het ontwerp vanuit geometrische vormen te zien was. Het café bestaat niet meer.

- *Leeuwarden, Nieuwestad 53*

Het pand, onder een dwarskap, gebouwd aan de Nieuwestad 53 in Leeuwarden, is aan het einde van de achttiende eeuw tot stand gekomen. De gehele historische gevel heeft een natuurstenen beplating. In de twintigste eeuw hebben hier drie verbouwingen plaatsgevonden waarvoor architect Piet de Vries verantwoordelijk was: in 1934, 1935 en 1940. De laatste en belangrijkste verbouwing was die van het winkelgedeelte van wat toen de De Rieten Wereld heette. De winkelpui werd met 'nieuwe' travertin, een natuursteensoort, bekleed. Rechts was de ingang voor de bovenwoning en links de winkel. De toegangsdeur tot de winkel was een aantal meters inpandig, waardoor de etalageruiten aanzienlijk vergroot konden worden. Een recente verbouwing heeft het aanzicht drastisch veranderd.

- *Overige puilen*

In 1934 maakte De Vries een ontwerp voor een nieuwe winkelpui voor meubelzaak Van Gelder in de Grote Hoogstraat 3 en 5, die werd uitgevoerd van Burma-teakhout. In het midden was een grote

Café Populair, Doelesteeg 10, Leeuwarden

portiek met vitrine en boven de pui een lichtbak tot aan de daklijst met firmanaam en de aanduiding 'Meubelen'.

Het pand Ruiterskwartier 135, waarvoor De Vries een gevelverbouwing heeft ontworpen in 1937, bestaat niet meer. Wel is de winkelpui van Noorderweg 18 te Leeuwarden nog aanwezig. Ook in 1937 vond de verbouwing plaats van pianozaak Ganzevoort, Nieuwestad 103 in Leeuwarden. Het pand heeft een topgevel, geheel versierd met Vredeman de Vries-ornamenten. In 1950 zorgde een gehele winkerverbouwing van kledingzaak De

Jong in de Oosterstraat voor een met De Rieten Wereld vergelijkbare diepe portiek. Ook werd weer travertin toegepast.

Nog later (in 1966 en 1968) en ook in Leeuwarden kregen de showroom van Oscar Keip (Ruiterskwartier 95), het hotel-restaurant De Pauw aan de Stationsweg en het winkelpand Naauw 13 nieuwe puien naar ontwerp van De Vries. Alle drie bestaan ze uit een zware en strakke omkadering, in hetzelfde vlak als dat van het erboven liggende deel van de gevel. Daarbinnen een zo transparant mogelijke invulling van vensters en terugliggende deuren.

De Groene Weide (foto 1927)

De Groene Weide (foto 1965)

• *Leeuwarden, Harlingersingel 11*

Dicht bij de Vrouwenpoortsbrug, een monumentale brug aan de westkant van de binnenstad, ligt het voormalige hotel-café-restaurant De Groene Weide. De naam De Groene Weide was rond 1900 nog adequaat, want er waren toen nog geen huizen gebouwd, zodat men nog direct uitzicht had op groene weiden.

Rond de eeuwwisseling kwam er een verbinding tussen het noordwestelijk deel van de provincie en Leeuwarden door de aanleg van een trambaan. Op het punt waar de trambaan de Harlingerstraatweg sneed kwam een halte. Op vrijdagen trokken veel marktbezoekers naar de hoofdstad, wat duidelijk merkbaar was aan de drukte bij De Groene Weide. De ruimte aan de Harlingersingel werd benut voor het parkeren van sjezen, karren en later ook andere voertuigen zoals auto's. De eigenaar, de heer H.J. Alberts, liet hier in 1898 een opmerkelijke reeks terugspringende onder- en bovenhuizen bouwen.

Op 10 juni 1929 ging Welstandstoezicht akkoord met het plan van Piet de Vries voor een verbouwing van De Groene Weide. Eigenaar was toen de heer J. Maurer. Uiteindelijk zou de verbouwing pas in de jaren 1935-1938 plaatsvinden.

De Groene Weide was destijds een rechthoekig bouwblok, twee verdiepingen hoog en gedekt door een schilddak. Aan de zijde van de Harlingersingel waren links een deur en drie vensters. Aan de oostzijde was een uitgebouwde serre.

Piet de Vries maakte in 1935 het eerste rigoureuze verbouwingsplan voor de toegang van de bovenzaal, na vele besprekingen tussen de nieuwe eigenaar, de heer L. Bartstra, en de Leeuwarder Welstandstoezichtcommissie.

Er bleek ook nog behoefte aan een zaal van een beperkte omvang en aan enige kleine, intieme zaaltjes. Daartoe werd de voormalige paardenstal vervangen door een dertig meter lange zaal, die verdeeld kon worden in drie zaaltjes. Door het aanbrengen van dubbele deuren werd geluidsoverlast tussen het ene en het andere zaaltje uitgesloten. De grote zaal bood plaats aan meer dan driehonderd gasten. De wanden werden gemaakt van mahoniehout en voor de ruiten hingen donker getinte gordijnen, waardoor het interieur warmte uitstraalde.

De verlichting was in smeedijzeren ornamenten gevat. Ook kwamen er kleine fauteuilstoelen. De vestiaire werd belangrijk vergroot. De betimmering werd uitgevoerd door Bouwbedrijf Schuurmans en Van der Woude, de stoffering werd geleverd door J.J. Slauerhoff, de stoelen door Merks uit Franeker.

De heropening werd in 1938 gevierd met een 'bonte avond'. Er speelde een jazzorkest en er was een opvoering van de tragische toneelschets *Lach clown, lach*.

In de jaren 1945-1946 vonden nog diverse verbouwingen plaats. In 1954 en 1956 begon, respectievelijk eindigde, in De Groene Weide (gelegen aan de stadsgracht, aan de voet van de Oldehove) de legendarische Friese Elfstedentocht. Hier vond ook de huldiging van de winnende rijders plaats.

De sluiting van De Groene Weide in 1965 betekende een ernstig verlies aan vergaderzalen voor Leeuwarden en het dakloos worden van een tiental kegelverenigingen en een schietvereniging. Maar bovenal was het een verlies van een stuk stedelijke historie, na de sluiting van de Nieuwe Doelen in 1955 en de sluiting in 1952 van hotel-café Spoorzicht van de bekende Leeuwarder Sipke Castelein (verkocht aan het Friese Rundvee Stamboek).⁵

Met riet gedekt

In de jaren 1932-1940 ontwierp Piet de Vries ook een aantal woningen, een zwembad en een hotel in een niet-stedelijke omgeving.

• *Leeuwarden, Valkstraat 14*

Een van de woningen is het in 1932 gebouwde landhuisje in de Valkstraat (nr. 14) in Leeuwarden. Op de ontwerptekening is het huis op de hoek van de Valkstraat en de Spechtstraat weergegeven.

Het landhuisje werd in hetzelfde jaar (1932) aanbesteed. Toen werd ook het laatste deel van de wijk bebouwd. Het ging hier om een deel van de Leeuwerikstraat, de Spechtstraat en de Valkstraat. Er werden middenstandswoningen gebouwd met gesloten gevelwanden, voor particuliere ontwikkelaars. Na deze bebouwing was helaas het effect van het landhuisje – dat aanvankelijk vrij in de ruimte stond – verdwenen.

- *Harlingen, Midlumerweg 61, 63, 65, 67 en 69*

Tussen 1933 en 1935 werd aan de Midlumerweg in Harlingen een vergelijkbare reeks woningen gebouwd als aan de Valkstraat in Leeuwarden. De Midlumerweg ligt tussen het vaarwater De Ried en het Van Harinxmakanaal. Van de aanbesteding van het eerste woonhuis werd melding gemaakt in de *Leeuwarder Courant* van 1 maart 1933.

De eerste drie woningen zijn aan elkaar geschakeld. De rieten bedaking van dit blok loopt tot over de eerste verdieping heen. De doorlopende vensters op de verdieping zijn gedeeltelijk ook nog opgelicht met een extra rieten kap. De toegangspartijen zijn plat in het gevelvlak gehouden en rondgesloten.

Omdat de verkoop van de woningen niet vlotte, ging de heer Gerrit Tichelaar, van het aannemersbedrijf Tichelaar en Posthuma uit Harlingen, er zelf als eerste wonen (op nr. 61).

Midlumerweg 61 en 63

De Grote Wielen en Princenhof

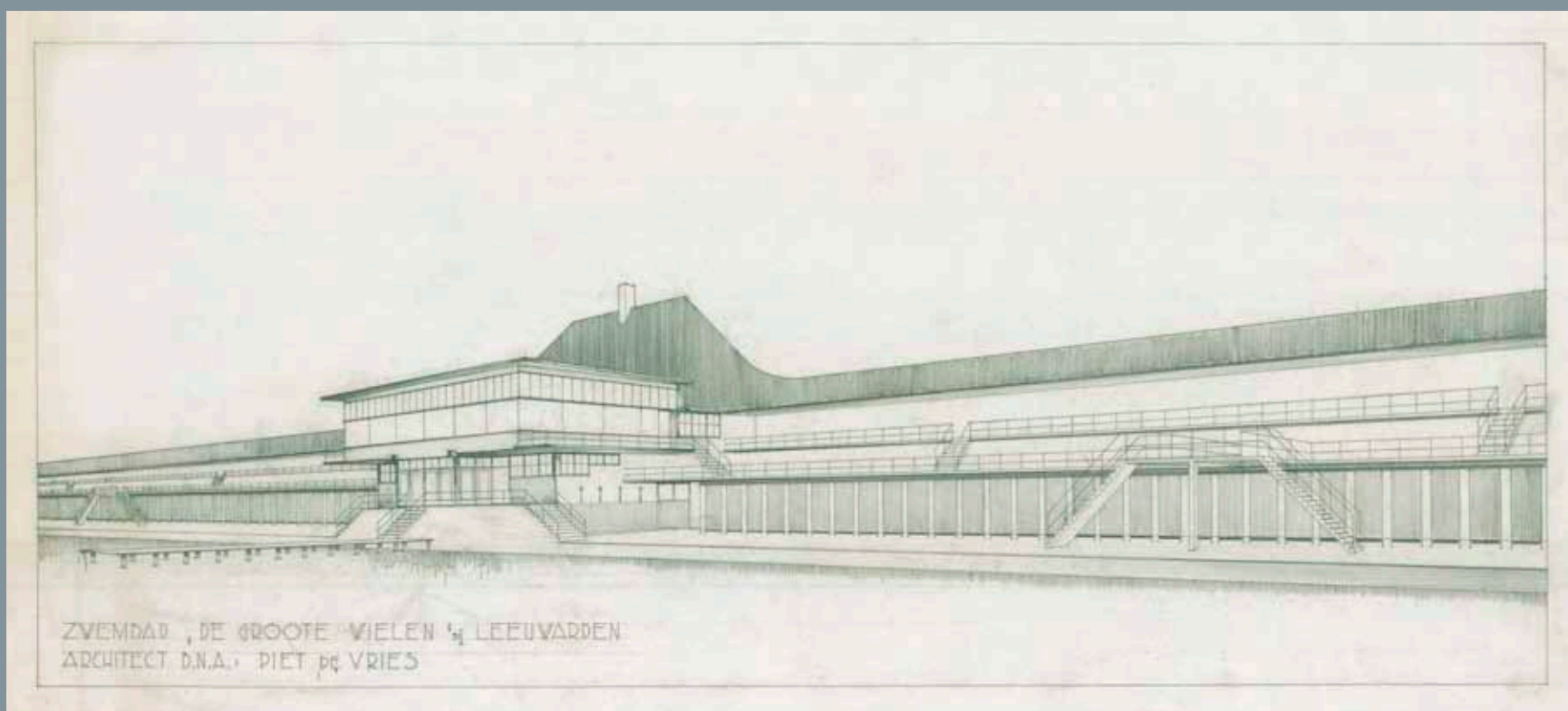
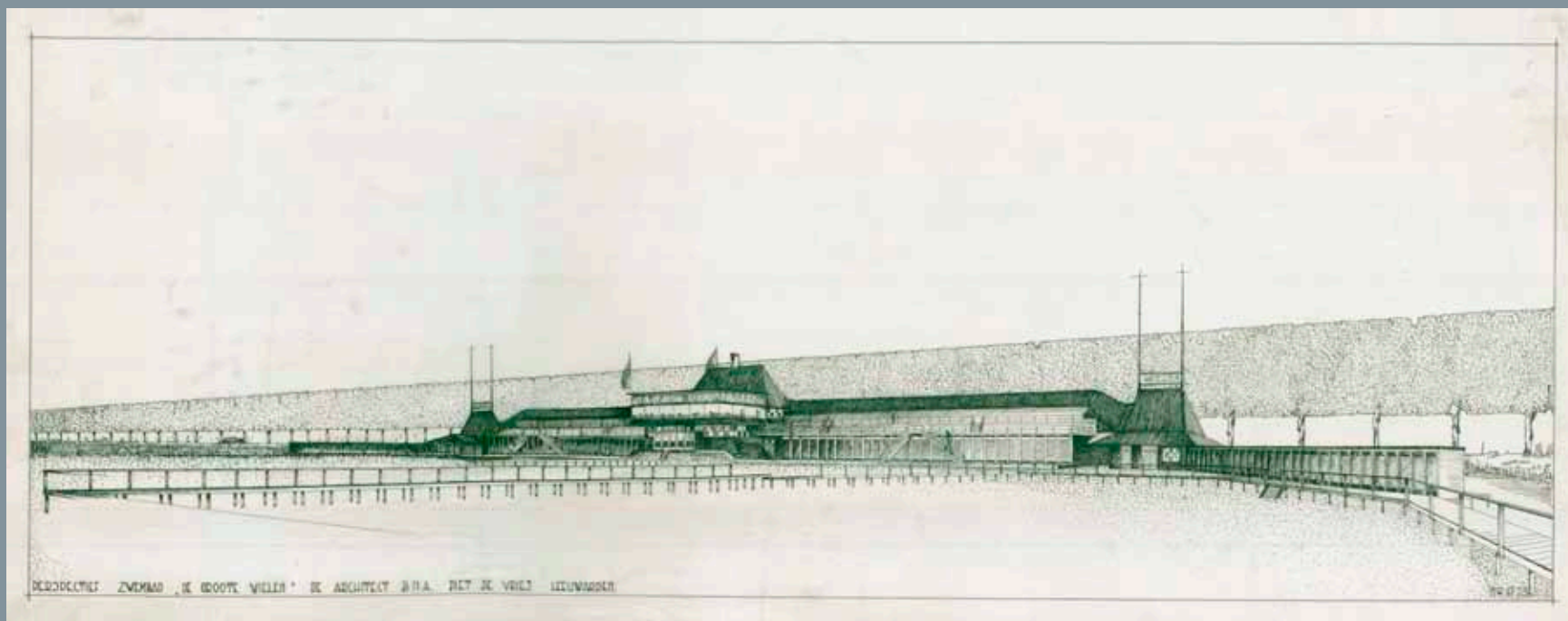
Zwembad De Grote Wielen werd net buiten Leeuwarden gebouwd in 1935 en hotel Princenhof in Earnewâld tussen 1939 en 1940. Kenmerkend voor deze bouwwerken was de toepassing van rieten daken. Piet de Vries was van mening dat hij met deze zachte bedaking de meest natuurlijke aansluiting zou vinden bij de landelijke omgeving waarin ze gesitueerd werden.

- *Leeuwarden, Openluchtwzembad met restaurant De Grote Wielen*
Leeuwarden had sinds 1851 een Bad- en Zweminrichting aan de Harlingersingel, ook wel De Inktpot genoemd. Het water was troebel en donker, en het rook er niet fris. In 1904 besprak een Leeuwarder commissie de mogelijkheid om een nieuwe zwem- en badgelegenheid aan de Grote Wielen te realiseren.

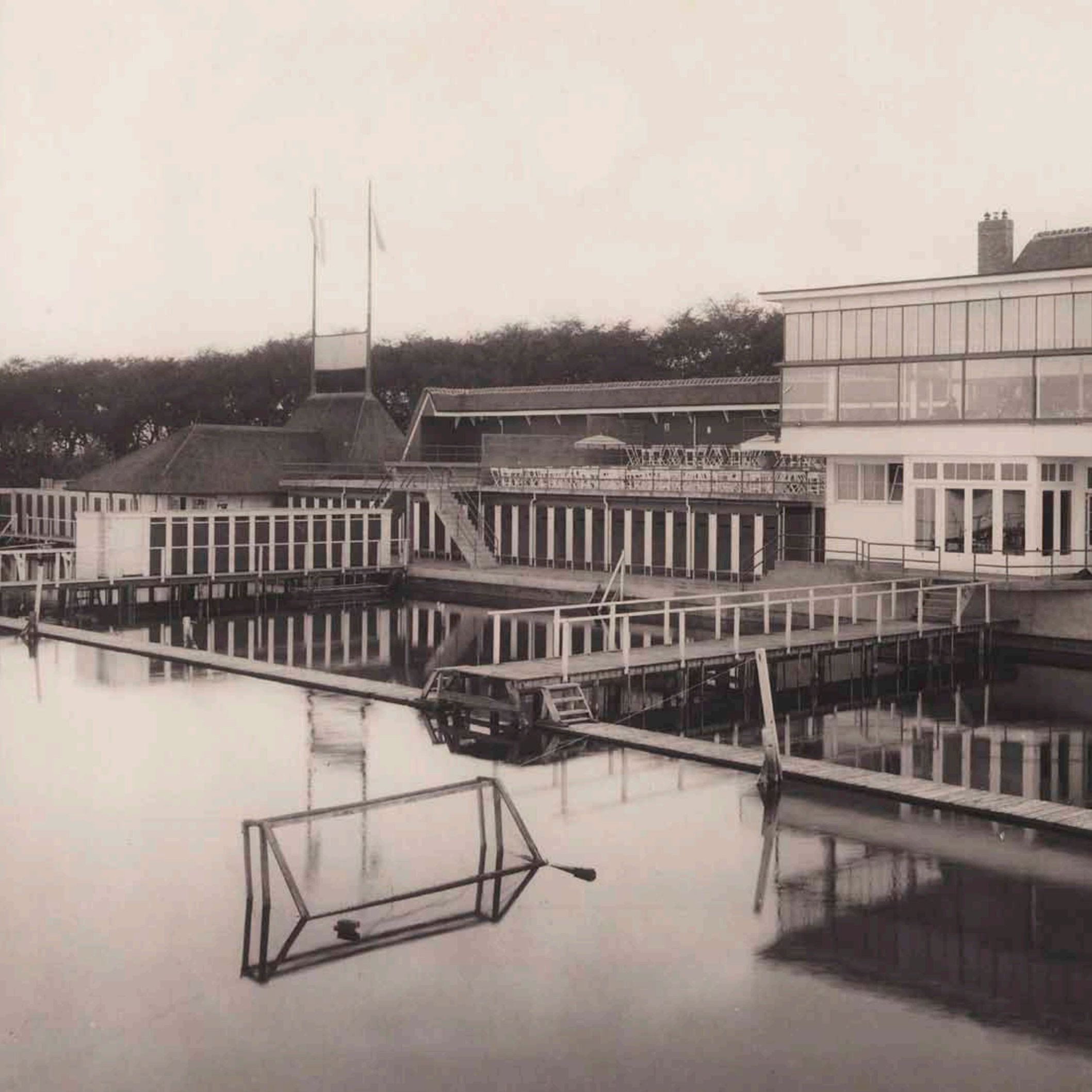
Een jaar nadat de Vereniging Zwembad De Grote Wielen was opgericht, ging het nieuwe zwembad open. Buiten het recreatieve zwemmen werden er zwemwedstrijden gehouden, roei- en zeilboten verhuurd en ook kon de hengelsport worden beoefend. De bezoekersaantallen en de inkomsten waren in de jaren dertig bemoedigend, zodat een grote uitbreiding en vernieuwing mogelijk werd. Men wilde het toenemende

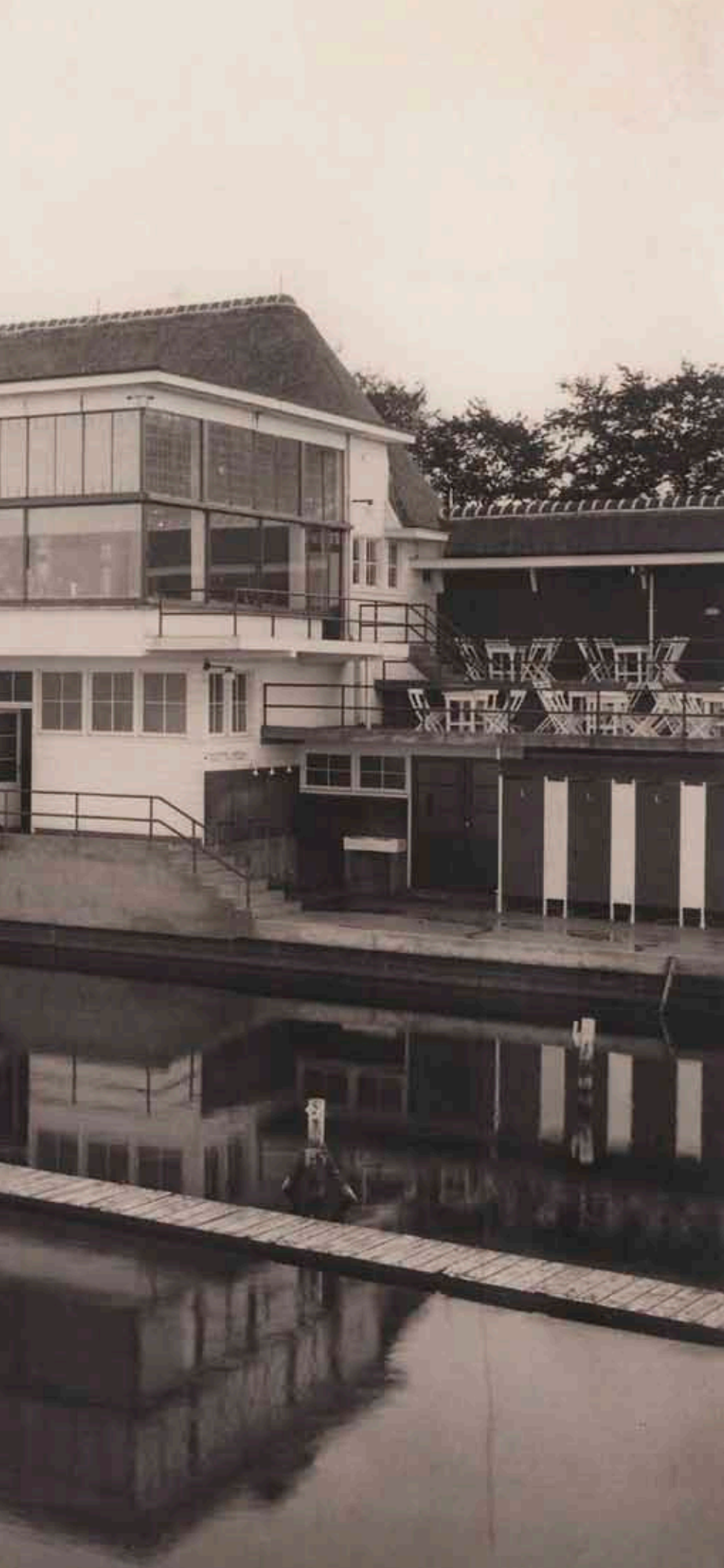

Restaurant De Grote Wielen

aantal bezoekers en mensen met een zwemabonnement een moderner geoutilleerd zwembad bieden.

In 1934 werd het fraaie rietgedekte paviljoen na de heropening van het gerenoveerde zwembad in gebruik genomen. Het bad beschikte toen over een aantal bassins voor schoolzwemmen en kinderbaden. Bovendien was er een bassin voor waterpolo en één voor wedstrijden. Naast de gewone kleedkamertjes waren wisselcabines in gebruik genomen. Verder waren er terrassen om te zonnebaden, overdekte rijwielbergplaatsen, een fors parkeerterrein, en een vloot van kano's, zeil-, roei- en vissersboten.

Aan de voorzijde van het paviljoen waren aan beide zijden van de ingangspartij twee grote kikker-sculpturen gezet. Veel kinderen zaten op de kikkers en lieten zich zo vereeuwigen.

Het modern ingerichte paviljoen met café en restaurant werd verpacht.⁶ Het had 'een gezellig interieur, grote terrassen en prachtig uitzicht op de Wielenplassen. Dat maakte het geheel tot een inrichting 'die waarlijk tot één der mooiste van de Nederlandse openluchtzwembaden mocht worden gerekend', aldus het boekje *De Grootte Wielen* van C.N. de Boer. Het zwembad-paviljoen kenmerkte zich door een lage vloeiende daklijn, met accenten op de hoeken en in het midden een hoofdgebouw. Aan de achterzijde van het hoofdgebouw bevond zich – van de hand van Piet de Vries – een opvallende blokvormige uitbouw met het restaurantgedeelte. De economische crisis van de jaren dertig begon in 1939 merkbaar te drukken op de resultaten van *De Grootte Wielen*. Het aantal leden van de vereniging liep achteruit. De aflossingen konden niet meer worden voldaan. In 1955 ging het zo slecht dat de vereniging omgezet werd in een stichting, totdat die in 1964 door de gemeente Leeuwarden overgenomen moest worden. Het zwembad werd in 1965 gesloten en is later afgebroken.

- *Earnewâld, hotel-restaurant Princenhof*

In 1936 ontwierp De Vries het zomerhuisje De Meerkoet in de Oude Venen bij Earnewâld voor eigen rekening en gebruik. In de jaren dertig zouden nog meer zomerhuisjes in dat gebied van zijn tekentafel komen. Parlevinkers zoals de Earnewâldster bakker Piet Miedema bezorgden er in de zomer brood. Miedema dreef samen met zijn zuster en zwager de bakkerszaak tegenover de hervormde kerk aan het Tsjerkepaed in Earnewâld. Hij had ook een woning aan het Bûtenwiid, die hij tevens als filiaal en pension exploiteerde. In 1937 klopte hij bij Piet de Vries aan voor het ontwerpen van een groot schiphuis naast zijn pension Wattersicht en een jaar later voor de uitbreiding van de logiescapaciteit. Er groeide een vertrouwensband die ertoe leidde dat Piet de Vries in 1939 het ontwerp maakte voor het even verderop aan het Siedsdjip, op de gekromde oever tegenover de Ulekrite, gesitueerde hotel-restaurant Princenhof van Piet Miedema. Het werd een van de fraaiste ontwerpen van de hand van Piet de Vries. Al vanaf 1937 waren de twee Pieten samen door Nederland getrokken om vooral in watersportgebieden hotelaccommodaties te bekijken en te vergelijken. Op 16 januari 1939/25 februari 1939 verleenden burgemeester en wethouders van de gemeente Tytsjerksteradiel de vergunning. Het hotel-restaurant Princenhof had door de vloeiende lijn van de rietkap en de ordening van de bouwvolumes een grote overeenkomst met

het ontwerp voor het zwembad De Grootte Wielen: in het midden het uitspringende deel van het hoofdgebouw met aan beide zijden lagere vleugels.

De plattegrond volgde de kromming van de oever. Het gebouw was in het midden geknikt, ter hoogte van de eetzaal. De *Leeuwarder Courant* van 30 mei 1939 meldde: 'Beneden vindt men behalve de privé- en dienstvertrekken een geheel met glaswanden omgeven paviljoen, waarvan rechts de restaurantzaal ligt, die om hygiënische redenen van een parketvloer is voorzien, en links een ruime conversatiezaal voor pensiongasten. Harmoniërende kleuren en in stijl gehouden meubels bewijzen dat ook aan de details de grootste zorg is besteed.'

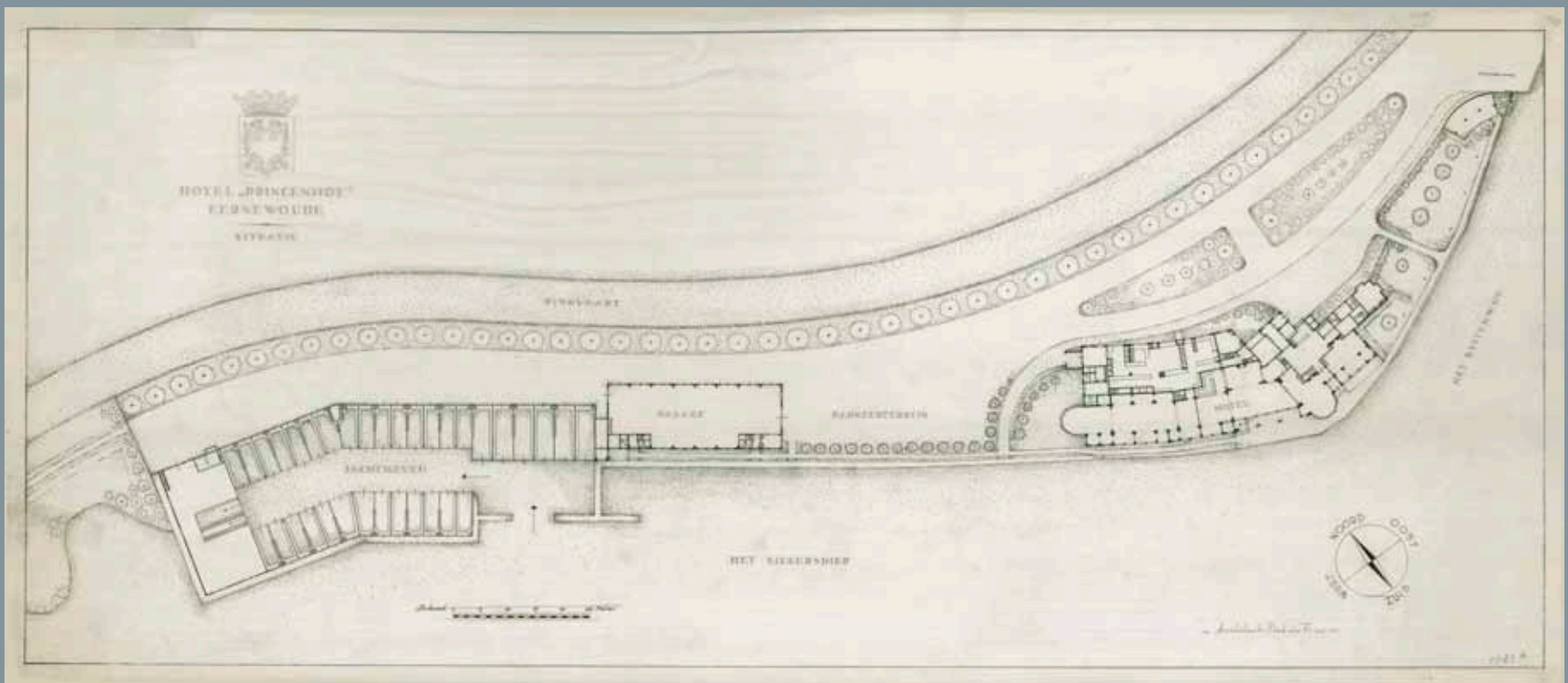
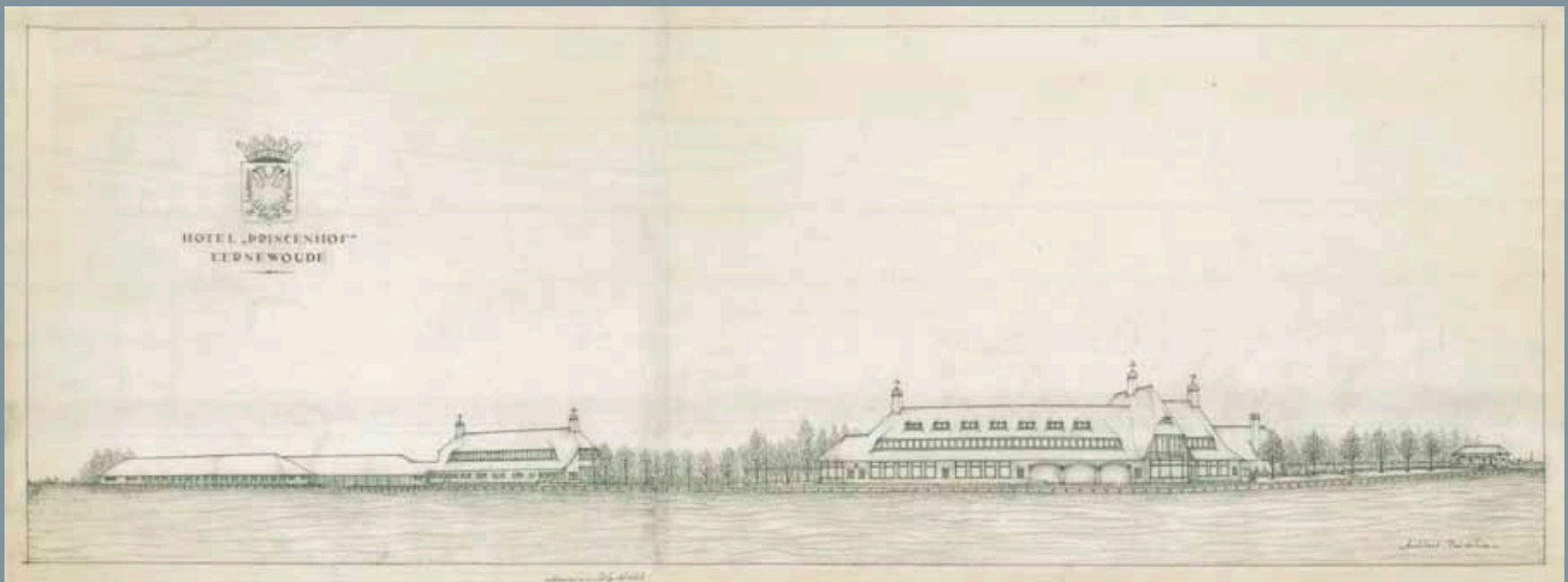
Aan de voorzijde van het gebouw kwam een groot terras aan het water. Op de eerste verdieping, onder een hoge bekapping, lagen twaalf hotelkamers.

Het gebouw (en bedrijf) ging later in andere handen over. Van de oorspronkelijke opzet van het hotel-restaurant Princenhof is door latere verbouwingen niets overgebleven.

Piet de Vries hechtte grote betekenis aan het mogen en kunnen werken aan de realisering van Piet Miedema's plannen: 'Ik heb veel vreugde aan deze opdracht beleefd en dit gebouw heeft toentertijd het slagen van de recreatie in dit gebied bevorderd.'⁷

Gekleurd glas en glazeniers

In het interbellum, de periode tussen de twee wereldoorlogen, zijn veel nieuwe huizen en representatieve gebouwen gebouwd. Die woonhuizen werden vaak verrijkt met glas-in-lood in de ramen van de boven- en zijlichten en in de voordeuren. Het gebruik van glas-in-lood geeft een bijzondere sfeer aan de interieurs: de buitenwereld wordt buitengesloten, het licht gefilterd. De ramen hebben vaak art-deco- en De Stijl-motieven. Kenmerkend voor deze stijlen zijn de rijke kleuren, symmetrische patronen en overdadige versieringen.

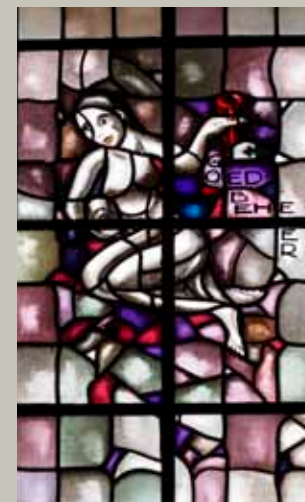
Gebrandschilderd glas is vooral toegepast in representatieve gebouwen zoals raadhuisen en ziekenhuizen. De belangrijkste glasraamontwerpers en glazeniers in deze periode waren onder anderen Willem Bogtman (1882-1955) uit Haarlem – die een groot en beroemd atelier heeft opgebouwd – en de Rotterdammer Jaap Gidding (1887-1955), onder andere bekend door zijn ramen in het Tuschinski-theater in Amsterdam (1921).

In het noorden van het land was vooral glazenier Jan Wijkmans actief (1905-1961). In 1935 ontwierp de Groninger architect Egbertus Reitsma (1892-1976) het Noorder Sanatorium in Zuidlaren (1934-1935). Voor het trappenhuis en de lichtstraten van

de zijgevels voerde Wijkmans gebrandschilderde glas-in-loodramen uit in pasteltinten met bijbelse scènes uit Lucas 11:24 en Handelingen 5:16. Ook maakte hij het gebrandschilderde raam *Levensboom van de aardappel* (1939) voor het hoofdkantoor van Avebe in Veendam. Over de kunstenaar Jan Wijkmans is verder weinig informatie beschikbaar; wel weten we dat hij vaak heeft samengewerkt met het atelier van de Noord-Nederlandse Electrische Glasslijperij (N.E.G.) uit Groningen.

Over de ontwerpers van de glas-in-loodramen in de bouwwerken van Piet de Vries is meestal niet veel bekend, behalve dan dat hij vaak samenwerkte met de N.E.G. uit Groningen. Hij paste glas-in-lood veelvuldig toe, bijvoorbeeld bij de dubbele woningen aan de *Groningerstraatweg 80-82* (1924). Daar werd een reeks van zes bovenlichten in glas-in-loodramen in de trant van De Stijl geplaatst. Ook het huis aan de *Spanjaardslaan 124* (1926) is rijkelijk voorzien van gebrandschilderd glas en glas-in-loodramen.

Op de begane grond van het pand *Druifstreek 63* (zijn eigen atelier en woonhuis) liggen onder een betonnen latei drie in De Stijl-trant ontworpen

Wijkmans, Burgum, Goed beheer

Wijkmans, Piet de Vries Huis, Materie (links) en Geest

Art deco - Piet de Vries Huis

ramen en een zijlicht met glas-in-lood in art-deco-vormgeving. In het interieur zijn er meer bijzondere details, zoals de art deco glas-in-loodramen in de hal en op de tweede verdieping alslichtschepping voor het daar gelegen toilet.

Op de bovenste verdieping zijn twee gebrandschilderde ramen van Jan Wijkmans aangebracht. De ene is getiteld *Materie* (man met op zijn rug een zwaar aandoend blok) en de andere *Geest* (vrouw in een lang gewaad met een zich openende lelie). Ook in het *gemeentehuis in Burgum* (1934) is glas-in-lood te vinden. Op de verdieping boven de entree is een balkon met een wit metalen hekwerk. Het loopt voor drie langwerpige glas-in-loodramen langs, die tot aan de dakrand reiken en zo de erachter gelegen raadzaal accentueren. Deze drie ramen tonen elk een vrouwenfiguur als symbool voor Wijsheid, Goed Beheer en Eensgezindheid. Aan de achterzijde van het gemeentehuis is een groot glas-in-loodraam met een abstracte voorstelling. Al deze ramen zijn ontworpen door de eerdergenoemde Jan Wijkmans.

Wijkmans, Raerd, Drie agrarische voorstellingen

Wijkmans, Ruiterskwartier 111

Wie door de brede voordeur van het *gemeentehuis van Rauwerderhem* in Raerd loopt, ziet naast de deur twee hoge gebrandschilderde ramen: links een raam met het wapen van Rauwerderhem en in het rechterraam het wapen van Fryslân. In de raadzaal bevinden zich ook gebrandschilderde ramen met een drietal voorstellingen. Naar een idee van Piet de Vries beeldde Jan Wijkmans het melken, het karnen en de hooioogst uit in glas.

In het prachtige pand aan het *Ruiterskwartier 111* (ontworpen in 1936), wordt de hal verlicht door een breed glas-in-loodvenster in expressionistische stijl. De strekking van het beeldverhaal is

onduidelijk: een vrouw die met sokken bezig is, een liefdespaar in omhelzing, een melkster, een oceaanstomer en industriële bouwsels. Op de eerste verdieping, in de representatieve L-vormige salon met een erkervenster, is een expressionistisch glas-in-loodraam met een voorstelling over muziek en dans. Glazenier Jan Wijkmans maakte beide ramen.

Tijdens de eerste bouwfase van het *PTT-Telefoondistrictsgebouw* aan de Tweebaksmarkt 23 in Leeuwarden, een grote opdracht voor Piet de Vries uit 1953, zijn er twee gebrandschilderde ramen aangebracht van kunstenaar/glazenier Jentsje Popma (1921). De ramen met allegorische voorstellingen zijn ongesigneerd en ongedateerd, maar in 1957 gemaakt. In de trapopgang is een raam waarin de telefoon als communicatiemiddel wordt geïdealiseerd. Het apparaat maakte het mogelijk dat mensen die ver van elkaar woonden gemakkelijk met elkaar in contact konden komen. Op het gebrandschilderde raam zijn dan ook mensen van verschillende rassen te zien. Zij houden elkaar bij de hand, terwijl zittende mensen de duiven voeren; duiven zijn van oudsher het symbool van contact tussen mensen. Het tweede raam, boven de personeelsingang, geeft weer wat er in het telefoongebouw gebeurde. Tussen een 'roepende' en een 'luisterende' figuur is een landschap aangegeven, waarmee de afstand tussen de twee mensen wordt gesuggereerd. De zwevende vrouwenfiguur bovenin de compositie symboliseert de telefoon, die de

mensen met elkaar in contact brengt. De knielende figuur rechts is de technicus met telefoondraad.

In de centrale hal van de op 21 november 1958 geopende *Rijkskweekschool in Heerenveen* beheerst een levendige glascompositie in wit en blauw vanuit het hoge westelijke halraam de ruimte. Het is een ontwerp (geïnspireerd op het onderwijs) van Harry op de Laak (1925-2012), die toen een goede naam had als – onder meer – monumentaal glaskunstenaar.

Het huidige driedelige gebrandschilderde glas-in-loodraam in het woonhuis *Harlingerstraatweg 27* in Leeuwarden (Piet de Vries, 1928) was niet het oorspronkelijke lichtvenster in de trappenhal van dit huis. Het gesignde raam heeft figuratieve voorstellingen: in het midden een vrouwenfiguur, mogelijk Flora, die een grote mand draagt waarin land- en tuinbouwproducten liggen, en aan weerszijden een voorstelling van een onderwaterwereld met vissen en zeepaardjes. Na de Tweede Wereldoorlog werd het gemaakt door de Nijmeegse kunstenaar Wim van Woerkom (1905-1998). De kunstenaar heeft het als geschenk aangebracht nadat hij tijdens de oorlog een poosje onderdak had gekregen in dit woonhuis. Er is een duidelijke relatie met het ook door hem ontworpen glas-in-loodraam in de zuidelijke devotiekapel van de rooms-katholieke *Dominicuskerk* (1935-1937) in Leeuwarden.

Popma, Tweebaksmarkt 23, PTT-Telefoondistrictsgebouw

6 Traditionalisme aan het eind van de jaren dertig

Traditionalisme

Het traditionalistische bouwen kende aan het einde van de jaren dertig een sterke bloei, die duurde tot het einde van de jaren vijftig. Het was een reactie op het functionalisme, waarin de functie van het gebouw bepalend was.

Binnen het traditionalisme was de Delftse School een van de belangrijkste stromingen. De benamingen Delftse School en traditionalisme worden daarom vaak door elkaar gebruikt.

Het Hollands classicisme van vóór het jaar 1800 had grote invloed op deze stroming, maar vooral de bouwkunst van de eigen streek. Een van de karakteristieke eigenschappen was dan ook het gebruik van bakstenen en schuine daken.

Piet de Vries heeft zich nooit ingelaten met de ideeën van de Delftse School. Zijn architectuuropvattingen bevonden zich aan het einde van de jaren dertig in een geheel ander deel van het traditionalistische spectrum. Het is dan ook onterecht dat het begrip Delftse School vaak wordt gebruikt als aanduiding voor het traditionalisme als geheel in Nederland. Het gedachtegoed van prof. ir. Marinus Jan Granpré Molière (1883-1972), de geestelijk vader van de Delftse School, stond recht tegenover de opvattingen van aanhangers van andere stijlen (zoals Piet de Vries), bij wie bijvoorbeeld niet de idealisering en het gebruik van stijlkenmerken uit de klassieke oudheid te vinden zijn.¹

Ook de Scandinavische architectuur was een belangrijke inspiratiebron voor het traditionalisme. Voorbeelden hiervan waren de architecten Gunnar Asplund (1885-1940) en Ragnar Östberg (1866-1945), die in de Scandinavisch neoclassicistische stijl bouwden. In de traditionalistische architectuur werd het ontwerp voor het stadhuis van Stockholm door Östberg als hét grote voorbeeld gezien.

In het traditionalisme gaf men de voorkeur aan het toepassen van hout, natuursteen en baksteen. Staal en beton werden wel gebruikt ten behoeve van de constructie van het gebouw, maar vervolgens zoveel mogelijk bedekt met andere materialen. Voor een nieuw te ontwerpen

gebouw werd in de historie van de architectuur voor elke functie een voorbeeld gezocht met een vergelijkbare aanpak. Hierdoor kregen belangrijke gebouwen als kerken, raadhuisen en musea een eigen karakteristieke vorm.

Ook woonhuizen werden gebouwd in de stijl van het traditionalisme. Hierbij was het streven gericht op geborgenheid en gezelligheid. Deze huizen kregen dichte bakstenen muren, kleine ramen, zadeldaken en forse schoorstenen.

Gemeentehuizen

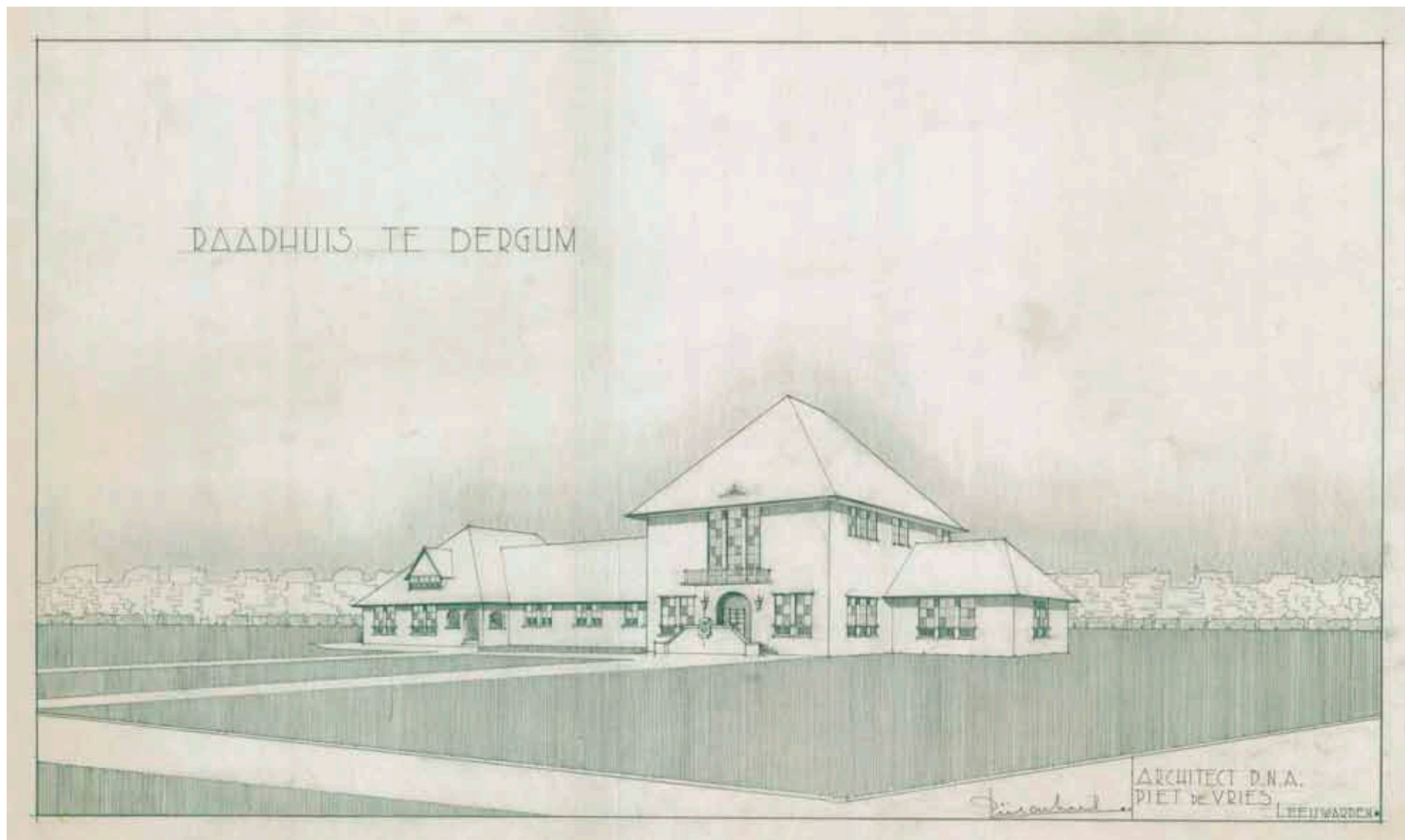
• *Burgum, Gemeentehuis Tytsjerksteradiel*

Het ontwerp voor het gemeentehuis in Burgum (voltooid in 1935) is een sleutelontwerp in de ontwikkeling van de architectuur van Piet de Vries als overgang tussen het zakelijk expressionisme en het traditionalisme. Zakelijk expressionistisch was het omdat het nog stalen kozijnen en ramen had. Traditionalistisch werd het door de ordening van de bouwvolumes. Over dat laatste later meer, maar eerst de voorgeschiedenis van het gebouw.

Op de plaats van het oude gemeentehuis moest een weg worden aangelegd. Van de vergoeding van rijkswege kon een nieuw gemeentehuis worden gebouwd. Architect Doeke Meintema leverde het eerste schetsontwerp in. Het gebouw zou twee verdiepingen krijgen met een afmeting van circa 25 x 18 meter. De geraamde kosten waren fl. 90.482 inclusief centrale verwarming, elektrische installatie, stoffering, meubilering, honorarium en toezicht. Nog voor de jaarwisseling moesten dit nieuwbouwplan en de tekeningen voor een nieuwe weg voor besluitvorming door naar B en W.

Op 17 december 1930 schreef Meintema aan F.W. Steenhuizen, de burgemeester, dat 'het plan voor het voorlopige ontwerp met de situering van de omgeving en de weg door mij is gemaakt. De tekeningen daarvan en de raming van kosten zullen aan u voor of op de door u gestelde dag van 31 december 1930 worden toegezonden.' Voor grond-, beton-,

metsel-, timmer-, stucadoor-, ijzer-, zink-, lood-, mastiek- en glaswerk werd fl. 87.500 geraamd. Het zou bijna een jaar duren voordat B en W (op 30 november 1931) schriftelijk reageerden op deze forse begroting van kosten.

Vervolgens gebeurde er niets. Pas een paar jaar later, op 24 maart 1933, kwam een vervolgantwoord van B en W aan Doeke Meintema: 'Zoals bekend heeft ook de gemeentearchitect zijn krachten beproefd op een goedkoop plan voor het nieuw te bouwen gemeentehuis. Zijn plan heeft aanvankelijk in hoofdtrekken onze instemming gekregen en ook die van den gemeenteraad. Thans hebben wij besloten dit plan te onderwerpen aan het oordeel van de Provinciale Adviescommissie.' De Provinciale Friesche Adviescommissie, 'ter wering van inbreuk op de schoonheid van stad en land', was echter niet onder de indruk van het ontwerp van de gemeentearchitect: 'Reeds bij eene oppervlakkige

beschouwing heeft de Commissie de indruk gekregen, dat het plan voor eene gemeente als Tietjerksteradeel en speciaal ook voor een plaats als Bergum, wel zeer royaal is opgezet. Nadere bestudering heeft deze eerste indruk dermate bevestigd en versterkt, dat de Commissie daarin een overwegend bezwaar tegen het ontwerp ziet. Zij meent dat het gebouw juist door de groote opzet en de omgeving van het dorp in het landschap zal misstaan. Typerend voor de te groote opzet van het geheel is ook de conciërgewoning. Deze vormt een zeer behoorlijk heerenhuis, ver uitgaande boven de werkelijke eischen, die een conciërge redelijkerwijze aan zijne woning zal stellen.'

Na deze afwijzing van dit plan van gemeentearchitect Zijlstra was er een wisseling van architect. Er wordt een nieuw plan ingediend en hieronder staat de naam van architect Piet de Vries. Noch in het archief, noch in de raadsbesluiten van de gemeente Tytsjerksteradiel, is

Gemeentehuis Burgum kort na de bouw

Entreehal (links) en raadszaal

verder iets te vinden over de afwijzing van Doeke Meintema als eerste architect, maar ook niet over de aanstelling van Piet de Vries als nieuwe architect.

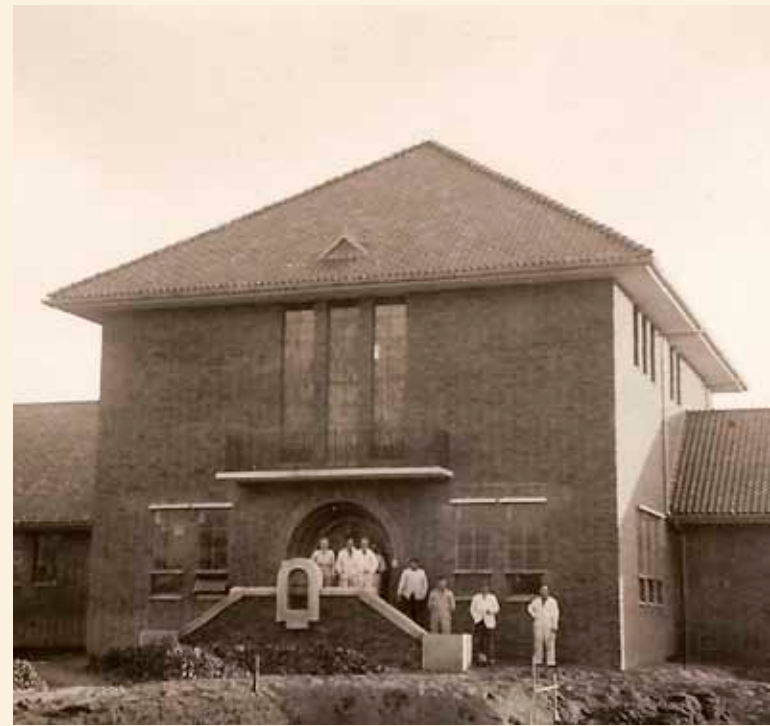
De gemeente Tytsjerksteradiel diende in elk geval het nieuwe ontwerp van Piet de Vries in en kreeg van de Provinciale Friesche Adviescommissie op 1 september 1933 het volgende antwoord: 'Men had algemeen groote waardering voor het ontwerp, dat beduidend beter werd geacht dan het vorige.'

Op 5 oktober 1933 werd het definitieve, sobere plan als agendapunt 9 ingediend bij de gemeenteraad. Architect Piet de Vries begrootte de kosten globaal op fl. 70.000. Zonder stemming keurde de raad het plan goed. De aanbesteding werd gehouden en op 14 mei 1934 schreef bouwondernemer U.H. Brink uit Leeuwarden in met de laagste prijs van fl. 49.611. Eind december 1934 werd haast gezet achter de bouw van het nieuwe gemeentehuis, omdat het oude gebouw volgens het met het Rijk gesloten contract op 1 januari 1935 gesloopt zou moeten zijn.

Het gemeentehuis moest ruimte bieden aan een aantal functies: werkruimten, de commissiekamer en enkele representatieve ruimten. Deze drie functies zijn aan de buitenzijde van het gebouw herkenbaar doordat ze in drie verschillende bouwvolumes zijn ondergebracht, eigenlijk in vier, want de werkruimten bestaan uit twee bouwvolumes die haaks op elkaar zijn geplaatst. De representatieve ruimten, waaronder de raadzaal, bevinden zich in een op een vierkant grondplan opgetrokken centrumdeel, dat hoger reikt dan de andere bouwvolumes.

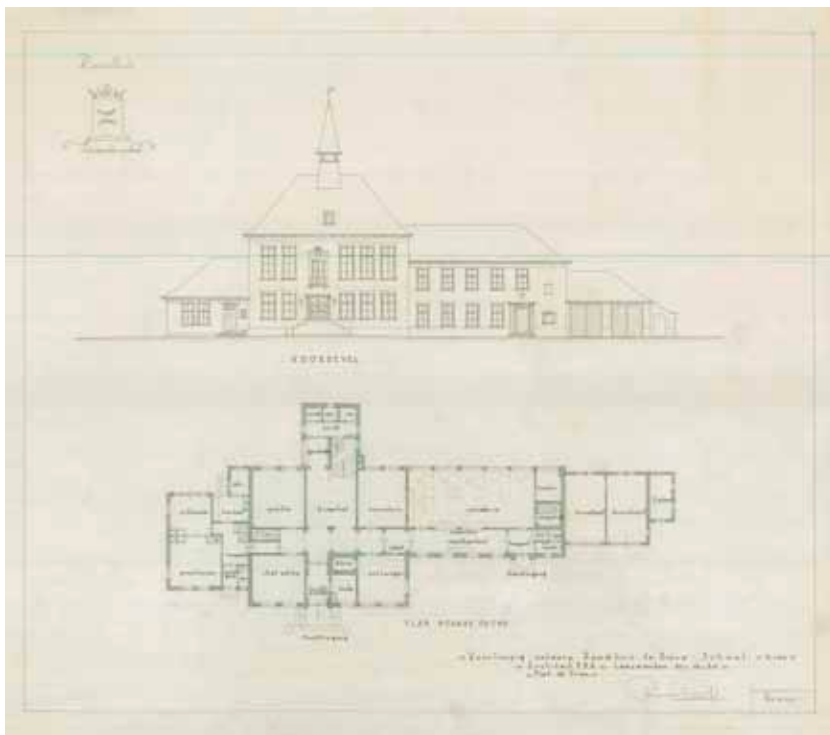
In een interview zegt Piet de Vries over dit ontwerp: 'Het werk is soberder van aanpak dan mijn vorige ontwerpen. Het is één van mijn meest gave gebouwen geworden. Als ik het terugzie, boeit het me nog steeds. Die opgave heb ik beleefd als mens, voor mensen gebouwd en heel bewust voor de gemeenschap. Ik ben begonnen met het krijgen van een indruk van alle facetten, waarmee je bij zo'n bestuurlijk apparaat te maken krijgt. De raadzaal van de bestuurders kreeg een centrale plaats, links daarvan het administratieve gedeelte. Daarachter kwam het woongedeelte van de conciërge. Rechts bij de trap naar de raadzaal, de commissiekamer. Eenvoudig, maar toch karaktervol.'²

Op 2 mei 1935 werd het gemeentehuis van Tytsjerksteradiel geopend. De Burgumer muziekverenigingen Halleluja en Apollo omlijstten de opening met muziek, en de hallen en zalen waren versierd met prachtige bloemen en planten. Burgemeester F.W. Steenhuisen en de Commissaris van de Koningin, mr. P.A.V. baron van Harinxma thoe Sloten, spraken de genodigden toe. Dakpannenfabriek De Valk uit Echt bood het op het bordes ingemetselde gemeentewapen aan.

Gemeentehuis Tytsjerksteradiel

Het hele complex is in kruisverband opgetrokken in een grijs-gele belvedèresteen met diepliggende voegen onder samengestelde schild-daken, gedekt met zwarte matte stormpannen, en met ruim overstek en een mastgoot. Ook hier is de bedaking kenmerkend door haar forse overstekken. Aan de achterzijde steekt een hoge, vanaf de grond opgemetselde schoorsteen door het dak heen. In het dakschild van de oostelijke vleugel bevinden zich zeven grote dakkapellen onder een zadeldak met windveren en met meervoudige kruisvensters. De witgeverfde stalen vensters zijn verschillend van maat: aan de voorzijde zijn ze langwerpiger met een roedeverdeling en per twee of per drie gegroepeerd. Deels liggen ze onder een iets naar voren stekende betonlatei, deels reiken ze tot de dakrand. Allemaal hebben ze de bovendorpel op dezelfde hoogte. De hoofdingang ligt in het midden. Het is de centrale toegang in het hoofdvolume. De geometrisch gedecoreerde teakhouten deur, met terugspringende rondbogen, wordt geflankeerd door twee smeedijzeren lantaarns. Daarboven drie verticaal geplaatste vensters met glas-in-lood, met stalen ramen, die tot de raadzaal behoren. Voor de entree is een bordes met een dubbele, betegelde trap. De opgemetselde leuning is afgedekt met Beiers graniet. Middenvoor op het bordes is het gemeentewapen bevestigd, gemaakt van geglazuurd aardewerk en gevat in een granieten 'omlijsting'.

- *Raerd, Gemeentehuis Rauwerderhem (1940)*

In een brief van het college van B en W van Rauwerderhem aan het Werkfonds (Werkgelegenheidsproject, 1934-1938) uit 1938 wordt gemeld dat een nieuw gemeentehuis dringend noodzakelijk is. Het bestaande gebouw voldeed zelfs niet 'aan de meest bescheiden eisen welke op administratief gebied mogen worden gesteld en is zonder twijfel het slechtste gemeentehuis van geheel Friesland'. Dat blijkt in 1936 ook uit een verslag in de *Leeuwarder Courant*. Een aantal journalisten maakte een tocht door Fryslân, bezocht ook Raerd en meldde daarover: 'Dat het gemeentehuis, wij bedoelen dat te Rauwerd, weinig meer is dan een vleugel van een dorpskerk. Een bespotting van alles wat men in deze dagen niet alleen op aesthetisch, maar ook op administratief vlak mag verwachten.'

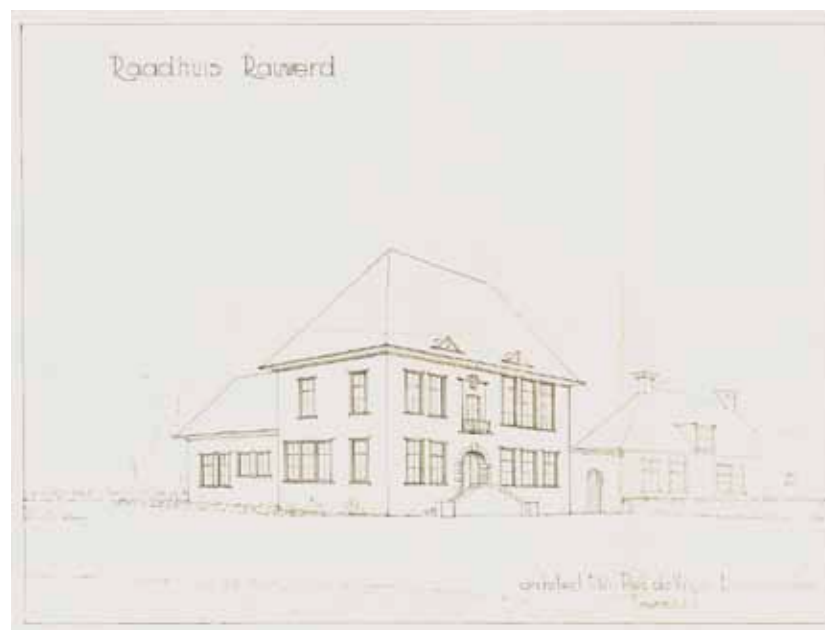
Als architect voor het ontwerpen van een geheel nieuw raadhuis werd Piet de Vries gevraagd. In zijn ontwerp probeerde hij op een sobere manier de bestemming van 'huis van en voor de gemeente' tot uitdrukking te brengen; een soberheid die nodig was door de omstandigheden van deze tijd. Hij zocht nu duidelijk aansluiting bij de traditionalistische richting. 'De pleinzijde van het gebouw geeft het meer representatieve karakter aan. Door de hoofdvorm, de hoofdingang en de gevelindelingen, welke de inwendige ruimten naar buiten op eenvoudige wijze accentueren en het rustige karakter niet verstoren.' Dit uit zich ook in de toepassing van historiserende, natuurstenen neggenblokken in de toegangspartij, de traditionele roede-verdeling in de vensters en de detaillering van de balkonpartij.

- *Grou, Gemeentehuis Idaarderadeel*

Vlak voor de oorlog kreeg Piet de Vries de opdracht voor het ontwerpen van het gemeentehuis van Idaarderadeel in Grou. Hij raamde de kosten op circa fl. 60.000 en schetste een traditioneel gemeentehuis met twee verdiepingen onder een hoge schildkap. 'Als bekroning van het geheel dient de dakruiter, van deze hoogte valt te genieten van een vergezicht over het prachtige landschap', aldus een omschrijving in het voorlopige ontwerp.

Dit plan kwam echter niet van de grond. Piet de Vries zei later hierover: 'Mij werd gevraagd een variant te maken dat dicht bij de ontwerpen van Kropholler zou moeten liggen, maar als je eenmaal gesteld bent op het werk van A.J. Kropholler kun je niet een andere architect inschakelen. Mijn ontwerp verviel omdat het gemeentebestuur – op aandringen van een of andere ambtenaar – een bezoek had gebracht aan werken van Kropholler.' Over deze bezoeken aan de gemeentehuizen van Sleen, Eelde en Westerbork zijn in het Historisch Centrum Leeuwarden nog brieven aanwezig.

In een brief van het gemeentebestuur d.d. 15 maart 1941 wordt Piet de Vries, met erkenning voor de vele goede aspecten in het ontwerp, de opdracht niet gegund. Die gaat naar A.J. Kropholler uit Wassenaar. In de oorlogstijd had Kropholler vanwege zijn nationaalsocialistische sympathieën betere papieren.

In maart 1939 besteedden B en W, in de persoon van burgemeester jhr. J.M. van Beyma thoe Kingma, het slopen van het bestaande raadhuis en het bouwen van een nieuw raadhuis aan. Krap een maand later werd de laagste inschrijver, M. v.d. Zee en Zn. uit Franeker, voor fl. 24.750 de klus gegund. Ook in dit ontwerp tekende Piet de Vries een toegangspartij met trap in het midden van de gevel.

Aan weerszijden van de brede voordeur hangen smeedijzeren lantaarns, een geschenk van de ambtenaren. Boven de deur is het wapen van Rauwerderhem aangebracht in een kalkstenen omlijsting. Naast de deur zijn twee hoge gebrandschilderde ramen geplaatst (zie het intermezzo Gekleurd glas en glazeniers).

De kamer van de gemeentesecretaris staat in verbinding met de vestibule door middel van twee loketten, waaronder de proclamatiekasten van de afdeling Bevolking. Een brede eiken trap voert naar de eerste verdieping. Hier liggen de B en W-kamer, de commissiekamer en de raadzaal met een Slavonisch eikenhouten betimmering. Ook het meubilair is ontworpen door Piet de Vries. De raadzaal heeft gebrandschilderde ramen met een drietal voorstellingen. Ze hebben betrekking op de veeteelt.

In het bestek van eind 1939 'betreffende het leveren en aanbrengen van vloerbedekking en gordijnen' werd al vooruitgelopen op de aanbesteding en de mogelijke financiële consequenties bij oorlogshandelingen. Bij oorlogsgevaar, als bedoeld in de grondwet, en oorlog in Europa,

'waarbij Nederland niet betrokken is, en in dientengevolge krachtens het bestek te leveren materialen en, in daarvoor in aanmerking komende gevallen, de voor de uitvoering nodige materialen alsmede de vrachten voor den aanvoer van deze materialen tot aan het werk in prijs stijgen, dan wel loonen van bij de uitvoering van het werk tewerkgestelden verhoogd moeten worden, heeft de aannemer, met inachtneming van het in de volgende leden bepaalde, aanspraak op een gedeeltelijke vergoeding van de meerdere kosten.'

Boven de toegangspartij is een klein balkon, waarvan de deur omlijst wordt door natuursteen.

Hoewel dit gebouw bescheidener van opzet is dan het gemeentehuis in Burgum, kreeg het dezelfde functionele indeling. Zelf zei Piet de Vries erover: 'Ik vond het een voorrecht om in zo'n leuke plaats voor een bescheiden bouwsom een raadhuis te ontwerpen met een sobere allure; geheel anders dan dat in Bergum. Ik heb er geen grotesk geval van willen maken en het ontwerp is dan ook heel rustig gebleven. De kleinschaligheid van het dorp wordt niet doorbroken door het raadhuis. De expressie zit in het balkon.'

De bouw werd in 1940 voltooid. Door het uitbreken van de oorlog verviel de officiële opening.

Friese Bouwkring en prijsvraagontwerpen

- *Friese Bouwkring*

Tijdens het laatste jaar van zijn studie Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht (VHBO) in Amsterdam maakt Piet de Vries een ontwerp voor een raadhuis (zie pag. 16).

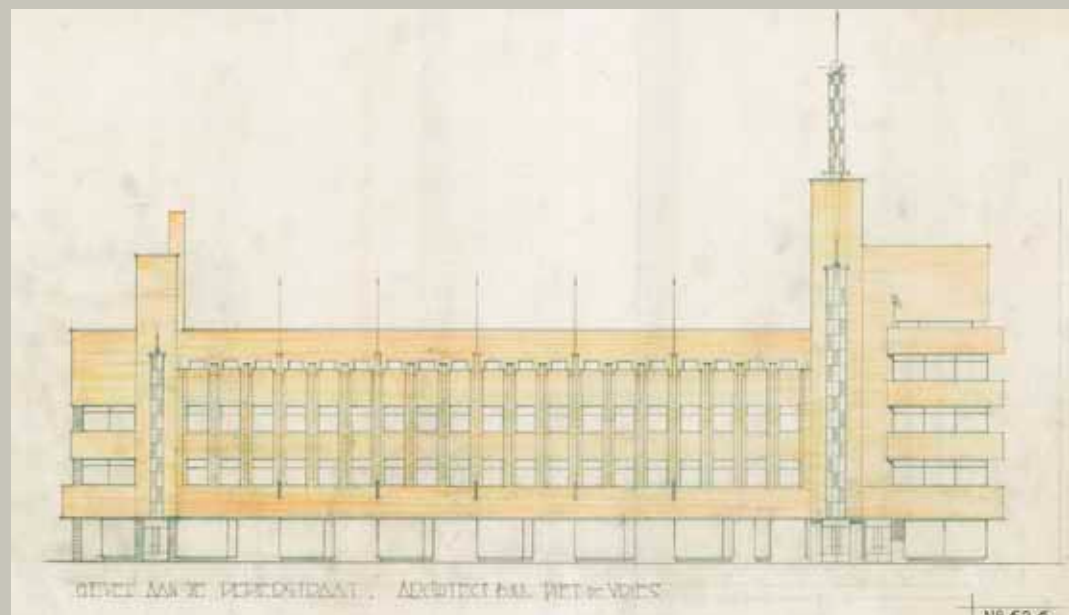
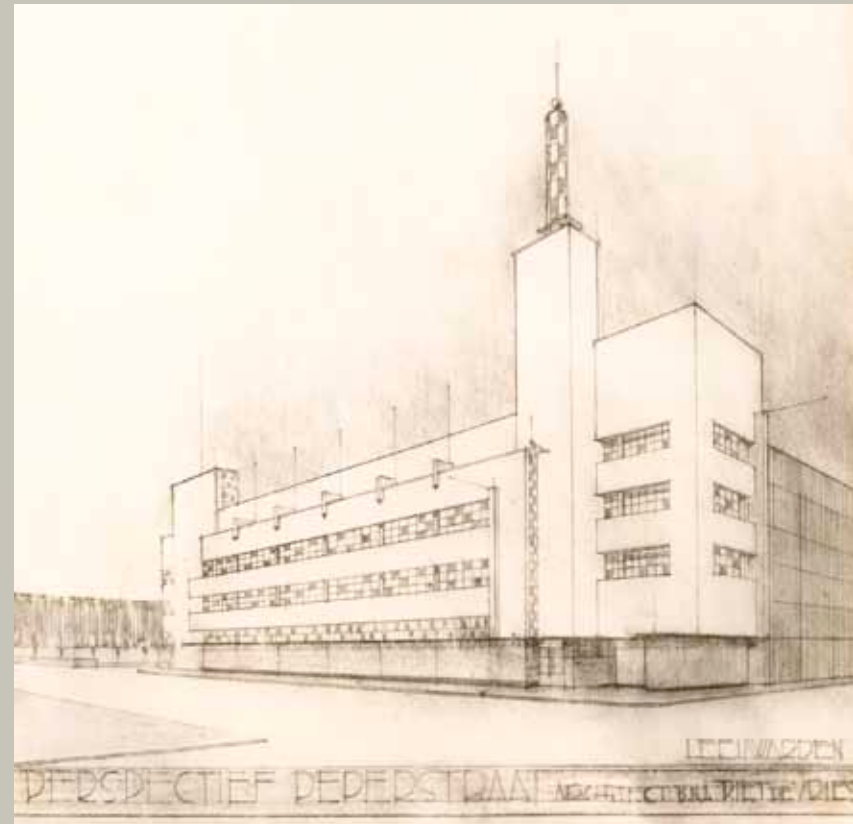
Als hij in 1922 terugkeert in het ouderlijk huis in Minnertsga, doet hij direct mee aan een door de Friese Bouwkring uitgeschreven studieprijsvraag voor het ontwerpen van een hoofdingang van een sportterrein. De detaillering is beïnvloed door de Amsterdamse School en refereert in zijn volumieuze opzet aan het werk van H.Th. Wijdeveld. Piet de Vries wordt met zijn inzending bekroond met de eerste prijs.

De Friese Bouwkring werd op 19 december 1895 in Leeuwarden opgericht en is een van de oudste bouwkundige verenigingen van ons land. Doel is het bevorderen van de beoefening en kennis van de bouwkunde. Er worden lezingen gehouden, prijsvragen uitgeschreven, foto's van Friese architectonische objecten verzameld, een leeskring in stand gehouden, excursies gehouden en tentoonstellingen georganiseerd.

In 1925 doet Piet de Vries weer mee aan een door de Friese Bouwkring uitgeschreven prijsvraag: het ontwerpen van een paviljoengebouw voor Leeuwarden. Zijn inzending onder het motto 'Leeuwarden 1925' laat nog steeds de invloeden van Wright en Wijdeveld zien, opgedaan tijdens zijn laatste leerperiode in Amsterdam.

Ontwerp Paviljoengebouw, Leeuwarden (1925)

Ontwerpen Peperstraat, Leeuwarden (1931)

De ideeën van Piet de Vries sloten in die tijd uiteindelijk het meest aan bij die van de Amsterdamse School en hij zou dat in zijn vroegste ontwerpen ook tot uitdrukking brengen. Hij kreeg hiervoor een eervolle vermelding.

Na zijn deelnames aan ontwerpwedstrijden van de Friese Bouwkring werd De Vries erbij betrokken als lid van de jury. Zo ook in 1925, toen de vereniging een prijsvraag uitschreef voor het ontwerpen van een clubgebouw annex ijsbaan, en de jury bestond uit de architecten Andries Baart, ir. J. Gratama en Piet de Vries. De Vries jureerde ook vaak bij architectuurfotografiewedstrijden, samen met de fotograaf H. Mellema en de bekende Amsterdamse School-architect S.J. Bouma (1899-1959) gemeentearchitect van Groningen. Daarnaast was hij in de periode 1931-1937 ook bestuurslid van de Friese Bouwkring.

- *Overige prijsvraagontwerpen*

In 1931 ontwierp Piet de Vries in opdracht van een bouwcombinatie een plan tot bebouwing aan de Peperstraat, die toen verbreed werd. Er waren woningen en winkels in ondergebracht. Het monumentale ontwerp is sterk horizontaal geleed, waarbij het accent op de hoek is gelegd. Het moest in donkerrode steen worden uitgevoerd.

Het ontwerp van Piet de Vries is niet uitgevoerd. Ook de architecten Johannes Jacobus Prummel (1890-1964), S. Roosma, Gros & Heldoorn en Gurbe Jan Veenstra (1895-1951) hadden hiervoor ontwerpen gemaakt. Het uiteindelijk uitgevoerde ontwerp is van de Groninger architect Prummel, die voornamelijk in de provincie Groningen werkte en ook in de stad Groningen verschillende panden ontwierp.

Op het bureau van Piet de Vries werd altijd zuinig met de beschikbare tijd omgegaan. Dat betekende dat er met het oog op de effectiviteit weinig tijd was voor prijsvraagontwerpen. De kwaliteiten en het enthousiasme van de bureaumedewerkers waren dan ook bepalend.

Ontwerp gemeentehuis Opsterland, Beetsterzwaag (1940)

Zo kon er in 1939 meegedaan worden aan de ontwerprijvraag voor een nieuw stadhuis in Eindhoven. In dit ontwerp zette Piet de Vries de historiserende lijn in zijn werk voort. Hij leek toen geleidelijk meer voeling met het traditionalisme in een meer uitgesproken vorm te krijgen. Dit werd in 1940 nog eens bevestigd door de ontwerpen van zijn bureau voor het raadhuis van de gemeente Idaarderadeel in Grou, een raadhuis voor de gemeente Opster-

land in Beetsterzwaag en een rusthuis in Joure. Beide laatste plannen werden vanwege de Duitse bezetting niet gerealiseerd.

In 1964 deed het bureau mee aan een prijsvraag voor een BNA-gebouw aan het Waterlooplein in Amsterdam en vier jaar later aan de ontwerpwedstrijd voor een stadhuis aan de Amstel, eveneens in Amsterdam.

7 De oorlogsjaren

Voor Piet de Vries waren de jaren tussen 1930 en 1940 zeer succesvol. De tien jaren hierna kunnen als 'de magere jaren' worden aangemerkt. In de beginjaren van de oorlog ontwierp en verbouwde De Vries een aantal woningen en werkruimten, zoals het inmiddels verdwenen woonhuis van dr. Jacob Stoffelsma in Burgum (1940), en ontwierp hij een plan voor een verbouwing van de voorgevel en het interieur van het woonhuis aan de Noordersingel 50 (1940) voor de familie Rabius uit Leeuwarden. Het huis kreeg een rondgesloten erker met een granieten lijstwerk. Voor orgelbouwer Bakker & Timmenga verbouwde hij in 1941 de ingang van het pand Kleine Kerkstraat 25 en tekende hij een gevelwijziging voor Grote Kerkstraat 15, eveneens in de Friese hoofdstad. In 1942 verbouwde hij een fabriekspand aan het Noordvliet en maakte een plan voor de bouw van een bovenwoning aan de Oldegalileën 179. Beide bestaan niet meer.

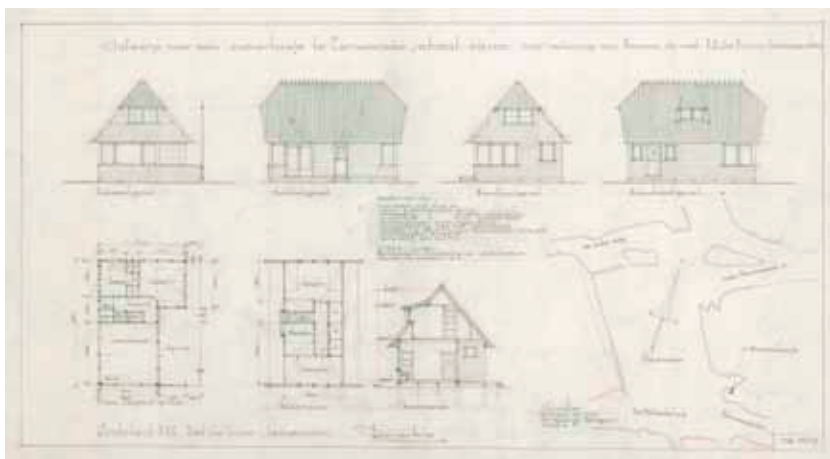
Zomerhuisjes

Met het ontwerpen van zomerhuisjes had De Vries al in de jaren dertig ervaring opgedaan (zie hoofdstuk 5). In 1931 bouwde hij het zomerhuisje

De Wijde Blik aan de Sânemar bij Earnewâld voor de Leeuwarder aannemersfamilie Rabius, het zomerhuis Ruimzicht voor weduwe P. de Bruin en in 1933 het zomerhuisje Ibis voor A. Ganzevoort. Later kreeg Ibis de naam Pondok.

In 1936 liet De Vries het door hem ontworpen zomerhuisje De Meerkoet aan de Aldewei bij Earnewâld bouwen voor eigen rekening en gebruik. In deze periode kwam ook – in opdracht van de familie Siderius uit Leeuwarden – het huisje Bob van de tekentafel. Het werd in 1940 door de plaatselijke aannemer Wibe Bijlsma gebouwd. Voor het perceel ernaast, eveneens aan de Langesloot, ontwierp Piet de Vries in 1943 een identiek huisje voor E. Habekotté. Ook hier heette de aannemer Wibe Bijlsma.'

De bouw ging echter niet door, zoals dat ook niet gebeurde met een door De Vries getekend nieuwbouwplan voor de bekende Leeuwarder poelier J.P. de Jong in 1940. Dit betrof de vervanging van diens eenvoudige zomerverblijf Het Baken (jachthut sinds 1912), op de hoek van Sânemar en Folkertsleat, door een iets comfortabeler huisje. Dit ontwerp werd op 6 februari 1942 ingediend bij de gemeente Tytsjerksteradiel en vervolgens goedgekeurd, maar niet uitgevoerd. De berekende

Ruimzicht (1936)

De Meerkoet (1936)

bouwkosten overschreden de begroting van de bouwheer. De totale bouwkosten beliepen een bedrag van fl. 1.850. De Vries kon de Leeuwarder poelier moeilijk overtuigen van het feit dat de prijzen in oorlogstijd met een tekort aan bouwmaterialen toch anders waren dan ervoor. In hetzelfde jaar (1942) werd wél een door Piet de Vries voor H. Kolk ontworpen zomerhuis in Grou aan de Wijde Ee gerealiseerd.

Oorlogsschade

In mei 1940 verwoestten de Duitsers vrijwel de gehele historische binnenstad van Rotterdam. Bijna duizend mensen kwamen om en nog veel meer werden dakloos. De bommen die in Leeuwarden en Harlingen vielen, richtten veel minder schade aan, maar ook in deze steden vielen doden.

Leeuwarden werd op 20 januari 1942 opgeschrikt door een tragisch bombardement. Een Engelse bommenwerper was na een aanval op Emden, achternagezeten door de Duitse vliegtuigen die in actie kwamen vanaf de Leeuwarder vliegbasis, gedwongen zijn lading te lossen. Vier bommen kwamen terecht in het oosten van de stad. De Julianastraat, Willem Lodewijkstraat, Emmakade en Spoorstraat werden getroffen. Piet de Vries kreeg de opdracht om de woningen aan Spoorstraat 58-60 te herstellen. Opdrachtgever was Eko de Vries uit Franeker, voor de aanneemsom van fl. 4.800.

Op 5 november 1941 vond in Harlingen een geweldige explosie plaats, nadat een Engelse Hampden bommenwerper een bom wilde gooien op de scheepswerf Welgelegen. De bom viel enkele honderden meters eerder dan waarschijnlijk de bedoeling was. Dertien mensen verloren het leven, onder wie acht kinderen. Vier huizen werden weggevaagd, circa 45 woningen werden onbewoonbaar en 450 panden raakten beschadigd, waaronder het dubbele pakhuis aan de Schritsen 47-49. Het werd door Piet de Vries in 1942 opnieuw vormgegeven en wel in traditionalistische stijl.

Het pakhuis, 'het magazijn' zoals het ook wel genoemd werd, is een groot pand dat qua vorm en omvang bestaat uit twee traditionele, aan elkaar gebouwde pakhuizen. Het interieur, waaronder de houten plafonds met stalen balken, de houten trap naar de bovenverdiepingen en de oude houten stellingen, is nog grotendeels oorspronkelijk.

In het midden van de eerste bouwlaag, tegen de onderkant van de natuurstenen waterlijst aan, bevindt zich een gevelsteen met een reliëf. Hierop is een wapen afgebeeld met een smid met een kasteel/slot en de letters: S (smeden), Z (zoon), H (Harlingen). De opdrachtgever voor de bouw van dit pakhuis was Van Smeden en Zoon uit Harlingen.

Harlingen, Schritsen 47-49

Het pand is vier bouwlagen hoog (inclusief de zolderverdieping) en heeft twee aansluitende zadeldaken, gedekt met blauwgrijze Hollandse pannen. Op de dakhelling boven de linker zijgevel staat een hoge schoorsteen, opgetrokken in rode handvormstenen.

De voorgevel wordt door de kapvorm en de indeling van de vensters symmetrisch verdeeld. De eerste bouwlaag is bekleed met grijze natuursteen, die deze bouwlaag het aanzien van een hoog basement geeft. Naast de inrijdeuren zitten aan weerszijden twee kleine verticale vensters met ijzeren tralies, die bestaan uit twee dubbele horizontale en één dubbele verticale staaf.

De BNA

De Bond van Nederlandse Architecten (BNA), waar ook Piet de Vries lid van was, werd opgericht in 1908. In 1942 werd de BNA ondergebracht bij de Kultuurkamer, een gelijkgeschakelde 'bond' met zes gilden: Bouwkunst, Beeldende Kunsten en Kunstambacht, Theater, Film, Muziek, Letteren en Pers. Deze weinig geliefde Kultuurkamer moest in nationaal-socialistische geest leiding geven aan het culturele leven in Nederland. Omdat de architecten een goede organisatie hadden gehad, was er een sterke relatie met de maatschappij – dit in tegenstelling tot de andere genoemde groeperingen. Ook hadden architecten een hogere positie op de maatschappelijke ladder dan schilders en kunstenaars, doordat men architecten veel meer associeerde met technisch kunnen dan met kunstzinnigheid. Omdat hun stem zwaarder telde, hadden zij een grotere invloed.

De meeste architecten deden niet mee aan het verzet. Dit kwam door de twijfelende houding van de BNA en het ontbreken van politieke betrokkenheid van de meeste leden. Wél nam de BNA deel aan het referendum over de Kultuurkamer. Het grootste gedeelte van de deelnemende architecten was tegen deze organisatie. Vervolgens besloot het oude bestuur de BNA illegaal te leiden.

Stilstand na 1942

Na 1942 werd er in het geheel niet meer gebouwd en de Friese en de Leeuwarder schoonheidscommissies kwamen niet meer bij elkaar. Ook Piet de Vries kon in die periode weinig opdrachten meer realiseren. Het architectenbureau kwam vrijwel tot stilstand.

In Duitsland was een tekort aan arbeidskrachten doordat de meeste mannen in het leger dienden. De bezetter verordonneerde daarom de tewerkstelling van Nederlandse mannen vanaf achttien jaar in Duitsland, maar ook bij projecten in eigen land. Om aan deze dwangarbeid te ontkomen, werd massaal ondergedoken. Daarbij was men niet altijd succesvol en zo kon het gebeuren dat Piet de Vries in 1944 in een werkkamp in het Drentse Vries belandde. Hij wist te vluchten en kon in Earnewâld in De Oude Venen alsnog succesvol onderduiken.

Vanuit De Meerkoet werkte hij aan verdere uitbreidingsplannen voor het nabijgelegen hotel Princenhof van Piet Miedema.² Vrijwel alle zomerhuisjes in dit moerasgebied zaten vol onderduikers en dreigde er een razzia, dan waarschuwde Piet Miedema hen. Hij zat bij de ondergrondse en werd vaak tijdig ingelicht.³

Op Goede Vrijdag, 30 maart 1945, ging het echter mis: meer dan dertig onderduikers werden gearresteerd, onder wie Piet de Vries. Per boot werden ze naar Grou afgevoerd en vervolgens met paard en wagen naar de Leeuwarder strafgevangenis aan het Blokhuisplein gebracht. Tijdens dat transport zou een klap met de kolf van een geweer tegen zijn hoofd hem blijvend doof maken, maar iedereen overleefde het.⁴ Toch bleef de kring rond De Vries in de oorlog niet gespaard. Zijn studievriend Dirk Brouwer had zich in het begin van de oorlog bij het verzet aangesloten. Hij ondersteunde onder andere de verzetskrant *Vrij Nederland*. Brouwer dook onder nadat er meerdere verzetsmensen waren opgepakt. Al binnen enkele weken, op 7 oktober 1941, werd hij gearresteerd en op 17 november 1941 door de Duitsers in Overveen gefusilleerd. Harry Elte, de vroegere leermeester van De Vries, werd enige jaren later, op 1 april 1944, in Theresienstadt vergast. En zijn Earnewâldster kameraad Piet Miedema kwam vlak na de bevrijding als motorrijder van het toenmalige Militair Gezag om het leven bij een ongeluk in Roermond.

Deze ervaringen kleurden de periode 1940-1945 inktzwart. De Tweede Wereldoorlog zou het tweede belangrijke ijkpunt in het leven van Piet de Vries worden.

8 Traditionalisme aan het begin van de jaren vijftig

De materiële schade na vijf jaar oorlog en bezetting in Nederland was in 1945 enorm. Na de bouwstop in juni 1942 had de woningbouw bovendien drie jaar lang vrijwel stilgelegen. Alleen al op het gebied van de woningbouw stond ons land na de bevrijding voor een ongekende opgave.

De discussie over de ontwikkeling van de architectuur in Nederland ging evenwel onverdroten voort. De wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog werd tussen 1945 en 1960 min of meer beheerst door de Delftse School. Deze stroming had grote macht: architecten die er geen deel van uitmaakten, zoals functionaristen en anderswerkende traditionalisten, kregen weinig kans om hun ontwerpen uit te voeren. De traditionalistische stroming genoot overigens lang geen warme belangstelling binnen de dominante geschiedschrijving over architectuur in de twintigste eeuw, met als hoogtepunt (of dieptepunt) de publicatie *Links Bouwen, Rechts Bouwen* uit 1974 van J.J. Vriend. De traditionalistische school werd daarin verguisd en als conservatief en reactionair weggezet.

In de periode van de Wederopbouw werden traditionele baksteengevels en vormmiddelen gecombineerd met moderne materialen en constructiemethoden als staal en beton. Dit leidde tot een mengvorm tussen de traditionele en moderne bouwmethoden.

Traditionalistisch gebouwd werd er tot ver in de vijftiger jaren. Dat kon verschillen van gematigd modernisme tot verzakelijk traditionalisme. Later werd geprobeerd deze stromingen te verzoenen, wat wel 'Shake-hands-architectuur' werd genoemd. Dit is een vrijwel gelijkwaardige combinatie van traditionele en modernistische vormtaal, waarin afstand werd genomen van de gedachte dat een gebouw alleen aan bepaalde functionele eisen moest voldoen. De vormgeving moest hersteld worden. Waarom mocht een bouwwerk niet symmetrisch zijn, geen duidelijke gevel hebben, waarom waren ornamenten niet toegestaan en waarom was monumentaliteit uit den boze? De architecten die zo dachten werden ook wel 'functionalistische traditionalisten' genoemd.¹

Leeuwarder hotels en restaurants

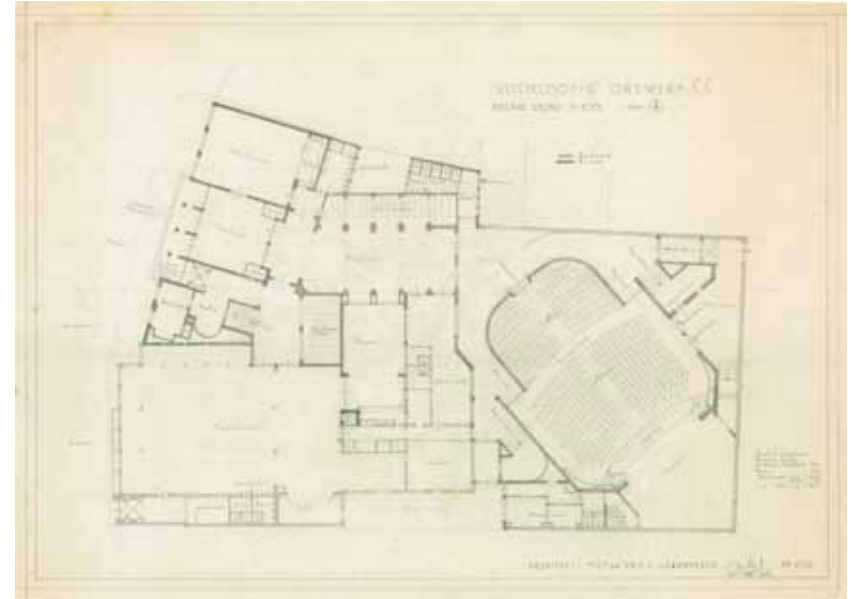
De ervaringen uit de Tweede Wereldoorlog hadden op Piet de Vries een grote invloed. Dit leidde tot een ernstige depressie, die hij pas begin 1946 overwon toen horecamaan O. Bonnema uit Workum hem de opdracht gaf voor het maken van een verbouwingsplan voor hotel-restaurant Oranje Hotel in Leeuwarden.

Het plan omvatte hoofdzakelijk nieuwbouw van een serre en een algehele verbouwing van het hotel op de begane grond. Op 21 april en 12 mei 1947 diende De Vries twee verzoeken in ter beoordeling door de Leeuwarder Schoonheidscommissie. De kosten werden begroot op fl. 50.000, wat in die tijd een fors bedrag was. Op 9 maart 1950 diende hij weer een bouwvergunning in, nu voor een uitbreiding van het aantal kamers in het Oranje Hotel. De opdracht hiervoor was ondertekend door de zonen van O. Bonnema, de gebroeders H. en G. Bonnema. Het werk voor het Oranje Hotel gaf hem de kans om zijn architectenbureau na de oorlog weer op te bouwen.

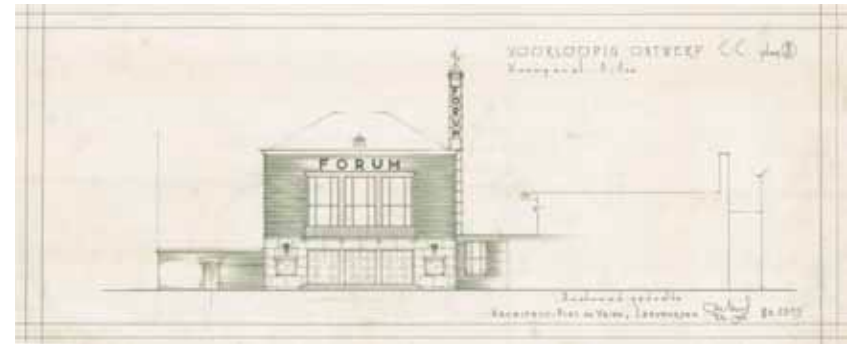
In dezelfde tijd maakte Piet de Vries een schetsplan ter verbouwing van hotel-restaurant Spoorzicht aan het Zuiderplein in Leeuwarden tot schouwburg, met de reeds bedachte naam Forum. Het kwam niet tot uitvoering, maar de voorlopige ontwerptekeningen uit 1946 zijn wel bewaard gebleven. De voorgevel was twee verdiepingen hoog en zou waarschijnlijk gedekt worden door een pannendak. De gevel is symmetrisch opgebouwd met in het midden drie dubbele deuren met aan beide zijden lantaarns. Op de eerste verdieping zien we drie aan elkaar gekoppelde, hoge vensters, in het midden de naam Forum. Aan de zijkant rijst een hoog opgaande schoorsteen op die bekroond wordt met een versiering. Links op de plattegrond is de ingangspartij met de vestibule, de toiletten, de feestzaal en de dienstvertrekken. Daarachter ligt de toneelzaal met de stoelen en het podium. Opdrachtgever van Forum was Sipke Castelein. Aan hetzelfde Zuiderplein en met dezelfde opdrachtgever werkte Piet de Vries vier jaar later

Oranjestad hotel (jaren zestig)

Ontwerp Forum

Ontwerp Forum

Sporzicht, Zuiderplein (foto 1928)

aan een ontwerp voor de verbouw van het interieur van hotel-restaurant De Klanderij. Dit plan werd wél gerealiseerd.

Hotels en restaurants in de provincie

Voor het nu nog bestaande hotel-pension Gaasterland in Rijs (Marderleane 21) maakte Piet de Vries in 1946 een verbouwingsplan. In opdracht van H. Bergman deed hij een jaar later hetzelfde voor het in de oorlogsjaren gebombardeerde café-restaurant 't Centrum in Harlingen (Schritsen 51).

Een plan uit 1948 dat uiteindelijk niet doorging, was het voor de Leeuwarder aannemer H. Visser ontworpen hotel-restaurant De Fonejacht in Suawoude. De kosten van het nieuwe gebouw zouden zo'n twee ton bedragen, waarvan de helft uit de Marshall-gelden bekostigd zou moeten worden (een omvangrijk hulplan van de toenmalige Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken).

In Langweer, aan de Pontdyk 4A, lag hotelschip De Alve Marren. Dit was een Vlaardingse logger, die twee jonge ondernemers in 1949 kochten. Piet de Vries ontwierp een bouwplan voor dit opmerkelijke vaartuig, waarvan hij een stijlvol 'waterhotel' maakte. Hutten met kooien, echte patrijspoorten en stromend water, een sfeervolle rooksalon en een eetzaaltje met verdiepingen.

In Heerenveen (aan de Dracht) werd in 1950 naar zijn ontwerp het gehele interieur van restaurant Kuiper verbouwd.

Andere projecten

- *Leeuwarden, Directiekantoor R.S. Stokvis & Zonen*

De NV Handelsmij. R.S. Stokvis & Zonen had in 1931 een gebouw op de hoek van de Singelstraat en de Herman Costerstraat in Leeuwarden in gebruik genomen als kantoor annex toonzaal. De ruimte tussen de toonzaal en het uit 1887 daterende hoge pakhuis werd in 1947 opgevuld met een voor die tijd uitzonderlijk rijk uitgevoerd directiekantoor. Het werd ontworpen door Piet de Vries. Een latere verbouwing, waarbij het personeelskantoor werd uitgebreid (in 1956), werd uitgevoerd naar een plan van Justus Zuidema.

Directiekantoor R.S. Stokvis & Zonen

Van het exterieur van het directiekantoor uit 1947 is vanaf de straat alleen de voorgevel zichtbaar. De diep gevoegde (zowel lint- als stootvoegen), in rode baksteen opgetrokken gevel heeft een gepleisterde plint. Links in de gevel bevindt zich de entree met dubbele paneeldeur in een ondiepe portiek met hardstenen vloer. Boven de luifel van de deur is een liggend bovenlicht met een tweedelig stalen raam in de gevel opgenomen.

Schoonheidscommissies, BNA en docentschap

De eerste gemeente met een eigen schoonheidscommissie in ons land was in 1912 de landelijke, Gooise gemeente Laren. Als tweede volgde de stad Leeuwarden.

Aanleiding was een voorstel van B en W van Leeuwarden om de Bouwverordening te wijzigen. Het voorstel werd in april 1914 aan de gemeenteraad gepresenteerd en wees op het feit dat de stad niet alleen 'in de loop der tijden veel stedenschoon had verloren', maar dat bovendien 'hetgeen nieuw gebouwd wordt, uit een schoonheidsoogpunt dikwijls afkeuring verdient'. Een van de oorzaken was de snelle bevolkingsaanwas, waardoor het noodzakelijk werd om snel veel nieuwe woningen te bouwen. De inmiddels gestegen grondprijzen 'roepen om een ander soort woningen, waarbij pogingen gedaan moeten worden om ook enigszins het oog te strelen'. De oprichting van een Schoonheidscommissie voor Leeuwarden bleek noodzakelijk om bouwplannen aan welstandsbepalingen te kunnen toetsen. De eerste vergadering was op 16 november 1914.

Ook op provinciaal niveau was er beweging. Op initiatief van de Commissaris van de Koningin in de provincie Friesland, mr. P.A.V. baron van Harinxma thoe Slooten, hield architect Andries Baart sr. op 15 juni 1925 een voordracht voor alle colleges van B en W in Fryslân met als titel: 'De ontsiering van stad en land door minder gelukkige bouwpraktijken en de middelen, die ter voorkoming daarvan kunnen worden aangewend'.

Mede naar aanleiding van deze lezing en de ontstane discussie werd er op 23 september 1925 een provinciale schoonheidscommissie opgericht. De officiële naam luidde 'Provinciale Friesche Adviescommissie ter wering van inbreuk op de schoonheid van stad en land'.

Meteen na de oprichting was er een redelijk aantal gemeenten dat bouwplannen ter beoordeling aan deze commissie voorlegde.

Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden er vanaf 30 mei 1941 geen algemene vergaderingen van de adviescommissie meer gehouden. Door de teruggang van het aantal ingediende plannen – mede door gebrek aan bouwmaterialen – werd in 1942 besloten om ook geen werkvergaderingen meer te houden.

De eerste naoorlogse bijeenkomst van de Provinciale Friesche Adviescommissie was al kort na de bevrijding. Op deze bijeenkomst werd het overlijden van de voorzitter, mr. Binnert Philip baron van Harinxma thoe Slooten, herdacht. Hij was 12 jaar voorzitter geweest van de commissie. De vergadering werd staande gehouden en de voorzittersstoel bleef leeg.

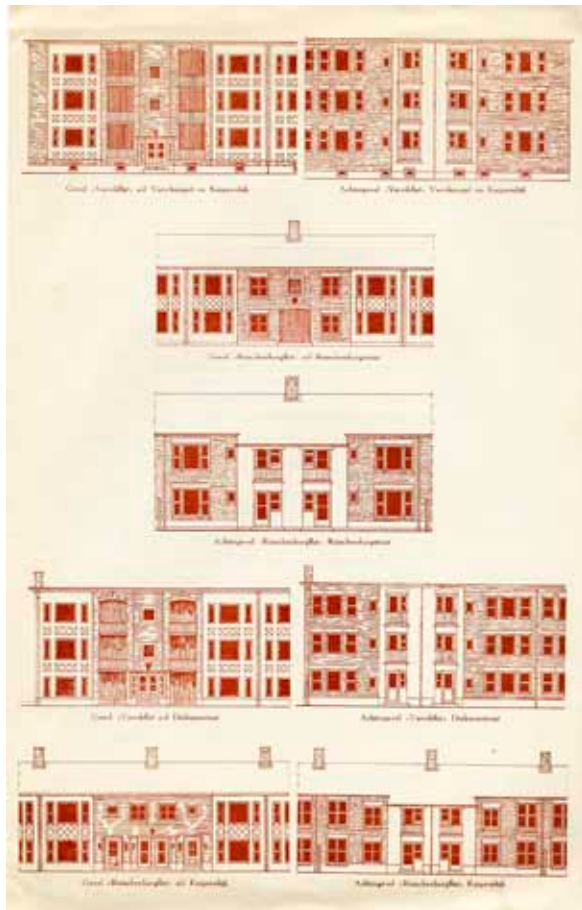
Piet de Vries was van de twee genoemde schoonheidscommissies jarenlang lid. In de Leeuwarder commissie zat hij meerdere perioden. In de eerste zittingsperiode van 1935-1940 kwam hij in de plaats van architect W.C. de Groot. De tweede zittingsperiode volgde van 1940-1945, de derde van 1945-1950 en de laatste van 1962-1968.

In de Provinciale Friese Schoonheidscommissie zat hij 34 jaar lang, waarvan tientallen jaren als voorzitter van een werkgroep. In 1970 verzocht hij deze commissie '... mij per ingang van 1 januari 1971 te willen ontheffen van de werkzaamheden als vast werkend lid/bouwtechnisch deskundige van de Provinciale Friese Schoonheidscommissie'.

De Vries was vanaf het begin ook lid van de Bond van Nederlandse Architecten (BNA). De BNA was in 1908 opgericht als een beroepsvereniging van architecten. Namens de BNA-kring Friesland zat hij in de vijftiger jaren enige tijd in de Noordelijke Raad van Orde (arbitrage).

In die periode doceerde Piet de Vries ook architectuur aan de architectenopleiding (VBO) in de Friese hoofdstad. Eind jaren dertig had hij op de Leeuwarder MTS al les in bouwkunde gegeven.

Het interieur van het kantoor en de erachter liggende hal met trappenhuis is vrijwel volledig in de originele staat bewaard gebleven. Het bezit een houten paneellambrisering, ingebouwde kasten en een tweedelig raam met uitzicht op de erachter liggende hal en trap. Dit raam staat boven een ingebouwde buffetkast met een plaat van gepolijste natuursteen en tussen 'pilasters' met een fijne profilering met cannelures. Achter de voordeur bevindt zich een tochtportaal en ook de gang erachter is voorzien van een lambrisering van grijs geglazuurde tegels en een vloer van witte en grijze natuurstenen tegels in een dambordpatroon. Tussen het portaal en de gang erachter bevindt zich een wand met de originele openslaande deuren met kruisraam onder een tweedelig bovenlicht met glas-in-lood in een ijzeren raam. Een met het personeelskantoor verbonden gang heeft een met rode en beige tegels bedekte vloer en wanden met een lambrisering van grijs geglazuurde tegels met zwarte rand. Onder de plafondbalken staan lage scheidingswanden van hout en glas met een roedeverdeling. De in het trappenhuis staande, naar de toonzaal voerende trap is verbonden met een bordes, dat bedekt is met dezelfde tegels als in de hal.

Tekeningen gevelaanzichten diverse woonhuizen, Enschede

Samenwerking met architect Johan Dalmolen

Het architectenbureau moest na de oorlog zijn weg weer vinden. Met architect Johan Dalmolen, een leeftijdgenoot uit Epe, werd een samenwerkingsverband gesloten voor het 'werk onder de IJssel'. Deze maatschap duurde van 1946 tot 1953. Samen maakten zij in 1946 een verbouwingsplan voor restaurant en bioscoop 't Hof van Gelre in Epe (verbouwingsplan bioscoop niet gerealiseerd) en dat deden ze eveneens voor hotel-restaurant De Vale Ouwe in 't Harde (1952). Binnen dit verband werden ook landhuizen, winkels en woningcomplexen ontworpen in Epe, Emst en Vaassen. Vooral door latere stedenbouwkundige wijzigingen zijn de meeste daarvan verdwenen.

Na het beëindigen van de maatschap ontwierp Piet de Vries in 1956 nog woonhuizen in Enschede aan de Varviksingel, een complex woningen (Ruischenborg) aan de Kuipersdijk en de nog bestaande Varvikflat op de hoek Kuipersdijk-Diekmanstraat.

Rijksbouwmeester ir. Gijsbert Friedhoff

In de periode 1946-1957, onder rijksbouwmeester ir. Gijsbert Friedhoff (1892-1970), hadden de interne en externe architecten een relatief grote vrijheid bij de vormgeving van de rijksgebouwen. Dit gold ook bij het tot stand komen van postgebouwen. Een duidelijke lijn in de stijl en architectuurkeuze voor het ontwerp van die gebouwen valt daardoor niet te onderkennen. Dit was mede toe te schrijven aan de werkwijze van de Centrale Afdeling Gebouwen (CAG) van de PTT. Die stelde per bouwproject een apart programma van eisen op en gunde vervolgens, op voorpraak van de rijksbouwmeester, een (particuliere) architect de opdracht.²

De Rijksgebouwendienst was sinds 1945 ondergebracht bij het departement van Wederopbouw en Volkshuisvesting en had hierdoor een stevige positie gekregen in de bouwwereld en in het rijkshuisvestingsbeleid.

Friedhoff was een groot voorstander van duurzame rijkshuisvesting en het samengaan van bouwkunst en beeldende kunst. Al in 1938 was er een regeling ingesteld die de decoratieve aankleding van postkantoren vastlegde, om de monumentale kunsttoepassing en daarmee de werkgelegenheid onder kunstenaars te stimuleren. Onder Friedhoff werd in samenwerking met het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen een algemene, rijksbrede regeling ingesteld, die 'het normale verband tussen de levende kunstenaars en de architectuur weer tot stand moet brengen'. Dit paste binnen de gedachte dat een

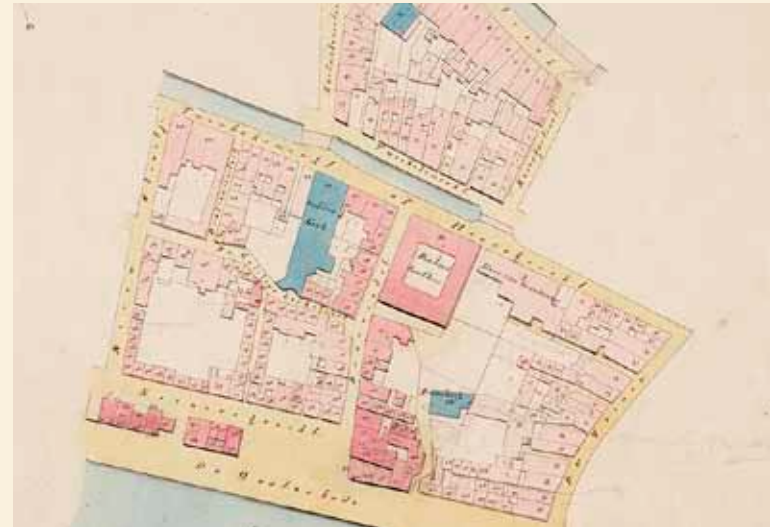
gebouw moest ontstaan vanuit verschillende samenwerkende, ontwerpende disciplines.³ Met de vaststelling van de Percentageregeling Beeldende Kunst in 1951 werd vastgelegd dat anderhalf procent van de totale bouwsom van belangrijke, representatieve rijksgebouwen aan decoratieve aankleding besteed zou moeten worden. Deze regeling ging in 1952 in.

De voorkeur van ir. Friedhoff voor bakstenen gevels met stalen deuren en ramen werd door veel vakgenoten traditioneel gevonden en riep weerstand op vanwege het 'autoritaire' karakter. Ook had hij zeer persoonlijke opvattingen over de kwaliteit van de architectuur en over hoe een duidelijk Nederlands karakter in de architectuur behouden kon worden. De pensionering van Friedhoff in 1957 maakte de weg vrij om de functie van rijksbouwmeester structureel te veranderen. Deze werd van 'uitvoerend architect en coördinator van grote architectonische projecten' gewijzigd in 'adviseur met betrekking tot architectonische ontwerpen en stimulator van de bouwkunst'. De functie kwam rechtstreeks onder verantwoordelijkheid van een zelfstandig staffunctionaris. Als eerste werd in deze nieuwe positie de Leeuwarder architect Jo Vegter benoemd (1957-1971).

Leeuwarden, PTT-Telefoondistrictsgebouw

In 1953 was het Friedhoff die Piet de Vries in de gelegenheid stelde zich voluit te presenteren door hem aan te wijzen als ontwerper van het Telefoondistrictsgebouw der PTT in Leeuwarden (Tweebaksmarkt 23). Van de PTT zou De Vries later ook nog ontwerp opdrachten krijgen voor een gebouw met zendmast bij Jirnsom (1956), een telefoongebouw op Terschelling (1959) en een postkantoor in Franeker (1965). De door ir. J. Kisjes in zijn hoedanigheid van adjunct-hoofd van de Centrale Afdeling Gebouwen van het Staatsbedrijf der PTT ondertekende aanvraag tot 'de oprichting van een districts-telefoongebouw, waarin gevestigd zou worden een automatische telefooncentrale, verschillende werkplaatsen etc.' werd op 30 november 1953 in de Schoonheidscommissie behandeld.

De Vries ontving de ontwerp opdracht op de laatste dag van juli 1953 van de PTT. Het gehele project zou bestaan uit drie bouwfases: als eerste het hoofdgebouw (voltooid in 1958), als tweede een grote uitbreiding tot aan de Gedempte Keizersgracht (voltooid in 1963), en – tussentijds – als derde een gebouwtje voor de bedrijfsarts (voltooid in 1962). Het uiteindelijke project bestond zodoende uit drie bouwblokken: het H-vormige hoofdgebouw aan de Tweebaksmarkt (1), een U-vormige uitbreiding in de hoek van de Gedempte Keizersgracht en het Droevendal (2), en een vrijstaand pand voor de bedrijfsarts aan het Droevendal (3).

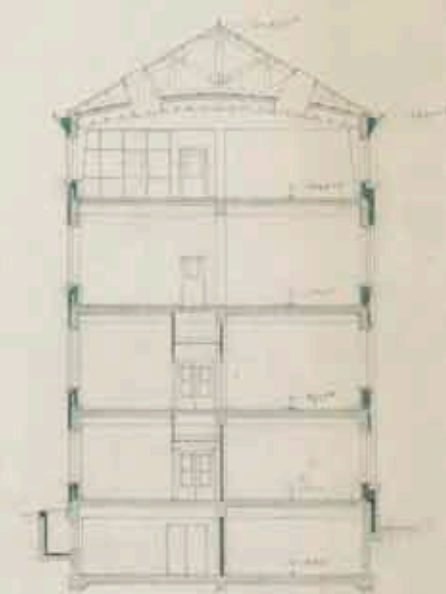
Stratenpatroon rond 1850

Het omvangrijke bouwblok van het PTT-Telefoondistrictsgebouw, in de volksmond 'de telefoonburcht', wordt omringd door de Tweebaksmarkt, Droevendal, Gedempte Keizersgracht, Galileër Kerkstraat en Ritsumastraat. De Galileërkerk was in 1940 door sloop uit het straatbeeld van de stad verdwenen. De aanwezigheid van deze laat-middeleeuwse kloosterkapel vormt de verklaring voor het stratenpatroon dat hier in de jaren na de Hervorming (1580) tot stand kwam op het vroegere kloosterterrein en de terreinen die bij de Blokhuispoort behoorden. De Galileër Kerkstraat liep niet kaarsrecht naar het Droevendal, maar boog schuin af in noord-oostelijke richting achter het perceel van het latere postkantoor, om het koor van de kapel niet te doorsnijden. Deze afschuiving heeft bestaan tot het jaar 1940 en heeft bovendien gezorgd voor de positionering van de oostelijke vleugel van de H-vorm van het hoofdgebouw van het PTT-gebouw.

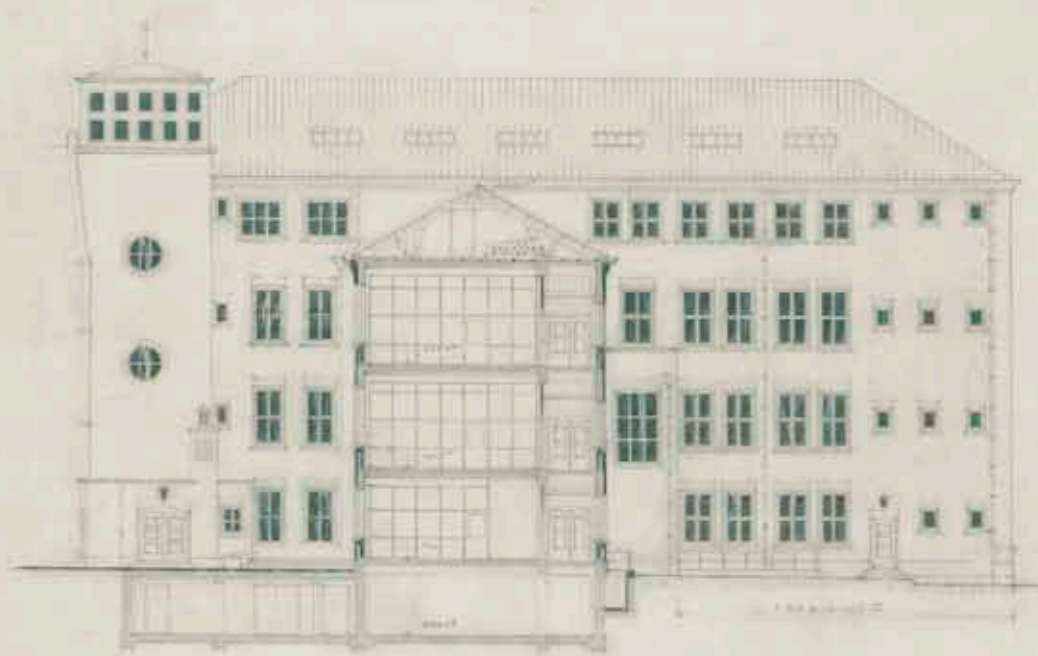

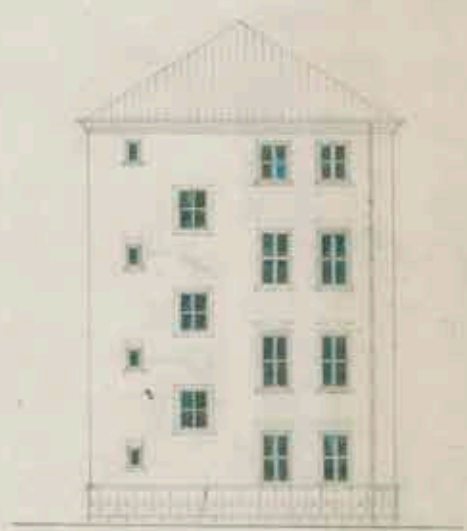
VIEW OF THE FACADE

SECTION THROUGH THE BUILDING

VIEW OF THE FACADE

VIEW OF THE FACADE

- WALL
- WINDOW
- DOOR
- STAIRCASE
- ROOF
- FLOOR
- CEILING
- CHIMNEY
- TOWER
- PORCH
- BALCONY
- TERRACE
- GARDEN
- DRIVEWAY
- FENCE
- GATE
- LIGHTNING ROD
- TELEPHONE
- WATER TOWER
- WINDMILL
- SMOKESTACK
- CHIMNEY
- TOWER
- PORCH
- BALCONY
- TERRACE
- GARDEN
- DRIVEWAY
- FENCE
- GATE
- LIGHTNING ROD
- TELEPHONE
- WATER TOWER
- WINDMILL
- SMOKESTACK

CONSTRUCTION
MATERIALS

ARCHITECT
J. H. WATSON
1111 1/2 BROADWAY
NEW YORK

Gevel aan de Tweebaksmarkt

• *De eerste bouwfase – Het hoofdgebouw*

De aanbesteding van de eerste fase (het hoofdgebouw aan de Tweebaksmarkt/Droevendal), precies negen maanden nadat De Vries de opdracht had ontvangen, was in verband met de geplande tweede fase zeer ingewikkeld. Het gebouw werd in 1958 gerealiseerd voor een som van fl. 1.900.000. Laagste inschrijver was het aannemersbedrijf Posthumus en Tichelaar en Zn. uit Harlingen.

De dertien raamtraveeën brede voorgevel aan de Tweebaksmarkt werd een halfjaar later met nog een keer drie raamtraveeën verbreed:

‘De ontruiming der panden, gelegen aan de Tweebaksmarkt, schiept de mogelijkheid de vleugel aan de Tweebaksmarkt met inbegrip van de zogenaamde uitbreiding onmiddellijk tot uitvoering te brengen.’

Deze uitbreiding veroorzaakte een verhoging van de bouwsom met fl. 364.000. B en W gaven de vergunning voor het oorspronkelijke ontwerp af op 14 december 1953, die voor de uitbreiding op 16 juni 1954. Het gebouw is gericht op de Tweebaksmarkt. Het heeft vier bouwlagen, waarvan de bovenste gedrukt is, enigszins terugwijkt bij wijze van mezzanine (een tussenvloer of een tussenverdieping) en wordt gesloten door een kap. De muren van het geheel in betonskelet uitgevoerde hoofdgebouw zijn van Noord-Limburgse handvormbaksteen. Daarin bepalen de met verticale kruisramen gevulde vensters het ritme. De vensters kregen natuurstenen omlijstingen van Donau-graniet. Het dak is gedekt met matzwart verglaasde ‘opnieuw verbeterde Hollandse pannen’ op een houten dakbeschot.

Het interieur van het gebouw is opgezet in een eenvoudige, rechthoekige betonstructuur van vierkante kolommen en liggers. In het bijzonder de centrale hal en de twee trappen- en lifthuizen zijn van monumentaal belang. De wanden van de centrale hal zijn volledig bekleed met platen natuursteen (travertin). De vloer is voorzien van een rasterpatroon in natuursteen.

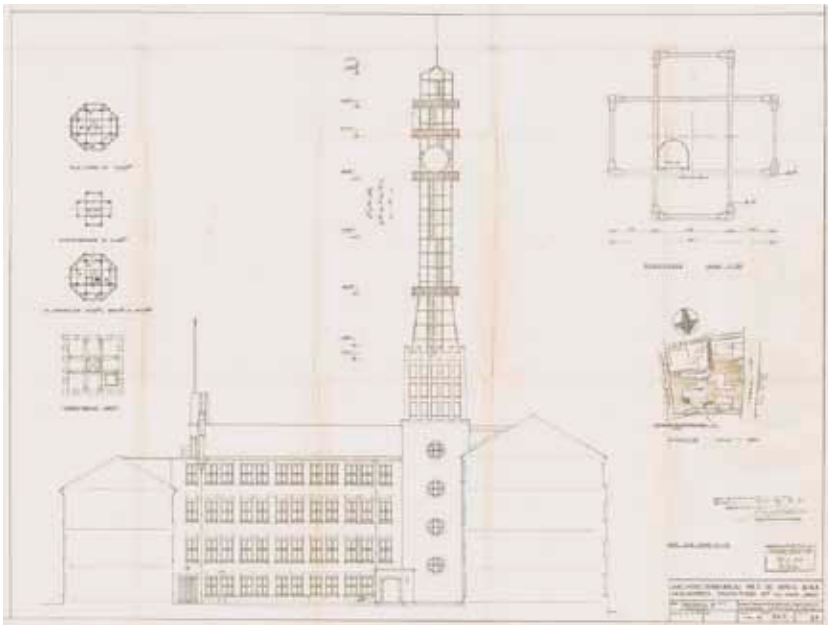
Kantine

Entree en trappenhuis

- *De tweede bouwfase – De U-vormige uitbreiding*

Voor de uitbreiding met een tweede bouwblok leverde Piet de Vries halverwege januari 1955 drie varianten in bij zijn opdrachtgever in Den Haag.

De eerste was de uitbreidingsmogelijkheid tussen Droevendal en Ritsumastraat, waarbij de (verbrede) Galileër Kerkstraat gehandhaafd werd. De onderlinge verbinding tussen de gebouwen zou moeten bestaan uit een luchtbrug.

Bij de tweede variant sloot de uitbreiding aan op bestaande nieuwbouw. Het vormen van een binnenplaats en het verbreden van de Ritsumastraat was hierbij wel een voorwaarde.

Voor de derde variant zou moeten worden overgegaan tot het 'amoveren' van de zuidelijke bebouwing (merendeel onbewoonbare krotten), zodat de mogelijkheid zou ontstaan om in de hoek van het Droevendal en de Gedempte Keizersgracht een ruim gebouw te bouwen met twee vleugels en een grote binnenplaats, die toegankelijk zou zijn vanaf een te vormen pleintje. Een gunstige toegang zou ontstaan door het verbreden en verplaatsen van de (nieuwe) Ritsumastraat.

Het hoofd van de Centrale Afdeling Gebouwen, ir. G.A.P. de Kort, antwoordde een halfjaar later dat men de voorkeur gaf aan de derde variant en dat ook de gemeente daarmee in principe instemde.

De aanbesteding was op 2 april 1959 en de laagste inschrijver was het Harlinger aannemersbedrijf N.V. P. Fröhlich en Zn. met een bedrag van fl. 2.777.300. Dit gedeelte van het complex werd op 5 april 1963 opgeleverd.

- *De derde bouwfase – Het gebouw van de bedrijfsarts*

De oplevering van de derde fase was al eerder, in 1962. Het betrof een eenvoudig, rechthoekig gebouwtje met een ruimte voor de bedrijfsarts aan het Droevendal, tussen de twee oostelijke vleugels van het hoofdgebouw. Het bestond uit een begane grond met een kap.

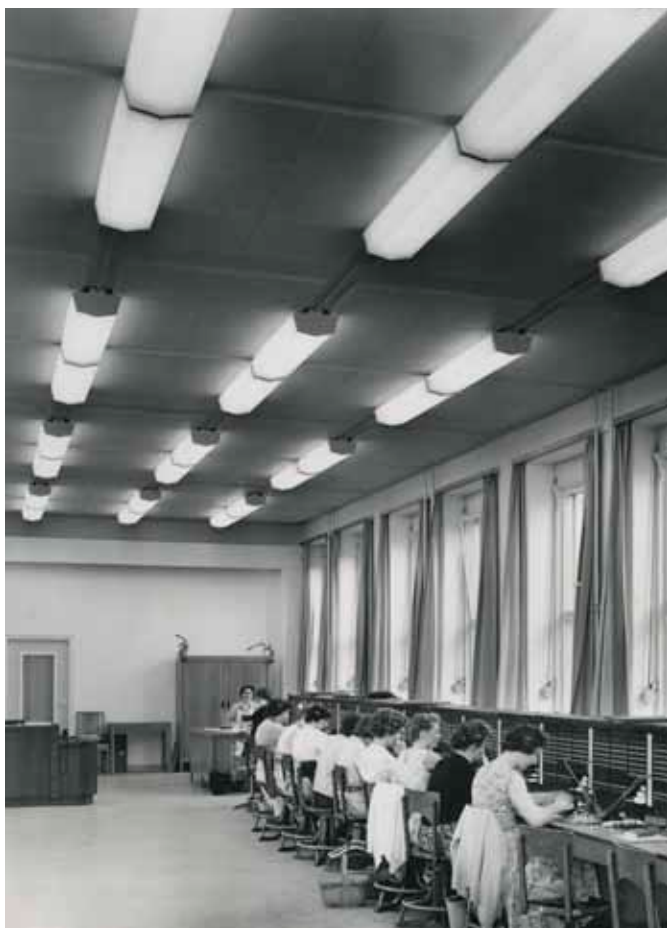
- *Torens*

In de zuidoostelijke hoek, aan de achterzijde van het hoofdgebouw, staat een bijna 22 meter hoge, vierkante toren, waarin zich het trappenhuis en een liftschaft bevinden. Om het trappenhuis van licht te voorzien, heeft de traptoren meerdere ronde vensters in stalen ramen met roedeverdeling in granieten omlijstingen. De zich licht verjongende bovenbouw van de toren is van beton. De toren is met een niet zichtbaar tentdak met flauw hellende dakschilden gedekt. Op de begane grond heeft de toren een uitgebouwd entreeportaal, waarin ook een toegangsdeur naar de kelder is.

Bouwkeet op plaats van het latere gebouw voor de bedrijfsarts

Telefonistes aan het werk

Bij de tweede bouwfase (de U-vormige uitbreiding) werd in de hoek van het Droevendal en de Gedempte Keizersgracht een tweede, modernistische, nu ruim 29 meter hoge toren in het gebouw opgenomen, ook nu weer bestemd voor een trappenhuis en lift. De witgesausde kantelenkop is hoger dan de bekroning van de eerste toren en zodanig geconstrueerd dat er een straalverbindingmast op geplaatst kon worden. In 1969 verleenden B en W van de gemeente Leeuwarden de PTT toestemming daarvoor. Effectief haalde de 'toren' daarmee een hoogte van zo'n 70 meter.

- *Het gehele complex*

Het duurde in totaal bijna 15 jaar om het monumentale gebouw in zijn geheel te realiseren. De bouwtrant is ingehouden traditionalistisch met modernistische accenten. In de detaillering is het gebouw vooral historiserend: een natuurstenen basement van Donau-graniet, een in natuursteen gevatte monumentale ingangspartij, het toepassen van bouwkeramiek in de niet-risalerende delen van de gevel aan de Tweebaksmarkt en de roedeverdeling in de stalen ramen (voornamelijk draaiende spouwramen).

De Vries zou in diezelfde tijd (in 1957) een met de eerste torenbeëindiging vergelijkbare detaillering ook toepassen bij zijn ontwerp van hotel-restaurant Paal 8 op Terschelling, zij het dat daar het gehele gebouw modernistisch van stijl was (zie hoofdstuk 9). Bij de decoratieve afwerking waren drie beeldend kunstenaars betrokken (zie intermezzo Wandkunst).

Ondanks het feit dat met het PTT-Telefoondistrictsgebouw aansluiting is gezocht bij de omringende bebouwing, is het zowel in de gevelwand van de Tweebaksmarkt als in het stedelijk patroon zeer aanwezig. Het omvangrijke programma van eisen gaf hiertoe de aanleiding.

Wandkunst

Vanaf 1952 stimuleerde de rijksoverheid door de zogenaamde procentageregeling de toepassing van beeldende kunst bij nieuwbouwprojecten. Een bepaald percentage van de bouwsom van een rijksgebouw werd gereserveerd voor de 'decoratieve aankleding' ervan. De inbreng van de kunstenaar bij deze regeling bleef echter tot ver in de jaren zestig beperkt tot het leveren van de genoemde 'decoratieve aankleding' van de architectuur. Van een geïntegreerde samenwerking tussen architect en kunstenaar was zeker niet altijd sprake. De kunstenaar kreeg een plaats toebedeeld voor zijn werk. Vaak was dat een muur die ruimte bood aan een mozaïek, een sgraffito of een andersoortige wanddecoratie.

De PTT vervulde als staatsbedrijf toentertijd een voorbeeldrol op het gebied van de toegepaste kunsten. Bij het omvangrijke Telefoondistrictsgebouw aan de Tweebaksmarkt 23 in Leeuwarden waren vier beeldend kunstenaars betrokken.

Willem Valk, Telefoondistrictsgebouw, Leeuwarden

Een in Beiers graniet vormgegeven gevelsculptuur, geplaatst boven de hoofdentree aan de Tweebaksmarkt, is van de hand van de bekende Groninger beeldhouwer *Willem Valk* (1898-1977). De sculptuur symboliseert het contact tussen de volkeren door middel van telecommunicatie: twee menselijke figuren die elkaar de hand reiken, torsen de wereldbol als bewijs dat landen en volken overal ter wereld voor elkaar bereikbaar zijn.

Valk doceerde jarenlang het vak beeldhouwen aan de Academie Minerva in Groningen. Piet de Vries vertelde later over zijn relatie met deze beeldhouwer: 'Ik herinner me, dat ik als bestuurslid van de Friese Bouwkring in de periode 1931-1937 bijeenkomsten met de Groninger zustervereniging bijwoonde, waar ik hem heb leren kennen. Na de oorlog ontmoette ik hem vaak op Terschelling, waar we op nauwelijks een paar kilometer van elkaar een zomerverblijf hadden. Ik ben hem in zijn artistieke werk blijven volgen. In de vijftiger

Céphas Stauthamer, Rijksweekschool, Heerenveen

jaren heb ik hem bij mijn opdrachtgever in Den Haag voorgedragen voor het vervaardigen van het beeldhouwwerk aan het telefoongebouw in Leeuwarden. Valk had mij daarbij geattendeerd op een van zijn oud-leerlingen, Anno Smith (1915-1990), die vervolgens door mij is bezocht en die daarna in de voordracht is betrokken.'

Anno Smith ontwierp en maakte voor in de gevel aan de Tweebaksmarkt 32 een serie van 16 reliëfs van bouwkeramiek (52½ x 54 cm). Deze werden in twee horizontale rijen in de terugliggende muurvlakken tussen de penanten gemetseld. De paren van twee reliëfs boven elkaar symboliseren steeds een begrip, zoals snelheid, luisteren, laster, geheimhouding, handel enzovoort.

In hetzelfde gebouw diende de keermuur van het bordes bij de trapopgang in de toegangshal als sokkel voor een bronzen sculptuur van een zittende, telefonerende vrouwenfiguur, van de Amsterdamse beeldhouwer *Céphas Stauthamer* (1899-1983). Stauthamer werd opgeleid aan de Rijksakademie van beeldende kunsten in Amsterdam en was behalve beeldhouwer ook medailleur. Hij maakte onder meer de bronzen erepenning voor de stad Leeuwarden (1961).

Jentsje Popma werd bij de 'decoratieve aankleding' van het Telefoondistrictsgebouw betrokken als vierde beeldend kunstenaar (zie *Gekleurd glas en glazeniers* in hoofdstuk 6).

Van Céphas Stauthamer is ook het gevelreliëf op het grote muurvlak naast de hoofdentree van de voormalige Rijksweekschool aan de Thorbeckestraat 2 in Heerenveen (1958). In de grote ruime hal van dit schoolgebouw bevindt zich een tegen de wand bevestigde draadplastic van de plaatselijke kunstenaar *Frits Klein* (1929-2016), in gezelschap van de al eerder aangeduide glascompositie van *Harry op de Laak* (zie *Gekleurd glas en glazeniers* in hoofdstuk 6).

Op de Laak werkte tijdens de wederopbouwperiode mee aan veel nieuwbouwprojecten van de overheid en het bedrijfsleven, waarbij werken van

Piet de Vries, wandschilderingen in Paal 8, Terschelling

beton, glas en keramiek hun toepassing vonden in en rondom gebouwen.

Bij de uitbreiding van hotel Paal 8 op Terschelling in 1962 ontwierp Piet de Vries zelf twee wandschilderingen: één bij de receptie en één in de eetzaal.

Tegen de noordoostelijke kopgevel van de Master Hoogeveen Skoalle in Stiens is een door *Christiaan Willem (Chris) Fokma* (1927-2012) in rood koper uitgevoerde sculptuur aangebracht. Fokma volgde na de HBS een jaar de opleiding bouwkunde aan de universiteit in Delft, maar stapte toen over naar de Rijksakademie van beeldende kunsten in Amsterdam. Hij werkte 26 jaar lang als leraar aan de Academie Vredeman de Vries en was rond 1960 ook enige jaren tekenleraar aan de Rijks-HBS, beide in Leeuwarden. Hij had zich in 1957 gevestigd in Leeuwarden, waar hij zijn verdere arbeidzame leven bleef. Naast vrijstaande sculpturen van brons of keramiek, maakte Fokma meerdere gevelreliëfs, die meestal werden uitgevoerd in keramiek, koper of roestvast staal. Hij ontwierp onder andere de *Vliegende vogel* uit 1964, op de rotonde van het Europaplein, ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Coöperatieve Zuivelbank (daarna Friesland Bank en nu Rabobank), voor Leeuwarden het symbool van de Wederopbouw. Bij de restauratie in 1964 van het in datzelfde jaar door het echtpaar De Vries betrokken woonhuis Op de Hoogte in Bergen (NH) werd daar in de leefruimte een drie meter hoge zwart-witfoto (*Bos*) van en door *Piter Doele* (1943-2006) aangebracht. Hij zou later (in 1969) hetzelfde doen bij de verbouw van het gemeentehuis van Het Bildt in St. Annaparochie, waar een grote zwart-witfoto (*'t Wad*) in de raadzaal kwam te hangen. In de publieke ruimte van het postkantoor in Franeker is in 1965 een koperen wandsculptuur van *David van Kampen* (1939) geplaatst. Helaas is dit vroege, abstracte werk verwijderd. Van Kampen studeerde aan de Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam als beeldhouwer en kunstschilder. Naast beelden maakt hij onder andere reliëfschilderijen. Voor zijn beelden gebruikt hij opvallend vaak thema's uit de lokale geschiedenis.

Chris Fokma, Master Hoogeveen-Skoalle, Stiens

In 1966 ontwierp en realiseerde architectenbureau Piet de Vries een gevelornament naast de entree van het kantoorgebouw De Walvis op het Bickers-eiland in Amsterdam. In hetzelfde jaar bezochten De Vries sr. en jr. de beeldhouwer Auke Hettema (1927-2004) in zijn atelier op het 'eiland' ernaast: het Prinseneiland. Resultaat was dat Hettema opdracht kreeg van Provinciale Waterstaat Friesland om een sculptuur te maken bij de ingang van het kort ervoor in werking gestelde J.L. Hoogland-gemaal bij Stavoren. Op 10 mei 1967 (bij de officiële ingebruikneming van het gemaal) kon Piet de

Vries de genodigden in het vooruitzicht stellen: 'Als tegenstelling tot het strakke en vloeiende lijnenspel krijgt het gebouw bij zijn entree, buiten op het bordes, een in vorm sterk bewogen beeld.' Het in 1973 gedateerde kunstwerk kreeg de naam *Waterwolf* (symbool van het steeds dreigende gevaar van overstroming en dijkbreuk). Auke Hettema behoorde tot de generatie Nederlandse beeldhouwers die na de Tweede Wereldoorlog hun carrière begonnen met het maken van oorlogs- en verzetsmonumenten. Hij was een geboren Fries en verliet al vroeg Fryslân. Als *Fries*

om *utens* kreeg hij in de jaren vijftig en zestig de meeste opdrachten in het *heitelân*. Het bekendst zijn het *Verzetsmonument* in de Prinsentuin (1955) en de *Elfstedenrijder* (1966). Hij was in 1951 de winnaar van de prestigieuze Prix de Rome.

Binnen in de ontvangstruimte van het J.L. Hooglandgemaal in Stavoren, naast de entree, is een keramisch wandreliëf uit 1965 van Chris Fokma aangebracht. Het is een kunstzinnige voorstelling van de kaart van Fryslân.

In de kantine van het clubgebouw van de AMHC en LTC Randwijck (nu MHC Amstelveen) is een ijzeren wandsculptuur van *Harry Ketelaar* (1946) geplaatst. Ertegenover is een fresco aangebracht naar ontwerp van Cora de Vries (1944-2010), de schoondochter van Piet de Vries. Beide kunstwerken werden in 1967 gerealiseerd.

Voor de decoratieve versiering van het pand van de Keuringsdienst van Waren in Leeuwarden werd in 1966 een eerste ontwerp van kunstenaar Chris Fokma gepresenteerd. De Rijksadviescommissie vond het ontwerp voor het abstracte kunstwerk voor de wand van de kantine echter te fel van kleur. Op grond van de opmerkingen kwam Fokma met een nieuw ontwerp dat meer een eenheid met de ruimte zou bewerkstelligen.

Auke Hettema, Hooglandgemaal, Stavoren

Chris Fokma, Keuringsdienst van Waren, Leeuwarden

Andere opdrachten

- *Andere opdrachten voor de PTT*

Vanuit de PTT in Den Haag volgden twee tussentijdse opdrachten. Ten eerste het gebouwtje bij een 150 meter hoge zendmast bij Jirnsum (1956) en ten tweede een telefoongebouw op Terschelling (1959). Dit laatste is een robuust gebouw dat direct zichtbaar is wanneer je voet aan wal zet op het eiland, omdat het op een duin ligt. Het is gebouwd op een T-vormige plattegrond en is twee bouwlagen hoog met een kapverdieping. De lange zijde is zes raamtraveeën breed en de korte zijde drie raamtraveeën. In de vensters zaten oorspronkelijk hoge kruisramen. De forse schoorsteen, ook herkenbaar in het ontwerp van Tweebaksmarkt 23 in Leeuwarden, is een kenmerkend element in het werk van Piet de Vries.

- *Supervisor op de Waddeneilanden*

Tussen 1954 en 1958 was Piet de Vries door rijksbouwmeester Friedhoff benoemd als supervisor voor bouwprojecten op terreinen van Staatsbosbeheer op de Waddeneilanden Terschelling en Vlieland. Als architect ontwierp hij in opdracht van datzelfde Staatsbosbeheer ook twee typen 'kampeershuisjes' voor hun twee terreinen op Terschelling (tussen Midsland en Landerum).

In 1959 ontwierp De Vries twee zomerhuisjes op kampeerterreinen Midsland-Noord en Midsland-Oost. Maar zijn werkzaamheden gingen verder dan alleen de bouw van zomerhuizen. In de volgende jaren tekende hij ook een aantal pensions en hotels (zie ook hoofdstuk 9 en de projectenlijst).

- *Scholen*

In 1955 had Piet de Vries van dezelfde rijksbouwmeester opdracht gekregen voor het ontwerpen van de Rijkskweekschool aan de Thorbeckestraat op nummer 2 in Heerenveen.

Op die maagdelijke bouwplaats werd een jaar later begonnen met het bouwen van een functioneel vleugelgebouw, met haaks op elkaar staande open ruimten. De vleugels met lokalen zijn twee bouwlagen hoog met zadeldaken. De vleugels met bijzondere functies zijn minder hoog en kregen eveneens zadeldaken. De vensterpartijen (vooral de glaspui bij de belangrijkste trappenhal) zijn duidelijk omlijst als ritmische accenten in het verder sober gedetailleerde gebouwencomplex.⁴ De zuidoostvleugel bevat de ingangspartij die toegang geeft tot de hoofdhal, van waaruit de beide hoofd vleugels bereikbaar zijn. De hoofdentree wordt gemarkeerd door een gevelreliëf van Céphas Stauthamer. Het gevelreliëf stelt het onderwijs voor, terwijl de wegvliegende vogels het uitdragen van het onderrichte moeten symboliseren. Ook een

Telefoongebouw Terschelling tijdens de bouw

Telefoongebouw Terschelling

glascompositie van beeldend kunstenaar Harry op de Laak in het grote halraam is geïnspireerd op het onderwijs.

Op 22 november 1958 werd de nieuwe Rijkskweekschool officieel geopend. Een uitbreidingsplan uit 1967 is niet gerealiseerd.

De gemeenteraad van Leeuwarderadeel besloot op 18 mei 1960 om Piet de Vries de opdracht te geven voor het maken van een schetsplan voor een nieuwe openbare school in Stiens. Op 22 september 1960 presenteerde De Vries twee plannen aan de gemeenteraad. Het waren beide ontwerpen die op een moderne leest geschoeid waren. Hoewel enkele leden van de gemeenteraad de voorkeur gaven aan een meer traditionele bouw, werd toch een van de gepresenteerde ontwerpen uitgevoerd. De ligging van het beschikbaar gestelde terrein in het westelijk uitbreidingsplan van Stiens gaf de mogelijkheid tot een gunstige situering ten opzichte van de zonnestand. De architectuur van het gebouw werd in hoofdzaak bepaald door het spel der bouwmassa's. Bij de gevelbehandeling is het open karakter primair gesteld. Daarbij werd gekozen voor een gele Friese baksteen, witgeschilderde kozijnen, gecompleteerd met dakvlakken van gesmoorde pannen.

De school met gymnastieklokaal aan de Ljipstrjitte in Stiens, de Master Hoogeveen Skoalle, werd gegund aan aannemersbedrijf P. Frölich en werd in twee jaar voor de aannemingsom van fl. 330.260 uitgevoerd. De officiële opening was op 19 maart 1964.

De school is helaas afgebroken. Het op de noordwestelijke kopgevel aangebrachte kunstwerk van Chris Fokma (gerealiseerd met de anderhalf-procent-regeling en voorstellend een plant met knop, in rood koper) is behouden gebleven en siert nu een ander gebouw in Stiens.

De scholen in Stiens en Heerenveen vallen op door de functionele ordening van bouwvolumes en door de uit die jaren bekende sobere detaillering. Beide scholen hebben een nadrukkelijk verticaal accent gekregen door de op de kruising van de bouwvolumes gesitueerde schoorstenen.

• *Leeuwarden, Flatgebouw Lindeboom*

Portiekflat Lindeboom aan de Verlengde Schrans nrs. 101 t/m 111 in Leeuwarden bestaat uit 18 woningen en is gebouwd met de karakteristieke kenmerken van de modernistische Wederopbouwarchitectuur, de *Shake-hands*-stijl uit de jaren vijftig.

Lindeboom

Entree Lindeboom

De Verlengde Schrans is de historische zuidelijke uitvalsweg van Leeuwarden, waar het beeld wordt bepaald door renteniers- en middenstandswoningen uit de eerste decennia van de twintigste eeuw.

Piet de Vries tekende het flatgebouw in 1957-1958. Opdrachtgever was bouwbedrijf Lindeboom uit Huizum. De eigenaar van het bedrijf werd ook de naamgever van het flatgebouw. Lindeboom kocht de grond op 3 maart 1956. Hij liet De Vries een plan maken voor een groot flatgebouw met vijf portieken, dat in april 1957 goedkeuring van B en W kreeg. Het 'eerst te bouwen gedeelte' omvatte de drie portieken met de appartementen, bovenop elf inpandige garages en een ruimte voor de oliestook van de centrale blokverwarming. In augustus 1958 verkocht Lindeboom het eerste appartement aan mevrouw A.G. Albarda.

Het flatgebouw heeft een souterrain met daarboven drie woonlagen op een rechthoekige plattegrond. De voorgevel is evenwijdig aan de straat. Het gebouw heeft een betonskelet en de gevels zijn boven een geblokte kunststenen plint opgetrokken in schone, klein formaat gele baksteen met een verdiepte lintvoeg en een volle stootvoeg. De balkonbalustrades in de voorgevel springen eruit en de gevelvelden voor de trappenhuizen zijn teruggelegd. Door de verspringingen in de gevel en het toepassen van met baksteen contrasterend beton en heldere mozaïeksteentjes in de borstweringen van de woonkamers, is een levendig gevelbeeld ontstaan. Alle ramen en deuren zijn rechtgesloten.

De 18 woningen zijn bereikbaar via drie portieken, die voor de gevel uitspringen en versierd zijn met lantaarns op de hoeken van de ingangen. Deze drie entrees zijn de toegangen tot de gemeenschappelijke trappenhuizen. Aan elk trappenhuis zijn dus zes portiekwoningen gesitueerd. Op de luifel van de middelste portiek staat de naam Lindeboom in sierlijke metalen letters vermeld.

Vanaf de hal loopt een steektrap naar het souterrain, waar zich de fietsenhokken van de woningen bevinden. De hal heeft een vloer van vierkante gele tegels binnen een zwart kader en een eveneens zwarte plint onder een beige lambrisering van staande tegels. Deze lambrisering is doorgezet over alle trappen, tussenbordessen en bordessen. De betonnen trap naar het souterrain is onbekleed, terwijl de steektrappen naar de verdiepingen zijn betegeld met gele tegels en de 'stootborden' afgewerkt zijn met rode tegels. De trapleuningen zijn van decoratief smeedijzer.

9 De jaren zestig – Van na-oorlogs modernisme naar functionalisme

---

In de jaren zestig volgt voor Piet de Vries een tijd waarin een sobere, functionele aanpak vooropstaat. Het uiterlijk van gebouwen zoals dat voor de Keuringsdienst van Waren in Leeuwarden, het postkantoor op het Noard in Franeker en het flatgebouw De Weeme in Leeuwarden, is strak en zakelijk met slechts hier en daar versierende accenten in bijvoorbeeld ingangen, trappenhuisen en balkons. De gebouwen uit deze tijd zijn functioneel in de materiaalkeuze van voornamelijk baksteen met beton en in de strenge opbouw van symbolisch staande kolommen in de voorgevel, die werken als een rooster. De vaak in het zicht gelaten constructie ordent de bouwdelen en geeft de verhouding tussen horizontale en verticale lijnen aan. Een van de hoogtepunten is het J.L. Hoogland-gemaal in Stavoren. Alle stijlprincipes van Piet de Vries uit deze tijd zijn hierin verenigd.

Aanzetten in de richting van na-oorlogs modernisme en functionaliteit zijn al te vinden in ontwerpen uit het eind van de jaren vijftig, zoals hotel Paal 8.

Eilander vakantieverblijven

- *West-Terschelling, Hotel Paal 8*

Toen een rentenierende vuurtorenwachter van de Terschellinger Branderis eind 1938 zijn woning in Landerum te koop aanbood, was het Piet de Vries die daarop inging. Het huisje kreeg de naam Hoek Westerkeyn en de familie De Vries zou het vooral na de Tweede Wereldoorlog vaak gebruiken als weekend- en vakantieverblijf.

Tijdens een van die eilandbezoeken ontmoette Piet de Vries de heer Ybema van aannemersbedrijf Boersma en Ybema. Deze Terschellinger aannemer was een vennoot van de NV Noordzeepad en nodigde hem uit voor een bezoek aan de plek in West-Terschelling aan Zee waar tot de Tweede Wereldoorlog hun badpaviljoen Paal 8 had gestaan. Het was op last van de Duitse bezetter afgebroken en na de oorlog vervangen door een tent voor verkoop van consumpties. Het bezoekje leidde ertoe dat Piet de Vries in 1956 van de NV Noordzeepad de opdracht kreeg

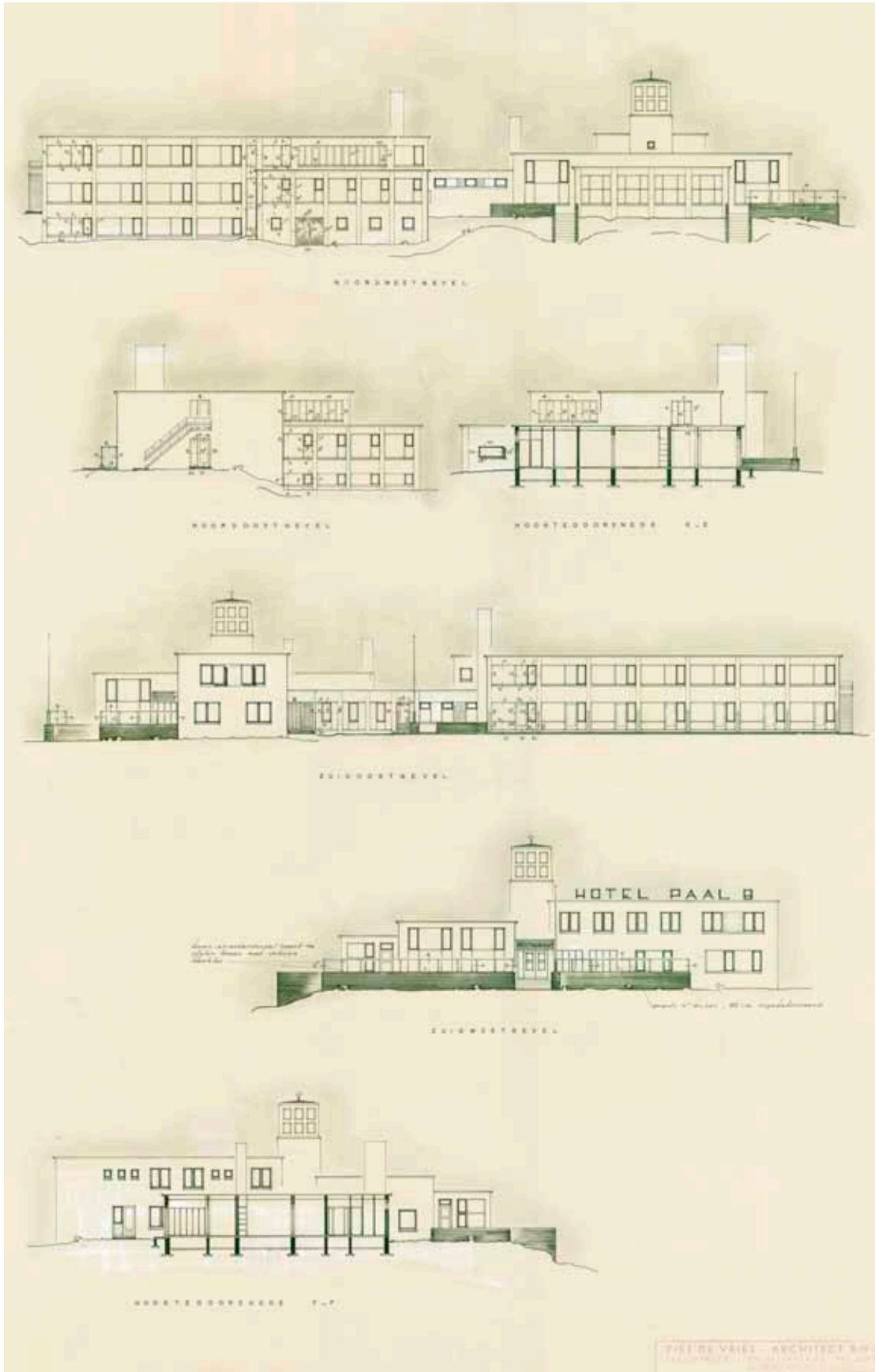
voor het ontwerpen van een nieuw hotel Paal 8 in het aan het strand grenzende duingebied van West-Terschelling aan Zee.

In het ontwerp voor het nieuwe hotel paste De Vries geen historiserende stijlmiddelen meer toe. Het resultaat was een opvallende maar moderne terugkeer naar de plasticiteit van zijn beginperiode. Paal 8 zou bevrijdend werken voor De Vries. Het 'beeldhouwen' was terug. De plasticiteit wordt bereikt door de combinatie van de blokvormige bouwvolumes, waarbij de toren een verticaal accent vormt. De witgesausde muren, de strak in het vlak geplaatste ramen en de platte daken maken het tot een sober en zakelijk gebouw, dat het duinlandschap doorbreekt.

De functies in de verschillende bouwvolumes zijn niet alleen herkenbaar aan de grootte ervan, maar ook aan de vorm van de hierin geplaatste vensters: die van de hotelkamers zijn minder groot dan die van het restaurant en die van het cafégedeelte.

Beeldmerk Paal 8

Tekening gevelaanzichten Paal 8

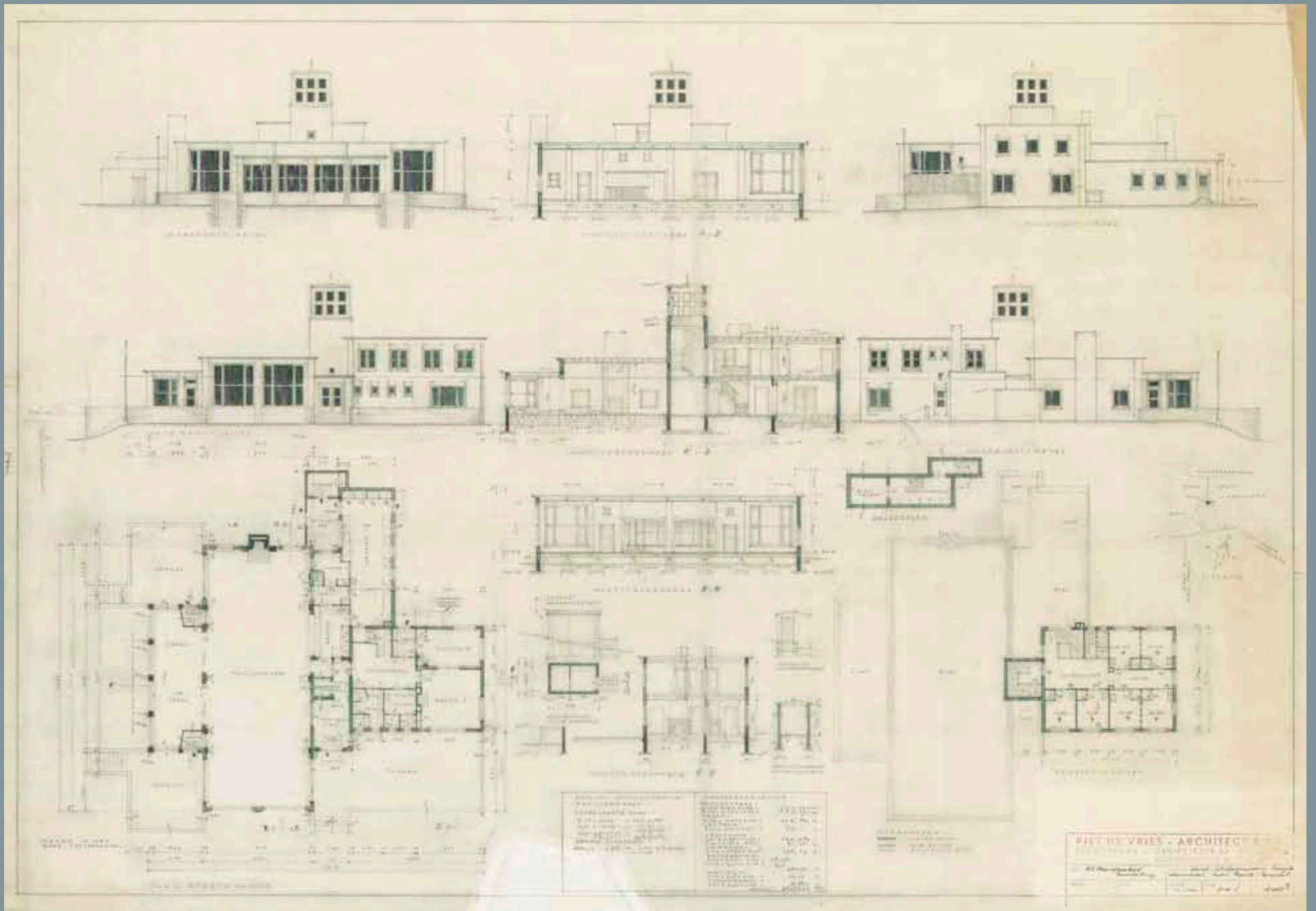
Paal 8 voor eerste verbouwing

Bouwtekening Paal 8

Een latere uitbreiding kwam er niet zonder slag of stoot. Al op 6 december 1962 waren de plannen door B en W van Terschelling goedgekeurd, maar de consulent van de Provinciale Directie van Staatsbosbeheer voor Friesland, ir. P. Vlieger, had de nodige bedenkingen. Per brief van 18 oktober 1963 maakte hij bezwaar tegen de afmetingen in noordoostelijke richting van het gebouw. Na overleg tussen de directie van Paal 8, de architect en de toenmalige rijksbouwmeester, ir. J.J.M. Vegter, kon door een kleine wijziging aan die bezwaren tegemoet worden gekomen. In 1993, toen de toenmalige eigenaar en exploitant van Paal 8, Cor

Wittebol, nieuwe verbouwplannen presenteerde, reageerde de gemeente Terschelling negatief. Men vond het ingediende ontwerp te omvangrijk. Met name de hoogte van vier bouwlagen (12 meter) stuitte op bezwaren. Het argument van Wittebol was dat hotels met minder dan 75 kamers economisch niet haalbaar waren. Voor de gemeente was 12 meter, ondanks de algemeen gewenste kwaliteitsslag, te veel van het goede.

In 2004 werd het bestaande gebouw afgebroken. Later vond een herstart plaats in een geheel nieuw complex: Sandton Paal 8.

Opmerkelijk is dat modernistische elementen van het door Piet de Vries in 1956 ontworpen Paal 8 terugkomen in de meer traditionalistische stijl van andere plannen uit die tijd, zoals het PTT-Telefoondistrictsgebouw in Leeuwarden, de Rijkskweekschool in Heerenveen en ook het gebouw met zendmast in Jirnsum. Paal 8 werkte op de tekentafels van het architectenbureau blijkbaar als katalysator. De stijl ging steeds meer in de richting van een plastische vormgeving, die op een moderne wijze teruggreep op de oorspronkelijke vormwil.

• *Formerum, 't Punthoofd*

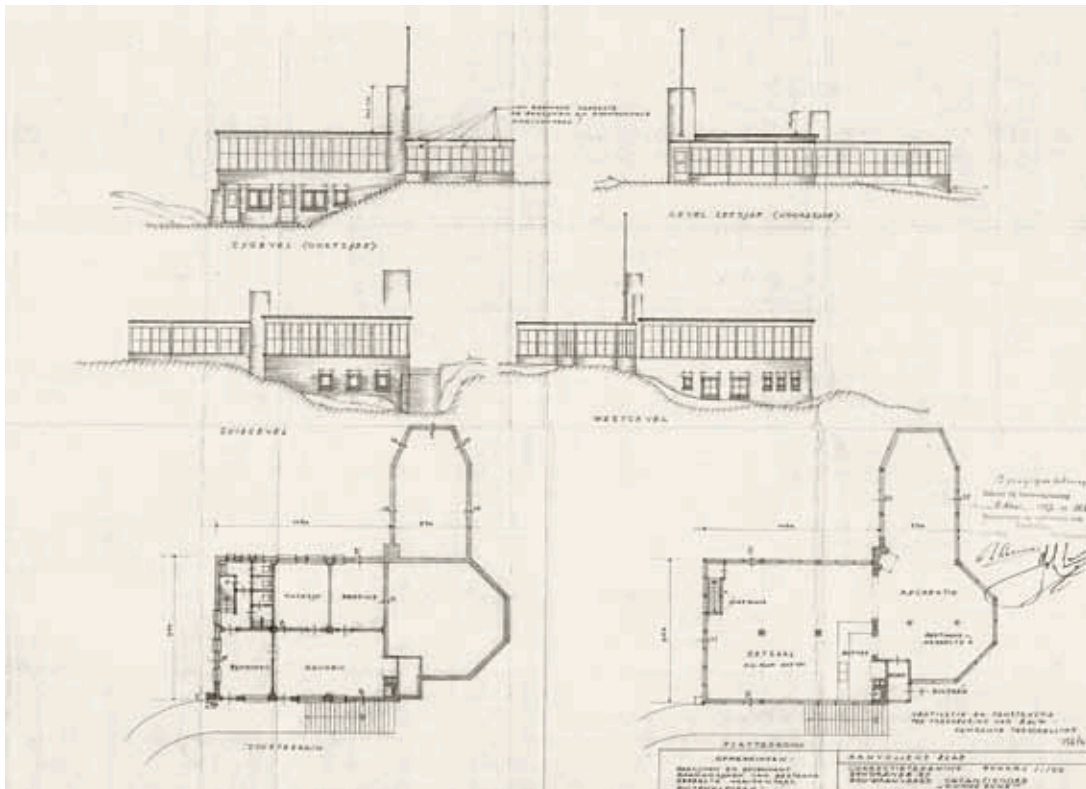
Dat was ook het geval bij het Terschellinger strandpaviljoen 't Punthoofd. In het archief van de gemeente Terschelling zijn onbekende correctietekeningen uit 1958 aangetroffen met het ontwerp voor een hotel in Formerum aan Zee, in opdracht van de heer C. Jean Beek. De uit Voorburg afkomstige tandarts diende op 4 november 1957 een aanvraag in om vakantieoord Kunne Dune te verbouwen en een recreatiezaal, eetzaal en toiletten aan te bouwen. Het complex kreeg later de naam 't Punthoofd.

De architect ir. Jan Gerko Wiebenga (1886-1974) schreef in een brief aan B en W van de gemeente Terschelling op 5 december 1956 dat er correctietekeningen bij de bouwaanvraag waren overlegd die niet door hem waren getekend en ook niet door hem waren ondertekend. Een

afschrift van de brief ging naar Piet de Vries, die destijds supervisor was van de rijksbouwmeester. Na een gesprek met De Vries was gebleken dat die de corrigerende tekeningen had gemaakt, 'echter zonder mijn voorkennis of enig overleg', zoals Wiebenga opmerkte. 'Hiertegen heb ik geen enkel bezwaar, echter dat op een zoodanige tekening mijn naam niet mag worden vermeld.' Hij wilde dat het kadertje rechtsonder met titelaanduiding en naam er volledig afgeknipt werd – wat ook gebeurde. Het gevolg was dat de bouwvergunning werd verleend aan de hand van de correctietekeningen van Piet de Vries.

Het ontwerp van Kunne Dune is een massief, nog door een bestaande oorlogsbunker in de plattegrond bepaald L-vormig en gesloten blok, met daarop een reeks aaneengeschakelde, hoge vensters (restant van het ontwerp van Wiebenga). Verder zien we, net als bij Paal 8, een gepro- nonceerd verticaal hoog oprijzend schoorsteen- en ontluchtingselement. Het geheel werd witgesausd.

In de jaren zestig werd dit strandpaviljoen uitgebreid met een klassieke vleugel (drie lagen hoog) en heette het een 'appartementenhotel'. Het einde kwam in 1999. Er ontstond toen onenigheid rond de Aanvullende Opvang voor Asielzoekers (AVO) in 't Punthoofd. De eigenaar, Jean Beek, weigerde het complex in te richten naar de eisen van het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA). Dit betekende het einde van 't Punthoofd.

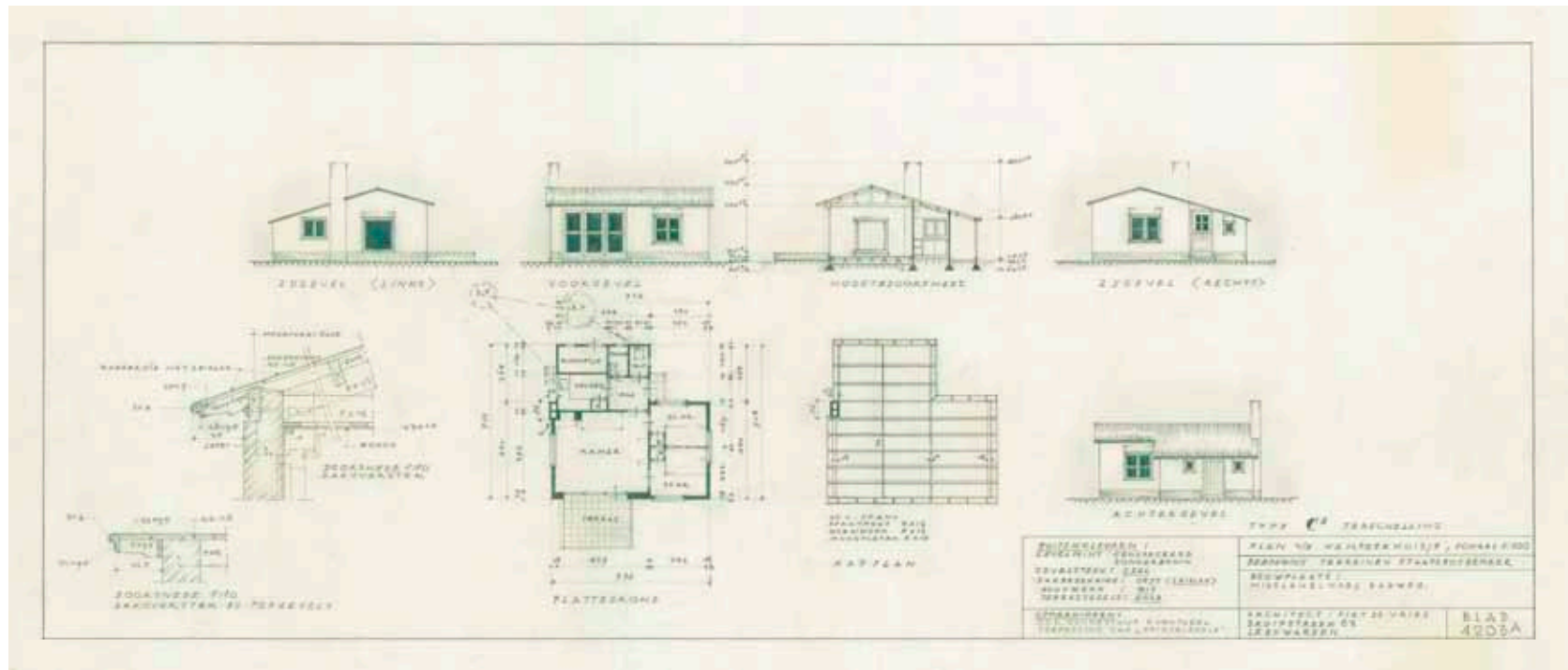

't Punthoofd

Andere projecten op de eilanden

Naast de al eerder genoemde 'kampeerhuisjes' voor Staatsbosbeheer op Terschelling ontwierp De Vries eind jaren vijftig ook zomerhuizen voor Boersma & Ybema (twee stuks naast hotel Paal 8 bij de Longway), P. Smit (twee zomerhuizen in het duingebied van Midsland-Noord) en de Rotterdamse tafeltennisfamilie Wijnia (een karakteristiek huis aan de noordrand van Midsland).

In 1960 begeleidde Piet de Vries de verbouw van strandhotel Beekman op Vlieland. Het hotel kreeg 28 kamers en kon aan ongeveer 65 gasten een onderkomen verschaffen. Door middel van een corridor zou het nieuwe gedeelte met het bestaande strandhotel verbonden worden. De keukens verhuisden naar het nieuwe hotel, dat onder meer een grote eetzaal kreeg. In beide hotelgedeelten konden samen 120 gasten ondergebracht worden. Fraaie advertenties laten zien hoe het er destijds uitgezien moet hebben. Hotel Beekman bestaat al jaren niet meer en is vervangen door Hotel Seeduyn.

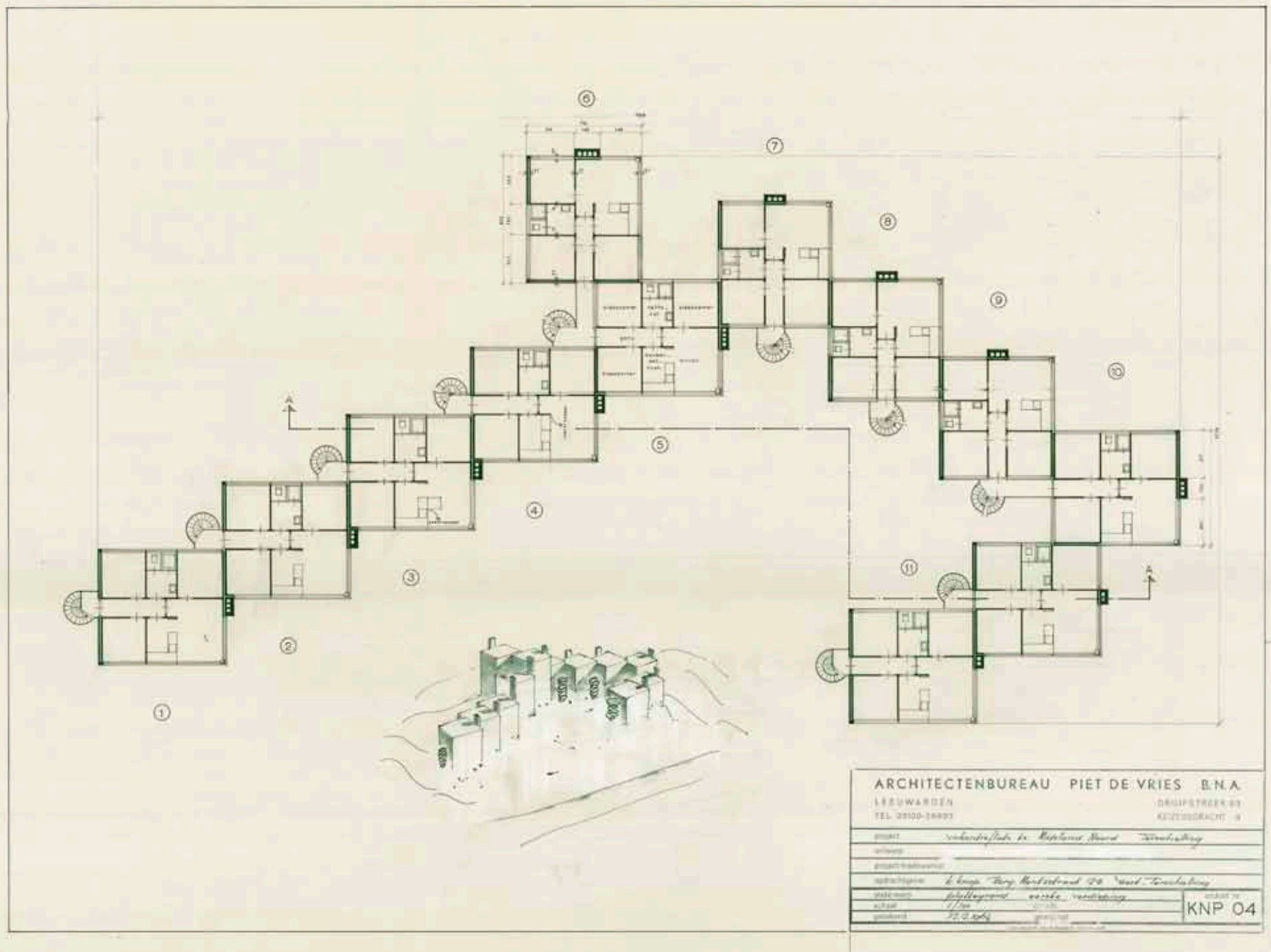
Tekening zomerhuisje

Zomerhuisje

Hotel Beekman

Bouwtekening vakantie-appartementen Midland

Ook in 1960 ontwierp Piet de Vries het pension De Eenhoorn op Vlieland voor P.J. Hijgenaar. Het werd uitgevoerd in 1961. Dit pension bestaat niet meer, maar in het gebouw is het pension later voortgezet onder de naam Wilgenhof.

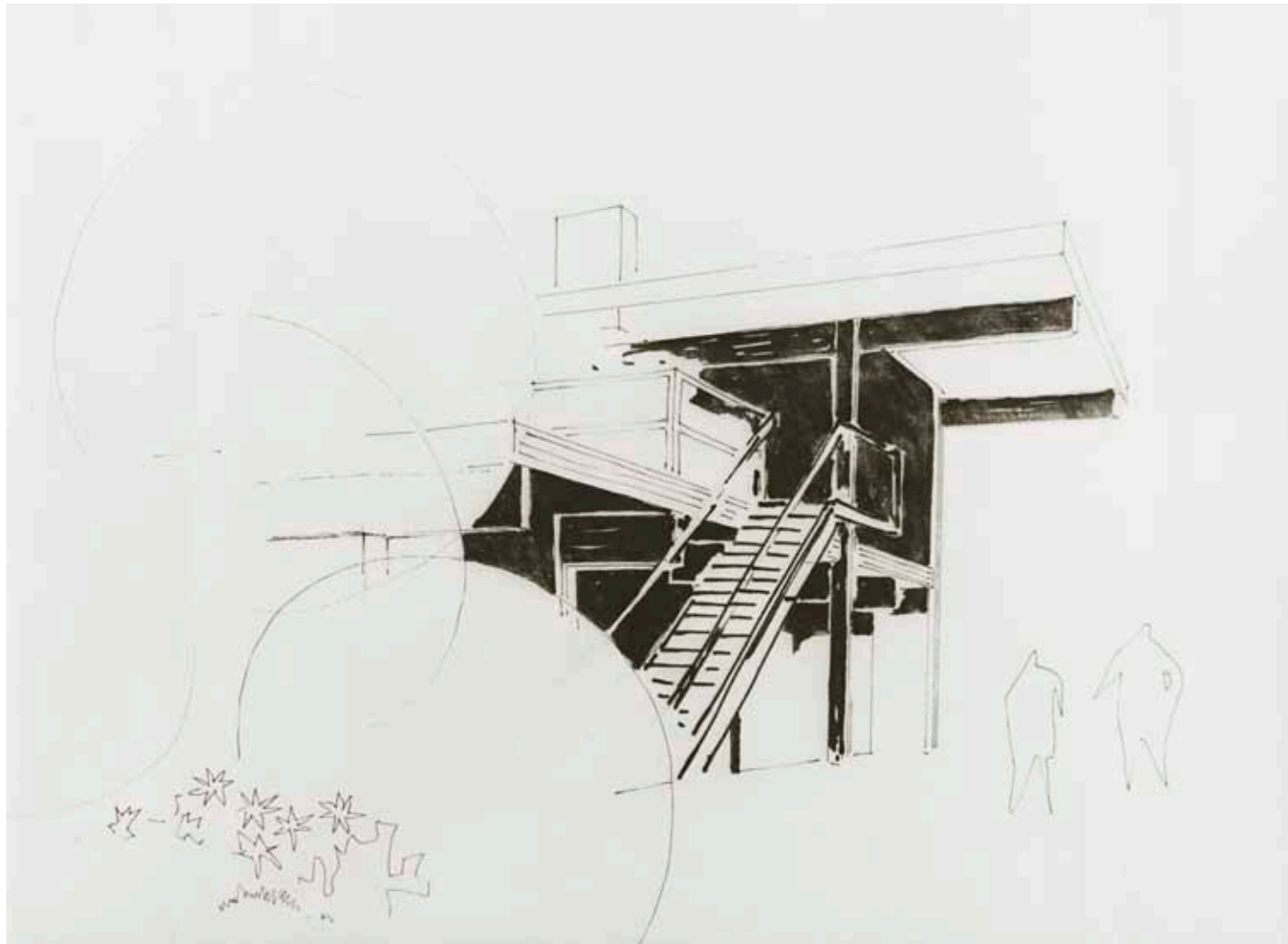
Uit 1963 stamt een ontwerp van De Vries voor een pension aan de Dorpsstraat 175, ook op Vlieland, voor de heer J.C. Cupido. Met tien kamers, een grote 'conversatieruimte' en een forse keuken was het al gauw een gewilde logeergelegenheid. Het gebouw bestaat niet meer.

In 1964 kwam er nog een ontwerp van de tekenafels voor een complex van 36 gebundelde vakantie-appartementen voor K. Knop in Midsland aan Zee, en in 1965 tekende Piet de Vries een motel in het uitbreidingsplan in Nes (Ameland) voor A.B. Dijkstra. Deze laatste twee ontwerpen zijn niet gerealiseerd.

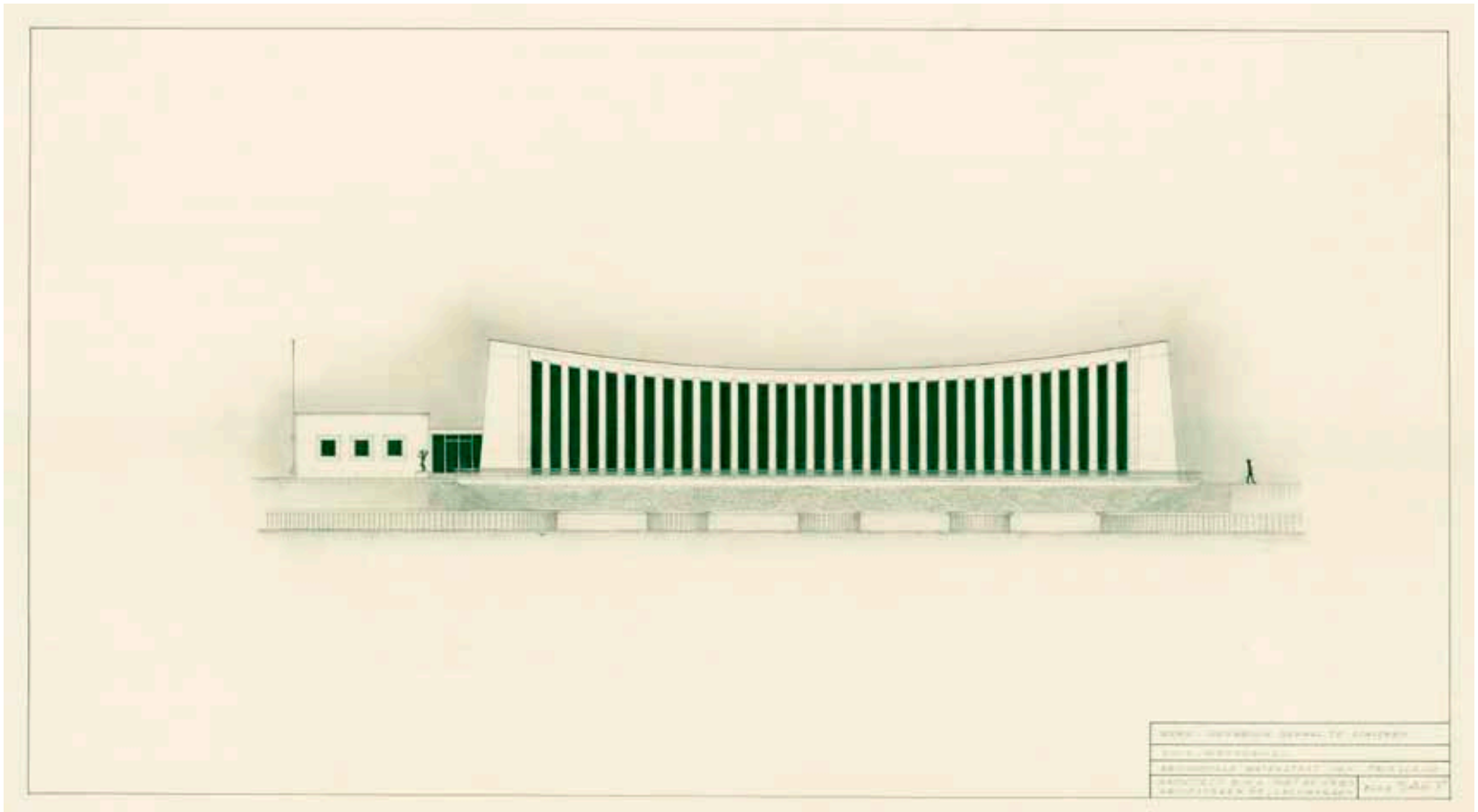
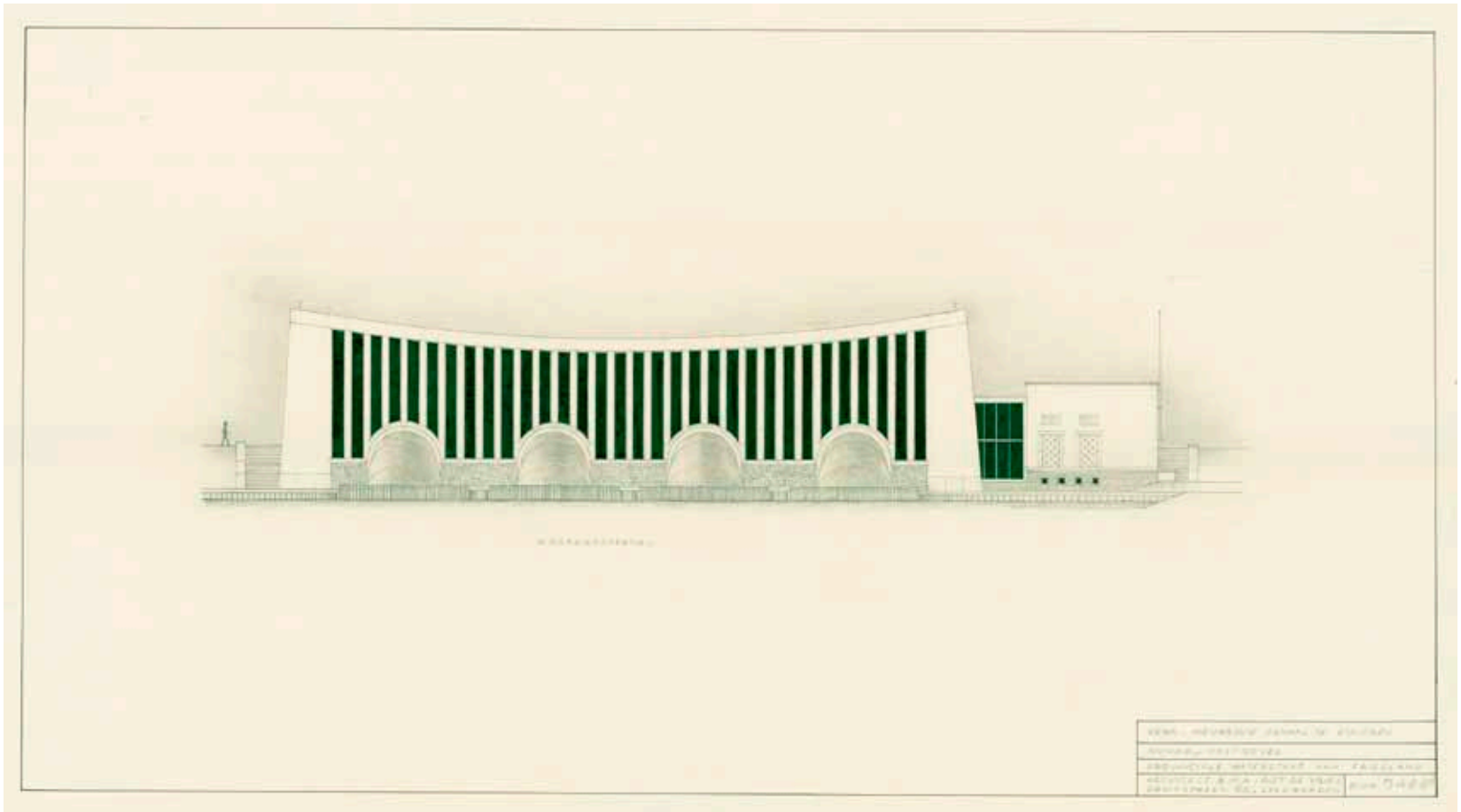
Vader en zoon De Vries en verhuizing naar Bergen

Na eerder al twee stageperiodes als tekenaar op het bureau van zijn vader te hebben doorgebracht, trad zoon Jekorn (Hans) de Vries (Leeuwarden, 1934) in 1964 als meewerkend architect toe tot het bureau van zijn vader. Voorheen heette het bureau Architect Piet de Vries BNA, daarna Architectenbureau Piet de Vries.'

Hans de Vries had drie jaar sociale geografie in Utrecht gestudeerd en vervolgens zijn bouwkundige opleiding (architectuur en stedenbouw) genoten aan de Eidgenössische Technische Hochschule Zürich (ETH). Gedurende hun samenwerking was de ontwerpfilosofie van senior altijd leidend. In 1964 ruilden Piet de Vries en zijn vrouw Leeuwarden als woonplaats in voor Guurtjeslaan 17 in Bergen (NH). Het architectenbureau bleef in de Friese hoofdstad.

Ontwerp zomerhuis 'Loosdrecht', Loosdrecht (1966)

- *Stavoren, J.L. Hooglandgemaal*

Juist tijdens een van de stageperiodes van Hans de Vries op het bureau van zijn vader, kreeg die een bijzondere opdracht: het vormgeven van een gemaal en de bijbehorende gebouwen bij Stavoren.

Waterschappen legden bij het stichten van nieuwe gemalen de nadruk op een sobere en eenvoudige vormgeving. Dit gold zeker voor het begin van de jaren vijftig. De middelen waren schaars en de waterschappen konden zich geen grote uitpattingen veroorloven. Toch ontstond er op een gegeven moment behoefte om zich meer te manifesteren door middel van de vormgeving van de gebouwen.

Eerst had de traditionele stijl van de Delftse School nog duidelijk de overhand. Bij de bouw van nieuwe gemalen in deze bouwstijl werd voornamelijk teruggegrepen op baksteen als bouw materiaal en aan het begin van de Wederopbouw zelfs nog als constructiemateriaal. Het bouwen met beton of staal werd pas na de Tweede Wereldoorlog algemeen. Bij de bouw van gemalen ging het gebruik van baksteen – ook na de veralgamenisering van het bouwen met beton – echter onverminderd door, al werd het toen in de eerste plaats gebruikt als bekledingsmateriaal voor de gevels.

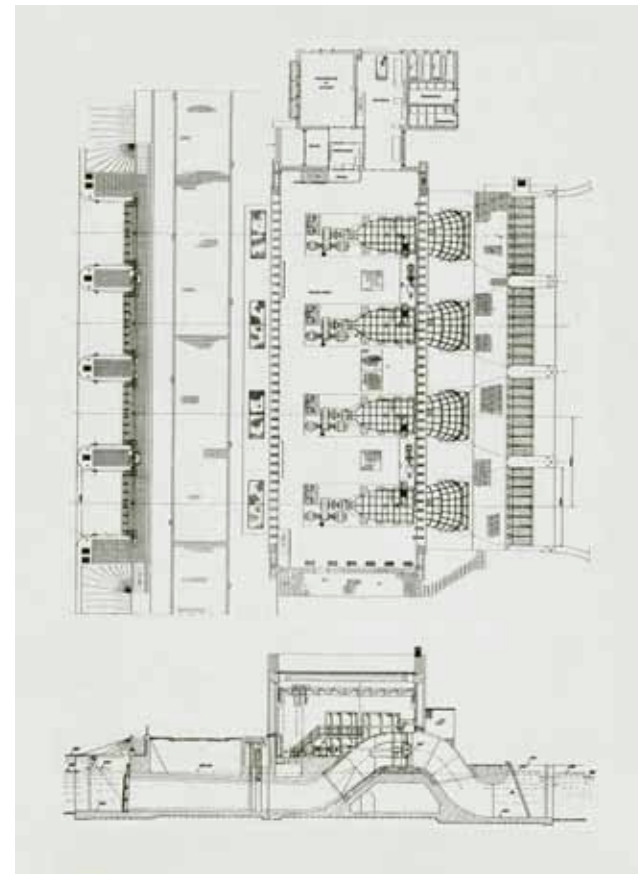

Luchtfoto Hooglandgemaal

Voor de beheersing van het niveau van het boezemwater werd aan het einde van de jaren vijftig, naast het Ir. D.F. Woudagemaal bij Lemmer, een tweede gemaal aan de zuidkust van Fryslân noodzakelijk. Nadat de ingenieurs van Provinciale Waterstaat en de Dienst Zuiderzeewerken de gigantische machine voor de bemaling al hadden ontworpen, was men bij die diensten van mening dat de behuizing nu ook eens goed en eigentijds vorm moest worden gegeven.

In 1959 kreeg Piet de Vries van Provinciale Waterstaat van Fryslân de opdracht om het ontwerp voor dit gemaal, het latere J.L. Hooglandgemaal bij Stavoren, te maken. We zien in dit ontwerp de ‘beeldhouwende’ architect die in De Vries weer is ontwaakt, in optima forma. Het heeft alle aspecten die in het oeuvre van de architect centraal hebben gestaan: functioneel in de strenge opbouw en in de materiaalkeuze (baksteen met beton), symbolisch in de staande kolommen van de voorgevel.

De gebogen daklijn lijkt gedragen te worden door de steunberen aan de zijkanten van het gebouw, die naar de onderzijde toe breder uitlopen. Het gebouw lijkt het gat in de dijk te willen omvatten en op te vangen. De plasticiteit wordt hier niet bewerkstelligd door het ordenen

Tekening turbines Hooglandgemaal

Het Hooglandgemaal in aanbouw

Piet de Vries voor het gemaal

van bouwvolumes of door het laten verspringen van gevelelementen, maar komt tot stand door de totaliteit van de genoemde aspecten. De hol gebogen betonnen bovenbouw, de smalle hoge ramen en de vier zuigleidingen voor de horizontale schroefpompen maken het gebouw tot een opvallende verschijning in het landschap.

Piet de Vries zei er in een van zijn laatste interviews over: 'De opdracht voor het Hooglandgemaal te Stavoren was een ongebruikelijke: de plattegrond bestond reeds, evenals het ontwerp voor de opbouw. Gedeputeerde Staten wilden echter een architect, die er architectonisch vorm aan kon geven. Ik heb ongeveer elf varianten gemaakt en daarna ben ik er weer heengegaan met de gedachte: op welke wijze wordt de maker geïnspireerd. Het was zo groots dat er geen 'popperige' daken gemaakt moesten worden. Maar wat dan wel? Mijn voorstel was uit te gaan van het gat in de dijk, want dat lag toch al vast. Door dat gat in de zeedijk werd ik geïnspireerd, daar moest wat overheen gemaakt worden.

Een overspanning. Het doorstromen van het water heb ik tot uitdrukking willen brengen door de spleten, als van een rooster.'²

Van de genoemde elf ontwerpvarianten hadden de meeste repeterende zadeldaken. Bij de beoordeling door de Friese Schoonheidscommissie was daarover ook consensus. Bij het laatste plan wendde het architectenbureau Piet de Vries echter de steven: geen 'popperige' daken maar één groot gebaar: een omgekeerde zeeg (ronding of kromming) in de vorm van het dak, met verticalen als roosters in de gevels, waardoor de doorstroming van water tot uitdrukking werd gebracht.

De Schoonheidscommissie volgde Piet de Vries, maar een paar uur na de goedkeuring door de commissie brachten twee leden ervan (voorzitter ir. D. Tuinstra en J. Zuidema) een bezoek aan zijn bureau en vroegen ze hem het (weliswaar goedgekeurde) ontwerp nog eens te willen heroverwegen ten faveure van de zadeldakenvariant. Beide heren behoorden tot de behoudende zwaargewichten in de commissie. Piet de Vries hield echter voet bij stuk.

Het J.L. Hooglandgemaal is gebouwd in een bouwput direct binnen de oude zeedijk en rust op ruim 600 betonnen palen. Hierop is een werkvloer gestort van een halve meter dik. Op de keldervloer zijn de funderingen van de vier pompen gebouwd.

Het gemaal bestaat uit een hoofdgebouw en een bijgebouw, beide van beton. Aan de binnenzijde van de machinehal is de onderste twee meter van het schone metselwerk uitgevoerd in een helder geglazuurde handvormbaksteen. De vloeren in de machinehal zijn bedekt met grijs gevlamde dubbel gebakken tegels. In de ontvangstruimte en de machinistenwacht is een houten strokenvloer toegepast, terwijl in de werkplaats de vloer gedekt is met kopse vurenhouten blokjes.

De kolommen zijn gemaakt met witte cement en een toeslag van titaandioxide om ze te zuiveren van bouwsmetten. Achteraf zijn ze gestraald.

Het Hooglandgemaal in aanbouw

De turbinehal

Het gemeaal vanuit het Zuid-Westen

De betonomlijsting van de kolommen is ter plaatse gestort en lichtgeelgrijs geschilderd. Voor de kopgevels van het bijgebouw is een asblonde handvormsteen toegepast met plinten van sierbeton met een toeslag van lichtgrijze graniet. De buitentrappen en basementen zijn gemetseld met oude granieten keien.

Het hoofdgebouw is onderverdeeld in een grote machinehal waar de pompen zijn opgesteld en een onderbouw. Het is mogelijk met een grote vrachtwagen door de werkplaats tot in de machinehal te rijden om grote onderdelen tot direct onder de kraanbaan te kunnen rijden. Het bijgebouw bestaat uit een transformatorruimte en een kleine werkplaats. Verder bevinden zich in het bijgebouw nog ruimten voor het personeel, zoals toiletten, kleedlokaal en schaftlokaal en daarboven, op dijkhoogte, de machinistenwacht en een kantoor met ontvangstruimte. Bij het gemaal ontwierp Piet de Vries in 1967 verder nog drie geschaakte personeelswoningen en een bijbehorende schotbalkloods. Twee van de drie woningen zijn inmiddels gesloopt.

Op 17 november 1966 werd het gemaal provisorisch in werking gesteld en op 10 mei 1967 officieel geopend door oud-gedeputeerde Jan Louw Hoogland.

Drie Friese functionele gebouwen

Toen Piet de Vries in 1959 de opdracht voor het J.L. Hooglandgemaal kreeg, was hij nog volop bezig met de uitvoering van de tweede fase van het PTT-Telefoondistrictsgebouw in Leeuwarden. Het verwachtingspatroon van Provinciale Waterstaat en de voorkeur van de Friese Schoonheidscommissie lagen nog bij het traditionalisme. Om daar van los te komen, waren er bij het Hooglandgemaal maar liefst elf ontwerpvarianten nodig.

De koerswijziging in de richting van een meer functionalistische bouwstijl zet zich door in de jaren zestig. Piet de Vries ontwerpt dan drie gebouwen waarbij de combinatie van het 'sculptuurelement' met de aandacht voor symboliek (zoals bij Paal 8) minder in het oog springt, maar die wel voorzien zijn van een herkenbare Piet de Vries-signatuur: het flatgebouw De Weeme in Leeuwarden (1965), het postkantoor in Franeker (1967) en het gebouw voor de Provinciale Keuringsdienst van Waren in Leeuwarden (1969). In opzet en vormtaal zijn het gebouw voor de Keuringsdienst van Waren en het postkantoor gelijk aan elkaar.

• Leeuwarden, De Weeme

Opdracht en ontwerp dateren uit 1964, in 1965 werd het gebouw gerealiseerd. In het vier verdiepingen tellende flatgebouw met twaalf woningen aan de Verlengde Schrans nrs. 95-97-99 in Leeuwarden zijn dezelfde elementen toegepast als later bij het postkantoor in Franeker

De Weeme

Schets gevel
postkantoor Franeker

Postkantoor Franeker

en het gebouw voor de Provinciale Keuringsdienst van Waren. Dit is vooral herkenbaar aan de doorgaande muurdam naast de balkons en de zwaardere overstekten van de balkonvloeren.

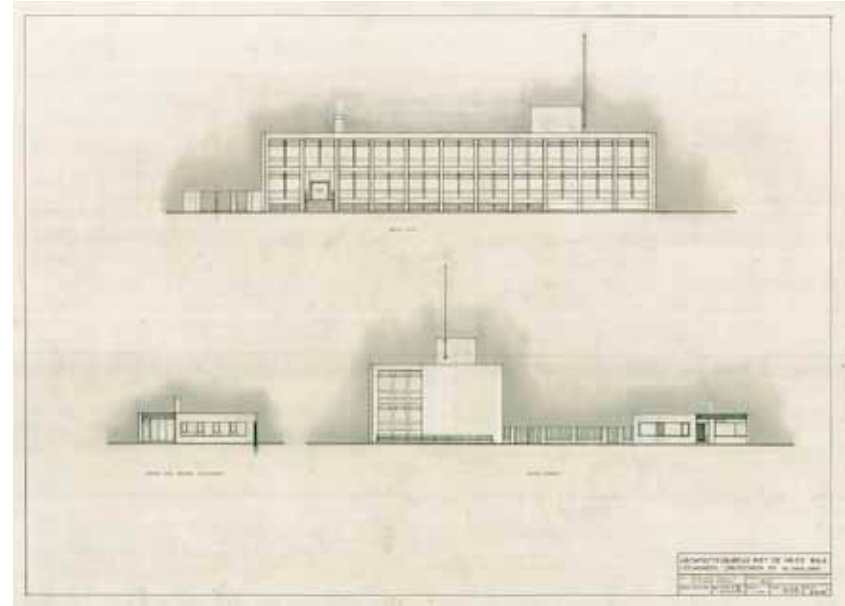
- *Franeker, Postkantoor in (Noard N.Z. 86-88)*

Opdrachtgever was het Hoofd van de Centrale Afdeling Gebouwen van de PTT. Het gebouw wordt, zoals ook bij De Vries zijn vroege bouwwerken in een rij, ingekaderd door muurdammen. Tweederde van de gevel is achter de rooilijn geplaatst. De open en uitnodigende toegangspartij ligt echter op de rooilijn. Ook de boven de toegangspartij gesitueerde woonkamer van de directeur bevindt zich in het verspringende deel dat op de rooilijn ligt. De met natuursteen beklede, open balkenconstructie heeft een tweeledig doel: voortzetting van de rooilijn en bundeling van de verschillende bouwelementen. Ter hoogte van de verdieping is de gevel bekleed met gele baksteen en op de begane grond is de betonconstructie in schoonwerk uitgevoerd.

Over het ontwerp zei Piet de Vries later: 'Voor Franeker kon ik eerst alleen maar een postkantoor zonder meer maken: ik kon alleen spelen met wat het kantoor naar buiten liet zien en probeerde dat te integreren met het ritme van de gracht. Dit plan ging niet door. De tweede opdracht was meer zakelijk: een betonconstructie en een woning voor de directeur. Mijn oplossing was functioneler van opzet: de gevels verticaal beëindigen met gemetselde elementen, die anders zijn dan de gebruikelijke muurvlakken: een meer zakelijk afsluiten. Dit heb ik ook bewust aan de bovenkant gedaan.'

- *Leeuwarden, Keuringsdienst van Waren (Oostergoweg 2)*

De realisatie van het gebouw voor de Keuringsdienst van Waren in 1969 kende een lange aanloop. Op 8 februari 1960 gaf Gedeputeerde Staten de opdracht voor 'een gebouw met conciërgewoning aan de Oostergoweg 2 in Leeuwarden' aan Piet de Vries. Aanvankelijk zou het gebouw veel groter worden, maar de beschikbare geldmiddelen bleken onvoldoende. Uiteindelijk kon bijna zeven jaar later, op 29 november 1966, na de zoveelste bezuiniging, het werk worden gegund aan N.V. Aannemingsbedrijf P. Fröhlich en Zn. uit Harlingen voor een bedrag van fl. 1.417.170. Op 13 maart 1967 werd de eerste paal geheid door de heer J. Brouwer, lid van het college van Gedeputeerde Staten. Op 18 juni 1969 werd het nieuwe gebouw officieel geopend door de heer A. Kruijse, Hoofdinspecteur van Volksgezondheid. De Keuringsdienst van Waren is een belangrijk bouwwerk in het oeuvre van architect Piet de Vries. Het is functioneel van opzet. De betonconstructie, bekleed met natuursteen, is in het zicht gelaten, waardoor een patroon is ontstaan met een herkenbare en evenwichtige vlakverdeling dat enkel door de ingangspartij wordt doorbroken.

Tekening gevels Keuringsdienst van Waren, Leeuwarden

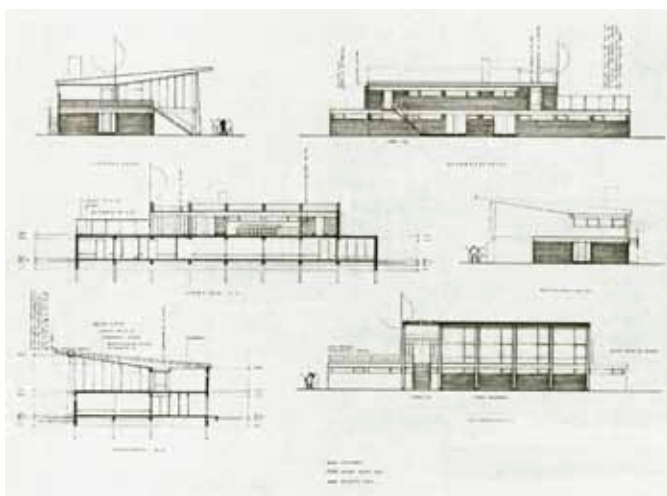
Maquette Keuringsdienst van Waren

Keuringsdienst van Waren, Leeuwarden (foto 1969)

Clubhuis Amstelveen

Tekening gevels clubhuis Amstelveen

Clubhuis KLM, Amstelveen

Opdrachten buiten Fryslân

Buiten de provincie Fryslân heeft Piet de Vries relatief weinig gebouwd: een villa in Eenrum (1924) en een jaar later de boerderij Themaheerdt in het Groninger Pieterburen;, het strakke en inmiddels afgebroken landhuis De Marekaole in Epe (1938);, landhuizen, winkels en woningcomplexen in Epe, Emst en Vaassen die voortkwamen uit de samenwerking met architect Johan Dalmolen en woningbouw in Enschede-Zuid (1956). Na de toetreding van zoon Hans de Vries tot het bureau van Piet de Vries konden aan dit rijtje drie clubhuizen in Amstelveen (1967-1969) worden toegevoegd.

• Amstelveen, Clubhuis aan de Startbaan

In 1963 nam zoon Hans de Vries in Zürich met succes deel aan een studieprijsvraag voor het ontwerpen van een 'landelijk raadhuis'.³ De daarbij opgedane ervaringen zou hij direct benutten bij de eerste opdracht die hij een paar maanden erna als architect ontving: het maken van een ontwerp voor een nieuw clubhuis van de AMHC en LTC Randwijck (nu MHC Amstelveen) aan de Startbaan in Amstelveen.

Het werd een diagonaal, te midden van zes hockeyvelden gesitueerd gebouw met een één verdieping lage onderbouw, voor onder meer de kleedkamers, en een uitbuikend centraal blok. Hieronder ligt een oefenruimte voor (mini)zaalhockey en daarboven de kantine. Het lessenaarsdak wordt aan de glaskant gedragen door de 'los' aan de buitenkant geplaatste, dragende en taps toelopende houten kolommen. Een terras op het kleedkamergedeelte completeert de accommodatie.

Op 21 april 1964 keurde de Schoonheidscommissie het plan goed, met dien verstande dat de dak-opbouw met één travee over het terras zou moeten worden doorgezet. De kantine telde vier traveeën.

De bouwkosten bedroegen fl. 155.000 en de officiële opening was op 15 april 1967 door de Amstelveense burgemeester D. Rijnders.

• Amstelveen, Clubgebouw KLM

Een tweede ontwerp opdracht uit 'Holland' zou hierop aansluiten: een nieuw clubgebouw voor het Sport- en ontspanningscentrum van de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij, eveneens aan de Startbaan in Amstelveen. Het architectenbureau liet zich hierbij inspireren door de luchtvaart. Op de begane grond zijn twee aparte en parallel ten opzichte van elkaar gesitueerde, in spiegelbeeld verspringende vleugels met ertussen een grote hal voor de sport (onder meer kleedkamers, maar ook een *quick service*). Dwars en los hierboven staat een langwerpige blok, waarin de sociëteit en de ruimte voor het bestuur is ondergebracht. Een forse schoorsteen zorgt voor het evenwicht tussen horizontalen en verticalen.

Tekening gevelaanzicht uitbreiding gemeentehuis St. Annaparochie

In de zomer van 1967 kon met de bouw worden gestart. De opening was op 12 november 1968. De totale kosten bedroegen fl. 429.000.

- *Amstelveen, Clubhuis De Vliegende Hollander*

Ook voor het ontwerpen van een derde clubhuis in Amstelveen werd het bureau De Vries uitgenodigd. Het clubhuis verrees in 1969 aan de Verlengde Populierenlaan voor de KLM-tennisvereniging De Vliegende Hollander.

Andere projecten

Ook binnen de eigen vertrouwde contreien bleef het bureau actief, zoals met uitbreidingsplannen voor het stadhuis in Dokkum, woningbouw in het Leeuwarder uitbreidingsplan Bijenhof en een aantal verbouwingen in Leeuwarden. Sluitstuk was de verbouwing van de raadzaal van het gemeentehuis van Het Bildt in St. Annaparochie.

Ook waren er nog de deelnames aan de prijsvragen voor een BNA-gebouw (1964) en een stadhuis (1968), beide in Amsterdam. Piet de Vries zag deze vooral als proefstukken voor zijn medewerkers. Zijn eigen inbreng was beperkt, maar wel stimulerend.

Van kunsthandel Buffa naar Collection d'art

Georgine Schwartz, 'David'

De in de jaren twintig in Amsterdam ontstane belangstelling van Piet de Vries voor de beeldende kunst was blijvend. Dat hij zich – overigens in bescheiden mate – ook met kunst wilde omringen, lag voor de hand.

Het begon met een eerste kunstaankoop toen hij nog bouwkundetekenaar en architectuurstudent was en zeker niet ruim bij kas zat. Hij kocht bij de gerenommeerde kunsthandel Frans Buffa & Zonen (Kalverstraat 39, Amsterdam) een wit marmeren kop (*David*) van de beeldhouwster Georgine Schwartz (1854-1935). Van de in Het Bildt (St. Jacobiparochie) geboren Germ de Jong (1886-1967) bezat De Vries ook een drietal schilderijen, maar wanneer die aangeschaft zijn, is niet bekend. Later reikte de beurs iets verder en begon Piet de Vries werk van de Bergense School te verzamelen. Voor hem was het Noord-Hollandse Bergen het Nederlandse mekka van de bouw- en beeldende kunst, want ook op het gebied van de architectuur was daar veel te beleven.

In 1928 sloeg hij hier drie vliegen in één klap. Tijdens een atelierbezoek aan Charley Toorop (op voorspraak van Joop Siedenburg, eigenaar/directeur van kunsthandel Buffa), ontmoette hij de beeldhouwer John Rådecker in de woning met atelier (De Vlerken) die Jan Toorop voor zijn dochter Charley in Bergen had laten ontwerpen door de Amsterdamse School-architect P.L. Kramer.

Een jaar later bracht hij samen met zijn vrouw de wittebroodsdagen door in Bergen. Het was niet alleen de lokroep van de Amsterdamse School die hem vaak naar Bergen deed afreizen: in 1932 was het ook zijn Amsterdamse studiegenoot en vriend Dirk Brouwer. Deze had intussen het expressieve architectonische verleden van zich afgeschud en toonde dit in het Bergense dorpscentrum met het ontwerp van een witte, strak gemodelleerde garage met bovenwoningen aan de Prins Hendriklaan.

Bij Piet de Vries zou dat verleden langer doorwerken. Daarvoor was bij hem de overheersende architectuuropvatting tijdens zijn VHBO-opleiding – waarbij het bouwwerk als een sculptuur werd gezien en de vorm daarvan de ruimtelijke indeling en constructie bepaalde – te zeer in vruchtbare bodem gevallen. De nieuwsgierigheid naar andere uitgangspunten en oplossingen bleef overigens bestaan. Al in 1928 resulteerde dat in een bezoek aan het Bauhaus in Dessau. Samen met een vriend, de Groninger Jan Kielman, reed hij in het Fordje van zijn vader naar die schepping van de verlichte architect Walter Gropius. Dat wil zeggen: waterbouwkundige Kielman zat achter het stuur, want De Vries zou die bezigheid pas op veel latere leeftijd ambiëren. De toch wel regelmatige 'kunst-reizen' gingen (met name voor de Tweede Wereldoorlog) dan ook hoofdzakelijk per trein.

Het zal in het midden van de jaren dertig geweest zijn dat Piet de Vries in het huis van zijn zwager in Maarssen kennismaaakte met Willem van Leusden. Deze – in hetzelfde dorp woonachtige – schilder-graficus werkte toen figuratief, maar kwam uit de geometrisch-abstracte richting. Bij volgende familiebezoekjes in Maarssen bezocht De Vries het atelier van Van Leusden en zag daar een kunstenaar die net als hijzelf zoekende was. Van Leusden zou eindigen als surrealist, die vanuit een klassieke academische opleiding zijn zoektocht via de avant-garde had voortgezet.

Veel later zou dat nog eens bij Collection d'art aan de Amsterdamse Keizersgracht worden bevestigd. In 1974 exposeerde deze galerie van Willem van Leusden zijn tot geometrische abstractie teruggebrachte houtskooltekeningen van wajangpoppen, aan De Stijl verwante maquettes en tafeltjes, en erna ontstane constructivistische tekeningen. Het jaar daarop werd deze tentoonstelling gevolgd door een overzichtstentoonstelling, met de nadruk op het surrealistische werk.

Harm Kamerlingh Onnes, 'Hotel Paal 8', olieverf op paneel, 1968, 24 x 31,5 cm.

In 1968 ontmoette Piet de Vries de beeldend kunstenaar Harm Kamerlingh Onnes (1893-1985), die vanuit de Terschellinger duinen hotel Paal 8 geschilderd had. Kamerlingh Onnes: 'Ik werd direct getroffen door dit gebouw, omdat de sfeer daarvan mij terugvoerde naar de door mijn vriend Ko Oud (de architect J.J.P. Oud, 1890-1963 [R.T.]) tot een kubistisch driedimensionale plastiek omgevormde villa Allegonda in de duinen van Katwijk aan Zee. We praatten over de periode 1916 en zo'n tien jaar daarna. Theo van Doesburg en ik waren er het eerste jaar als beeldend kunstenaar bij betrokken.' Het schilderij van Paal 8 is nu in het bezit van de Stichting Piet de Vries.

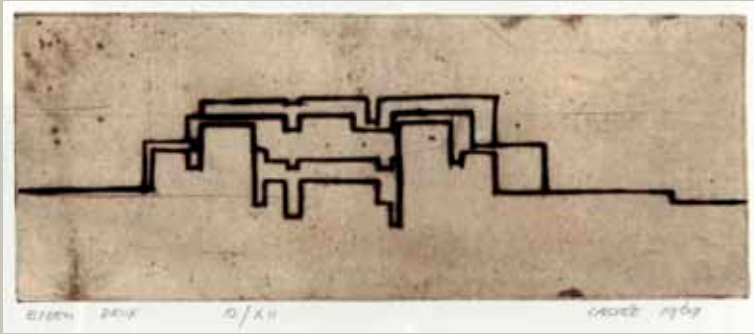
Cora de Vries

- *Collection d'art*

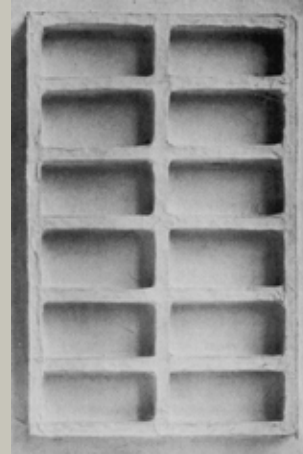
Na de beëindiging van het architectenbureau in 1972 en inmiddels woonachtig in Bergen kon Piet de Vries steeds meer zijn aandacht op de beeldende kunst richten. Daarbij was Collection d'art – de galerie van zijn schoondochter Cora de Vries – een welkome en nabije blikvanger. De route vanuit Buffa kon zodoende een passend vervolg krijgen. Zijn ideeën had hij in en aan zijn huis in Leeuwarden als architect uitgeleefd. Over het huis in Bergen vertelde hij: 'Wij wilden daar een mooi gelegen woonhuis en geen showroom met kunst. Toen we dit oude huis kochten, besloten we meteen er zo min mogelijk aan te veranderen.' Vanaf 1964 kwam er aan de Guurtjeslaan op nummer 17 inderdaad nauwelijks een metselaar of timmerman aan te pas. Het werd geen showroom met kunst.

Die kwam er wél in Amsterdam bij het Spui: op 15 december 1969 opende Cora de Vries haar galerie Collection d'art (Heisteeg 6) met de tentoonstelling *Shlomo Koren en Pierre van Soest*. Piet de Vries had van deze laatste kunstenaar werk gezien bij een bezoek aan het spraakmakende – in

Dick Cassée, droge naald, getiteld
'Landschapeijk VI' / eigen druk,
1969, 8,5 x 21,5 cm.

Jan Schoonhoven, relief van
papier-mache, karton en muurverf,
1964, 30 x 20 cm.

1967 tot stand gekomen – gemeenschapscentrum De Meerpaal in Dronten van architect Frank van Klingeren. Pierre van Soest had hier een grote wandschildering, schilderijen op deuren en op het plein ervoor een aantal beelden gemaakt. De Vries was zowel van het gebouw als de beeldende kunst onder de indruk en attendeerde Cora daarop. In de beginperiode van Collection d'art spraken de kunstenaars Dick Cassée, Jan Schoonhoven en Carel Visser hem daar het meest aan.

De galerie van Cora de Vries kreeg al gauw landelijke bekendheid. Een van de galeriebezoekers was Eduard Kools, kunstrecensent van de *Leeuwarder Courant* (en ook tekenleraar aan de Leeuwarder Rijks-HBS). Hij schreef op 4 juni 1971 in zijn rubriek *De Friese Galerij*: 'Na vele bezoeken aan Friese exposities is het wellicht prettig om eens buiten de provinciegrenzen te kijken... In de Amsterdamse Heisteeg tussen Spui en Singel startte begin 1970 in een historisch en uniek pandje het kleinste gale-

rietje van de hoofdstad, Collection d'art genaamd. Wonderlijk snel kreeg het bekendheid. Het heeft een goede naam op het gebied van exposities van moderne kunst. Voor Leeuwarders is er nog iets bijzonders. De eigenares is namelijk een oud-Leeuwarder. Cora de Vries, getrouwd met een architect, bezocht de Rijks-HBS en de Rijkskweekschool te Leeuwarden. Zij stond er voor de klas om daarna ook in Amsterdam en het Zwitserse Zürich les te geven en verzeeilde vervolgens in de beeldende

Eugène Brands, olieverf op doek,
'Wide Country', 1976, 200 x 400 cm.

Gerrit Benner 'Ruiters in zomerbos',
1966, gouache, 56 x 75,5 cm.

Karel Appel, 'Rencontre dans la nuit', 1961, olieverf op doek, 114 x 146 cm.

kunst. Door het presenteren van kunstenaars die zeer intensief een bepaalde richting beoefenen en door elk seizoen een andere richting met topkwaliteit te tonen kreeg haar galerie spoedig naam. Dit afgelopen seizoen waren het de Constructieven en Zero- of Nul-artisten zoals Visser, Schoonhoven en Cassée die in haar mini-zaakje een maxi aan aandacht trokken. Zopas startte een wissel-expositie, die tot 29 augustus duurt, met werk van prominenten die uitstekend gelegenheid geven met een paar grote stromingen kennis te maken...'

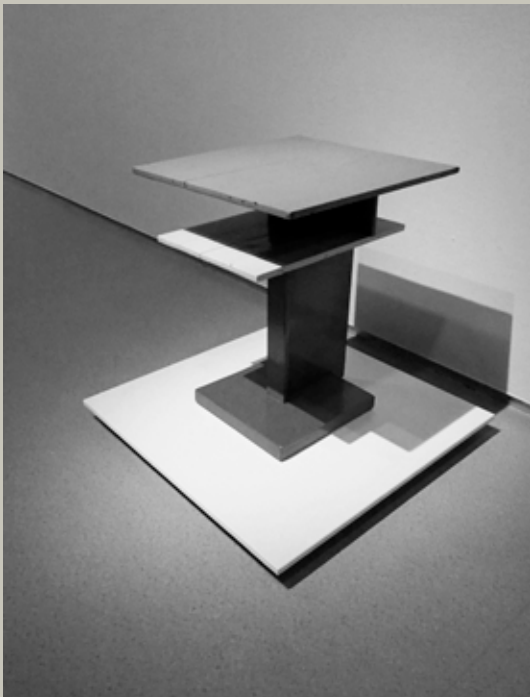
Gelijktijdig met de sluiting van Architectenbureau Piet de Vries breidde Collection d'art uit met een dependance in de Spuistraat op nummer 283 (op een steenworp afstand van de Heisteeg). Hier werd de tweede verdieping boven de uitgeverijen Thomas Rap en Van Gennep gehuurd en vervolgens geheel verbouwd.

Op 26 juni 1974 verhuisde Collection d'art naar de een paar grachten verderop gelegen Keizersgracht op nummer 516. Van dit grachtenhuis was de oorspronkelijke beletage in 1932 door de toen 26-jarige, in Hongarije geboren architect Alexander Bodon verbouwd tot boekwinkel. Het resultaat was een hoge, in Nieuw Zakelijke stijl opgetrokken ruimte, met een omlopende galerij als horizontaal element en een boekenlift die daarmee verticaal contrasteerde. Als boekhandel was het pand intensief benut. Het vroeg na aankoop door het echtpaar De Vries jr. om een grondige restauratie. Ook moest het functioneel uiteraard veranderen van 'boekenberging' in 'toonzaal'. De openingstentoonstelling was een combinatie van vier afzonderlijke presentaties: van Willem van Leusden, Gerrit Benner, Jan Schoonhoven en de Zwitser André Thomkins. Van Gerrit Benner volgden bij zijn leven eind 1977-begin 1978 en eind 1980-begin 1981 nog twee spraakmakende tentoonstellingen bij Collection d'art.

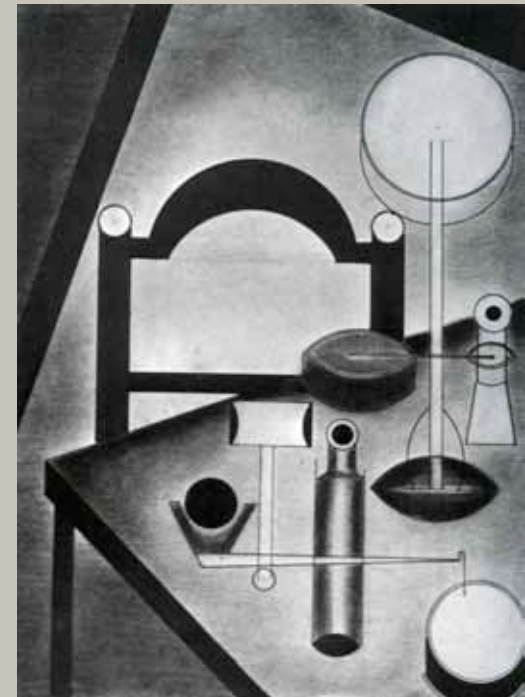
Willem de Kooning, 'East Hampton VI', 1977, olieverf op doek, 76 x 91,5 cm

Willem van Leusden, houten tafeltje, rood-grijs- wit, 1923, hoogte 51 cm. Foto: Ton Aartsen

Piet de Vries is tot zijn overlijden in 1992 altijd bij de galerie en collectievorming betrokken gebleven. Cora de Vries beëindigde in 2004 haar toen 35-jarige galerie. Ze overleed in 2010 op 65-jarige leeftijd. Haar archief is in 2006 in het bezit gekomen van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in 's-Gravenhage en wordt daar bewaard als Archief Collection d'art.

In het Cobra Museum in Amstelveen was in 2015 een tentoonstelling te zien met als titel *Collection d'art/anno 1969, een geschiedenis van een moderne galerie*. Bij deze tentoonstelling verscheen het boek *Collection d'art/een galerie* waarin Hans Sizoo de geschiedenis van de galerie beschrijft.

Thijs Rinsema, Compositie van voorwerpen, 1920, pen en krijt op papier, 41,5 x 30 cm.

De sluiting van het architectenbureau

Eind 1969 nam de toen 35-jarige Hans de Vries – in goed overleg met senior – afscheid van het Architectenbureau Piet de Vries. Die zomer had hij een uitnodiging gekregen om in opdracht van zijn vroegere studieplek, de ETH Zürich, een groep studenten naar het New York Institute of Technology (NYIT) op Old Westbury in New York te begeleiden.

Zoals zijn vader in zijn jonge jaren de koers moest verleggen van Amsterdam naar Leeuwarden, zo wisselde zijn zoon Hans het vrije beroep van architect en stedenbouwkundige in voor een didactische variant daarvan. Uit de functie van planoloog haalde hij op genoemde instituten de meeste voldoening.

Een paar jaar later, in 1972, beëindigde Piet de Vries na een periode van precies vijftig jaar het architectenbureau. Dat ging niet van de ene op de andere dag. Zo was er de 'nazorg' van de laatst gerealiseerde werken en vroeg het doorlopen en selecteren van het archief de nodige aandacht. Op de grens van 1971 naar 1972 – om de halve eeuw vol te maken – sloeg Piet de Vries voor het laatst als praktiserend architect de kantoordeuren van Druifstreek 63 achter zich dicht, om zich daarna blijvend in Bergen (NH) te vestigen.

In de zomer, op 14 augustus 1992 overleed Piet de Vries in Bergen (NH), 95 jaar oud. Zijn urn is later bij de dorpskerk van Huizum in een familiegraf bijgezet.

Tot slot

Piet de Vries was een architect en in zekere zin ook beeldhouwer, maar zeker geen schrijver. Hij publiceerde geen inhoudelijke verhandelingen over zijn bouwwerken in vaktijdschriften en evenmin zijn er ingezonden stukken van zijn hand bekend.

Maar het werk spreekt voor zichzelf. Hij was een degelijk bouwmeester en zeker geen kameleon. Hij ging mee met de nieuwste architectuurstromingen en was voortdurend bezig met het bedenken van artistieke en creatieve oplossingen.

Zijn gehele oeuvre kenmerkt zich door het vasthouden aan een aantal principes: een duidelijke en overzichtelijke ordening van de bouwmassa's, het duidelijk aangeven van de functie, evenwicht tussen horizontale en verticale lijnen en een eenvoudige detaillering, die deze lijnen alleen maar accentueren.

Ondanks het feit dat hij verschillende stijlvloeden heeft ondergaan, blijven deze principes gehandhaafd en getuigen zijn bouwwerken van karakter.

Zijn zuiverheid in ontwerpen maakte hem tot een van de voornaamste architecten, gedurende het tweede en derde kwart van de twintigste eeuw, in de provincie Fryslân.

PROJECTENLIJST

Inleiding projectenlijst

In de vijftig jaar dat Piet de Vries als architect werkzaam was, heeft hij meer dan 230 kleine en grote gebouwen ontworpen en verbouwingen verricht. Zijn eerste opdracht was de verbouwing van het café 'De Aardappelbeurs' tot hotel-restaurant in St. Jacobiparochie en zijn laatste de verbouwing van het gemeentehuis van Het Bildt in St. Annaparochie.

Hij deed mee aan prijsvragen, ontwierp vele decors en kreeg soms bijzondere opdrachten, zoals het ontwerpen van de decors voor het openluchtspel 'Rispinge' en het inrichten van de tentoonstelling 'Friese Dagen 1946'.

Hij werkte niet voor woningbouwcorporaties, maar uit de 'vrije sector' kwamen er voldoende opdrachten van ondernemers en 'project-ontwikkelaars'. Dat waren mensen als J.J. Visser, U.H. Brink en de Huizumer A. Lindeboom. Vanaf het begin van zijn carrière tot aan de sluiting van zijn bureau, bleven deze ondernemers hem trouw. Hij ontwierp alleen in Leeuwarden al meer dan 120 woningen en woningcomplexen.

De Vries ontwierp veertien garages of winkels, drie opslag- en stallingruimten, vier boerderijen, vijftientig hotels en restaurants, een negental sport- en recreatieaccommodaties en meer dan tweeëntwintig zomerhuisjes.

Geprobeerd is om alle woningbouwprojecten van zijn hand te achterhalen, maar het is niet ondenkbaar dat na de verschijning van dit boek nog meer projecten 'ontdekt' zullen worden. De ontwerpen waar hij de meeste eer mee inlegde waren die van de gemeentehuizen. De meeste tijd besteedde hij aan wat ongetwijfeld het grootste telefoondistrictsgebouw van de PTT was, in het centrum van Leeuwarden. Hieraan werkte hij van de eerste opdrachtverlening tot aan de voltooiing – maar liefst vijftien jaar. Het meest complexe werk van Piet de Vries was het J.L. Hooglandgemaal in Stavoren. Hij verdiende hiermee een vermelding in vrijwel alle architectuurboeken.

In het projectenoverzicht zijn ook de gebouwen aangegeven die tot stand gekomen zijn in de (overigens korte) perioden van samenwerking tussen Piet de Vries en de Gelderse architect Johan Dalmolen.

Kort stijlhistorisch overzicht

• *Amsterdamse School*

In de eerste jaren als architect treden de invloeden van de Amsterdamse School sterk naar voren en werd Piet de Vries een eigenzinnige interpretator van het baksteen-expressionisme. Bij de ontwerpen voor 'De Aardappelbeurs' in St. Jacobiparochie, de slagerij aan de Kleine Kerkstraat en de huizen aan de Groningerstraatweg 80-82 in Leeuwarden grijpt De Vries terug op de vormmiddelen van de Amsterdamse School. In de eerste plaats zijn dat de van oorsprong al forse muurdammen, die in zijn ontwerpen echter uitgroeien tot zelfstandige bouwvolumen, waarin zich rondgesloten toegangen bevinden. Ter hoogte van de verdieping bevinden zich meestal zelfstandige, wigvormige erkers. Vlaggenmasten bekronen vaak deze volumina. Dit voldeed aan de behoefte tot het scheppen van monumentaliteit. Deze bouwvolumen werden horizontaal verbonden door de naar voren geplaatste erker met balkon, de ondersteunende betonbalk boven de vensters van de begane grond en de houten bloembakken. Het laatste verbindingselement is de gootlijst, die ondersteund wordt door het fries boven de ramen van de verdieping. Op subtiele wijze wordt plasticiteit in de gevel gebracht door het wigvormig naar voren springen van de vensters op de verdieping. Het fries volgt de lijn, die op deze wijze door de verdiepingsvensters gevormd wordt. Hier en daar verwerkte details herinneren nog duidelijk aan de Amsterdamse School. Hier gaf Piet de Vries blijk van zijn gevoel voor plasticiteit en gevelcompositie.

• *Zakelijk Expressionisme*

Vrij snel verliet Piet de Vries de decoratieve aanpak in Amsterdamse School-stijl en won de aandacht voor het functionele aan kracht. Het functionele aspect kreeg zelfs de nadruk, met als resultaat een oorspronkelijke architectuur met geledingen van verschillende functies in aparte, expressief gevormde bouwvolumen. De plasticiteit werd gezocht in de verhoudingen van de bouwvolumen ten opzichte van elkaar, waarbij horizontale en verticale lijnen elkaar in evenwicht hielden. Detailversieringen werden alleen gebruikt om bovengenoemde principes een extra accent te geven.

Verskil in functie werd aangegeven door een afwijkende detaillering in bijvoorbeeld de roedeverdeling van ramen, een ander bouwvolume of een toegangspartij.

Voorbeelden hiervan zijn het eigen woonhuis/kantoor aan de Druifstreek en het pand Ruiterskwartier 111, beiden in Leeuwarden. Uit de ontwerpen van Piet de Vries bleek dat het leven en werken in Fryslân hem steeds meer in de greep kreeg. Dit had een geleidelijke ontwikkeling naar een regionale architectuur tot gevolg, zoals ook zijn leermeesters Doeke Meintema en Andries Baart sr. dat hadden laten zien, met respect voor eenvoud en traditie.

Het bureau was in de tweede helft van de jaren dertig met meer dan honderd woningbouwprojecten in zakelijk expressionistische stijl zeer succesvol. Piet de Vries verwierf hierdoor als architect een belangrijke plaats in het Leeuwarden van de jaren dertig.

• *Traditionalisme*

Vlak voor de oorlog raakt Piet de Vries geleidelijk onder invloed van de vormentaal van de traditionele richting, al bestempelde dat hem zeker niet tot een aanhanger van de Delftse School. Het traditionalisme komt vooral naar voren in de uiterlijke behandeling van zijn gebouwen: een andere roedeverdeling, houten kozijnen (vóór

deze periode veel metalen kozijnen), gebruik van natuursteen in de basementen en rond toegangspartijen een andere kleur baksteen en de historiserende tendens van het gehele ontwerp. De raadhuisen in Burgum (1934) en Raerd (1940) zijn functionalistisch geordende bouwwerken in een gematigd traditionalistische vorm. In de detaillering was Burgum nog zakelijk expressionistisch, maar voor wat betreft de indeling en de ordening van de bouwvolumen trok hij toen al naar de traditionalistische richting. In het gemeentehuis van Raerd werd dit nog duidelijker. Later kwam deze traditionalistische voorkeur ook terug in het ontwerp voor het PTT-Telefoondistrictsgebouw van de PTT in Leeuwarden (ontwerp vanaf 1953) en bij andere rijksopdrachten. Bij deze laatste mag niet uit het oog verloren worden dat hij gebonden was aan programma's van eisen en dat de toenmalige rijksbouwmeester een aanhanger van deze historiserende stroming was.

• *Naoorlogs Modernisme*

Na de periode, waarin de vormentaal van de traditionalistische richting zo duidelijk naar voren kwam, volgde een tijd waarin een sobere, functionele aanpak vooropstond. Het uiterlijk van gebouwen zoals de Keuringsdienst van Waren aan de Oostergoweg in Leeuwarden, het postkantoor op het Noard in Franeker en het flatgebouw 'De Weeme' aan de Verlengde Schrans in Leeuwarden, zijn strak en zakelijk, met slechts hier en daar versierende accenten in bijvoorbeeld balkons, trappenhuisen en ingangen. De veelal in het oog gelaten constructie ordent de bouwdeelen en geeft de verhouding tussen horizontale en verticale lijnen aan. Eén van de hoogtepunten in de lange rij van werken van architect Piet de Vries vormde de bouw van het J.L. Hooglandgemaal in Stavoren. Alle principes die hij aanhing zijn hierin nog eens verenigd.

Overzicht projecten

Uitgevoerde projecten (met jaartal van realisatie) staan in zwart. In grijs staan de niet-gerealiseerde ontwerpen.

Van de projecten die in dit boek beschreven zijn, is voor zover mogelijk de documentatie aangegeven.

1922 **Ontwerptekening Raadhuis (studie-ontwerp)**

1922 **Hoofdingang sportterrein, Leeuwarden (prijsvraag Friese Bouwkring)**

1923 **Monumentale bank ter herinnering aan de kaatser W. Westra, Franeker, Sjúkelân**

1923 **Verbouwing tot hotel-restaurant 'De Aardappelbeurs', St. Jacobiparochie, Zuideinde 64**

Gemeente Sint Annaparochie, BV 001734; B&W 18 juni 1923, BV 001734. Het maken van een bierkelder, B&W besluit 3 december 1947, eigenaar P.J. de Groot en bewoond door W. Tienstra. Het maken van urinoirs, w.c. en het plaatsen van een beerput, B&W 8 april 1948 Verbouwing Café, 6 september 1967, dhr. Schuitemaker Het maken van een terras, O. Schuitemaker, besluit B&W, 15 juni 1982 Slijterij in een Café, B&W besluit 29 juni 1976 no. 31, O. Schuitemaker. LC 28-01-1887 en LC 06-10-2012.

1924 **Dubbel woonhuis, Leeuwarden, Groningerstraatweg 80-82**

1924 Verbouwing woonhuis, Leeuwarden, Bleeklaan

1925 Verbouwing slagerij met bovenwoning, Leeuwarden, Kleine Kerkstraat 19

HCL, Leeuwarden 730 1811-1941, 3450, 2 oktober 1924, J. v.d. Schuit, B&W 3917. Gemeentelijk Monument, redengevende omschrijving no. 192

1925 Vrijstaand woonhuis met schuurtje voor A.T. Kuiken, St. Jacobiparochie, Oosteinde 67

Aanbesteding van de bouw van een vrijstaand woonhuis en een schuurtje voor de heer A.T. Kuiken en de bouw van een vrijstaand woonhuis en een schuurtje voor de heer B.T. Kuiken (LC, 24-01-1925, 26-01-1925). Inschrijving van de bouw van twee woonhuizen met schuurtjes, gegund aan de laagste inschrijvers J. de Jager Huizum (LC, 07-02-1925). 23 januari 1925, sectie A no. 295 1 mei 1925, BV 1243 B&W 2 maart

1924 Villa met schuurtje, Eenrum

1925 Dubbel woonhuis, Leeuwarden, Groningerstraatweg 84-86

Gemeentelijk Monument, redengevende omschrijving no. 305, Gemeentelijk Monument, redengevende omschrijving no. 309

1925 Vrijstaand woonhuis met schuurtje voor B.T. Kuiken, St. Jacobiparochie, Kadal 28

Aanbesteding van de bouw van een vrijstaand woonhuis en een schuurtje voor de heer A.T. Kuiken en de bouw van een vrijstaand woonhuis en een schuurtje voor de heer B.T. Kuiken (LC, 24-01-1925, 26-01-1925). Inschrijving van de bouw van twee woonhuizen met schuurtjes, gegund aan de laagste inschrijvers J. de Jager Huizum (LC, 07-02 1925). B&W 2 maart 1925, BV 1114, Sectie A no. 1108.

1925 Woonhuis met schuurtje voor Job Samel, St. Jacobiparochie, Oosteinde 69

Aanbesteding van Verf-, Glas- en Behangwerken van een woonhuis met schuurtje voor de heer J. Samel te Oude Bildtdijk (LC, 18-04-1925). 23 februari 1925 B&W 23 maart 1925 23 mei 1925, woning, BV 001245 2 maart 1935, P. de Vries.

1925 **Paviljoengebouw, Leeuwarden**
(prijsvraag Friese Bouwkring)

1925 **Boerderij Themaheerdt, Pieterburen,**
Oudedijk 2

Rijksmonument, redengevende omschrijving nr. 509447

1926 **Woonhuis, Leeuwarden,**
Marsumerstraat

1925 **Stelphuizing, Minnertsga**

1926 **Verbouwing woonhuis en nieuwbouw**
schuur (veestalling) voor D.H. Meersma,
Minnertsga

1926 **Twee woonhuizen voor J.A. Boersma,**
Minnertsga

1925 **Woonhuis, Minnertsga**

1926 **Woonhuis voor E. Hofman, Leeuwarden,**
Spanjaardslaan 124

Redengevende omschrijving Gemeentelijk Monument nr. 329.
HCL, 730-3898, B&W27 mei 1926 (no. 1602/576).

1927 **Woonhuis voor M. Burg, Leeuwarden,**
Bollemansteeg 6

1926 **Boerderij voor P. Burghgraaf, Leeuwarden,**
Vierhuijsterweg 40

1927 **Woonhuis met werkplaats, Leeuwarden,**
Bleeklaan 23

1927 **Verbouwing winkelpand, Leeuwarden, Schrans 3**

1927 **Verbouwing woonhuis, Leeuwarden, Ruiterskwartier 165**

1927 **Woonhuis, Leeuwarden, Troelstraweg 64**

1928 **Dubbel woonhuis, Leeuwarden, Achter de Hoven 293-295**

Redengevende omschrijving Gemeentelijk Monument nr. 8291.

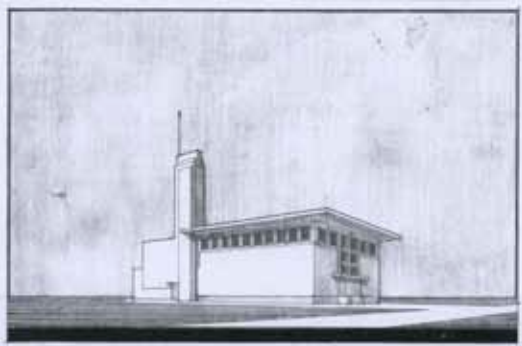
1928 **Complex dubbele woonhuizen, Leeuwarden, Engelsestraat 1-3-5-7-9 en Harlingerstraatweg 27**

1927 **Dubbel woonhuis, Leeuwarden, Achter de Hoven 257-259**

LC, 20-12-1927, L.C. 22-12-1927, L.C. 29 -12-1927, Aanbesteding op 28 december 1927 van A. De bouw van een dubbel woonhuis op een terrein aan de Harlingerstraatweg te Leeuwarden en B. De bouw van een dubbel woonhuis op een terrein aan de Engelschestraatweg te Leeuwarden. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 21 februari 1927, tegen een plan van 2 woningen op blok XXV bij de Engelsestraat door P. de Vries in de vorige vergadering aangehouden had men geen bezwaren na bezichtiging van de nieuwe ingezonden tekening. HCL nr. 4477. LC, 08-02-1928, Te koop of te huur: royale, prima Heerenhuizen, thans in aanbouw, aan de Engelsestraat, onmiddellijk bij- en met fraai uitzicht op het kruispunt Harlingerstraatweg, Engelsche- en Nachtegaalstraten: mei e.k. en later te aanvaarden. Bij elk pand flinke voortuin, steeg, achtertuin, enz. De huizen worden voorzien van alle modern comfort: de plannen zijn vervaardigd door en de bouw staat, ook wat de details betreft, onder architectuur van den heer Piet de Vries, architect te Leeuwarden. Sonnega & v.d. Steeg, Ruiterskwartier 163. Aanbesteding Verf- en Behangwerken van 2 dubbele Heerenhuizen aan de Harlingerstraatweg en Engelschestraat te Leeuwarden (LC. 04-04-1928).

1928 **Garage met bovenwoning, Leeuwarden, Bleeklaan 25**

1927 **Dorpshuis, Winsum (Groningen)**

1928 **Woonhuis, Leeuwarden, Franekerstraat 26**

1928 **Woonhuis, Leeuwarden,
Spanjaardslaan 126**

1929 **Woonhuis met garage, Leeuwarden,
Harlingerstraatweg 17**

Redengevende omschrijving Gemeentelijk Monument 312.
HCL, nr. 4737, HCL nr. 7153, HCL toegangsnr. 9-B, nr. 10554.
LC, 09-10-1928 en 11-10-1928. LC, 18-10-1928.

1929 **Dubbel woonhuis, Leeuwarden,
Groningerstraatweg 32-34**

Rijksmonument, redengevende omschrijving nr. 8603. 10 oktober 1927, een ontoelaatbaar plan aan de Groningerstraatweg (P. de Vries en J. Visser). HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 9 januari 1928, over de bouw van 2 woonhuizen aan de Groningerstraatweg (PdV en J. Visser). HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 27-05-1929, huis aan de Groningerstraatweg (P. de Vries en J. Visser) HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 25 maart 1929, plan voor 2 woonhuizen aan de Groningerstraatweg. Men kon zich niet verenigen met het plan. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 27 mei 1929, B&W adviseert positief over de huizen aan de Groningerstraatweg (P. de Vries en J. Visser).

1928 **Verbouwing woonhuis, Leeuwarden,
Weaze 38**

1929 **Winkelpand met garage, St. Jacobiparochie,
voormalig Krimterrein**

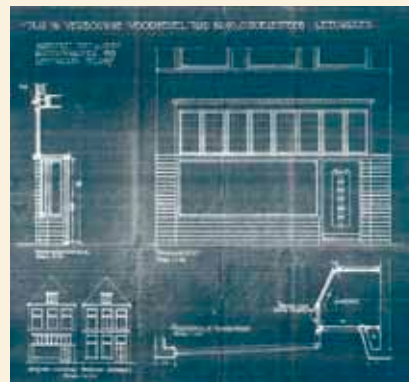

1930 **Schetsontwerp bebouwing Stiensterplein
(div. tekeningen), Leeuwarden,
Leeuwerikplein**

Tekening (Schetsontwerp v/d bebouwing v/h Stiensterplein, november 1930), tekening (Stratenplan ten N.O. v/d Stiensterstraat, november 1930). HCL, Vergadering Welstandstoezicht 18 mei 1931, 2 varianten zijn binnen gekomen van de kopbebouwing a/h Leeuwerikplein, bouwplan M. Boetes.

1928 **Veertien woningen Ferdinand Bolstraat
25 t/m 51, Leeuwarden (Huizum)**

1929 **Verbouwing voorgevel café 'Populair',
Leeuwarden, Doelesteeg 10**

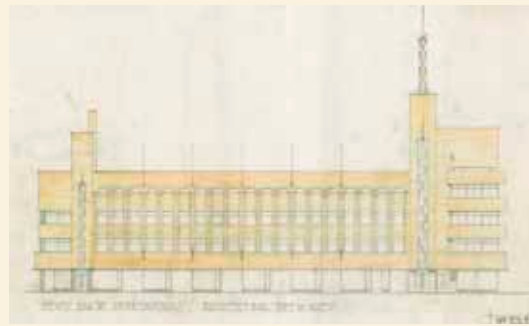
1930 **Winkelpand voor T.G. de Vries en Zn.,
Stiens**

1931 **Bedrijfspannend met bovenwoningen, Leeuwarden, Oosterkade 127 en 128**

Redengevende omschrijving gemeentelijk monument nr. 195. Zie Beeldbank Historisch Centrum Leeuwarden, WT121_086.

1931 **Complex winkels met bovenwoningen, Leeuwarden, Peperstraat**

1932 **Woonhuis, Leeuwarden, Valkstraat 14**

LC, 06-10-1912, 11-10-1932, Aanbesteding van de bouw van een woonhuis op een terrein, gelegen op den hoek van de Spechtstraat en de Valkstraat.

1931 **Blokje van drie woningen, Harlingen, Westerstraat 17-19 en 21**

Aanbesteding van het bouwen van drie woonhuizen (LC, 07-10-1930, 10-10-1930). Firma J. Krijtenburg te Harlingen fl. 7.680 (LC, 14-10-1930).

1932 **Verbouwing opslag- en stallingsruimten, Leeuwarden, Kruisstraat**

1931 **Verbouwing woonhuis, Leeuwarden, Nieuweburen 36**

1931 **Dubbel woonhuis voor O. Meyer, Leeuwarden, Groningerstraatweg**

1932 **Dubbel woonhuis, Leeuwarden, Fred. Ruyschstraat**

1931 **Twee woonhuizen en winkelpand, Leeuwarden, Goudenregenstraat 2-4-6 en 8**

1932 **Zes woonhuizen, Leeuwarden, Westerparkstraat 6, 8, 10, 12, 14, 16 en Harlingerstraatweg 28**

HCL, 6043, Vergadering Welstandstoezicht, Westerparkstraat, 6 woonhuizen, bouwondernemer U.H. Brink, Mozartstraat 63, Leeuwarden.

1932 **Hoekbebouwing, Leeuwarden, Groningerstraatweg 30**

1932 **Bebouwing (7 tekeningen) van de blokken in het stratenplan, Leeuwarden, Kalverdijkje**

1932 **Negen woonhuizen, Leeuwarden, Valkstraat 2 t/m 12 (even nrs.) en Spechtstraat 9**

1932 **Complex woningen en winkels (4 tekeningen), Leeuwarden, Leeuwerikstraat e.o., Bachstraat 2 t/m 14 en 15 t/m 33, Mozartstraat 1 t/m 105 en 2 t/m 18, Weberstraat 1 t/m 17, Obrechtstraat 5 t/m 17, Beethovenstraat 7-9-11, Schubertstraat 4 t/m 12 en 14 t/m 34, Mendelsohnstraat 10 t/m 34**

1932 **Complex woningen, Leeuwarden, Leeuwerikstraat 20, 22, 24, 28, 30, 32 en 34, Leeuwerikplein 1-2 en 3**

1932 **Complex van zeven woningen en kantoor, Harlingen, Westerstraat 1 t/m 15 (oneven nrs.)**

Bouw van 9 woningen. Bouw van 12 woningen. Bouw van 11 woningen, Blokken 8 en 9, Mozartstraat, Weberstraat en Obrechtstraat. Leeuwarden, Beethovenstraat 11, Wijziging bouwplan winkel hoek Mozartstraat (erfpachtvoorwaarden), voor de heer U.H. Brink. Leeuwarden, Mendelsohnstraat, bouw van 6 won. blok 31

1932 **Blokje van vier woningen, Leeuwarden, Spechtstraat 1-3-5 en 7**

LC, 30-06-1932.

Harlingen, aanbesteding van de Verf- en Behangwerken ten behoeve van den bouw van een blok van 7 woonhuizen en kantoorgebouwtes (LC, 20-04-1932, 21-04-1932, 23-04-1932). Harlingen, Aanbesteding van de verf- en behangwerken ten behoeve van den bouw van 7 woningen en kantoorgebouwtes. Laagste inschrijvers Roeda en Zonen met fl. 1.329. Begroting fl. 1840 (LC, 02-05-1932). Aanbesteding van de N.V. Nederlandse Basaltmaatschappij voor haar afdeling 'Bouwmaterialen': Het uitbreiden van een Kantoorgebouwte (LC, 11-10-1934).

1932 **Vier woonhuizen met garage, Leeuwarden, Swammerdamstraat 1-3-5 en 7**

1932 **Dubbel woonhuis, Leeuwarden, Bildtsestraat 3 en 5**

1932 **Verbouwing gevel woonhuis, Leeuwarden, Maria Louisestraat 26**

1932 Twee woonhuizen met garages, Leeuwarden, hoekbebouwing Ramstraat 53

1933 Eigen woonhuis met kantoor, Leeuwarden, Druifstreek 63

Redengevende omschrijving Rijksmonument nr. 8454. HCL 1002_BD 5860, Leeuwarden, Druifstreek 63, Herbouw van een beneden- en een bovenwoning. Arch. L. Reinalda i.o.v. M. Bekema. HCL 730 Bouwvergunningen, 1811 – 1941 1002_BD 6021, HCL 730 Bouwvergunningen, 1811 – 1941 1002_BD 5935. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 10 oktober 1932. In behandeling komt het plan voor een woonhuis ter plaatse van het afgebrande perceel Druifstreek no. 63. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 17 oktober 1932. LC, 03-12-1932. LC, 14-12-1932.

1933 Woonhuis met kippenfokkerij, Leeuwarden, Dokkumertrekweg

1932 Verbouwing fotozaak Duiker, Leeuwarden, Wirdumerdijk 14

1933 Verbouwing woonhuis, Leeuwarden, Noorderweg 20

1933 Dubbel woonhuis, Leeuwarden, Valkstraat 16 en 18

B&W 17 januari 1935 no. 66/58, HCL 1002_BD 6624, HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 7 januari 1935, de daken dienen hoger en symmetrisch te worden aangeboden (arch. PdV voor S.A. Bergsma)

1932 Twee woningen en een slagerij, Leeuwarden (Huizum), Vincent van Goghstraat 39 en 41

1933 Blokje van vier woningen, Leeuwarden, Swammerdamstraat 9-11-13 en 15

1933 Complex van zeven woningen, Leeuwarden, Groningerstraatweg

1933 Verbouwing garage, Leeuwarden, Speelmanstraat

1933 **Verbouwing hotel-restaurant 'De Groene Weide', Leeuwarden, Harlingersingel 11 en 13 (eveneens verbouwingen in de perioden 1937-'40, 1945-'46 en in 1960)**

HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 10 juni 1929, advies aan B&W akkoord met verbouwing 'De Groene Weide' door J. Maurer. B&W 7 februari 1935 no. 377/118 HCL 1002_BD 1042 6644. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 21 januari 1935, een plan voor de verbouwing van het café. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 21 januari 1935, verbouw 'Groene Weide'. Een plan voor verbouwing van Café 'De Groene Weide'. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 16 december 1935, plan tot uitbreiding van Café 'De Groene Weide'. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 23 december 1935. Bij afwezigheid van den ontwerper wordt goedgekeurd een nieuw plan tot verbouwing van café 'De Groene Weide'. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 5 oktober 1936, Café 'De Groene Weide', bij afwezigheid van den ontwerper wordt behandeld een voorlopig plan voorverbouwing van café 'de Groene Weide' HCL 1002_BD 7196 (jaar 1937), verbouw 'De Groene Weide'. HCL 1002_BD 7444 (1938) verbouw Cafe 'De Groene Weide.' HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 12 oktober 1936, verbouwing café 'De Groene Weide'. Bij afwezigheid van den ontwerper wordt behandeld een tweetal varianten voor de verbouwing van café 'De Groene Weide'. De cie. kan in het algemeen akkoord gaan met de variant, waarop op de verdieping 4 ramen in den voorgevel zijn geplaatst, mits het dakvenster niet door een topgevel, doch door een schilddakje zal worden bekroond en mits in het dakraam een roedeverdeling zal worden aangebracht. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 28 juni 1937, het definitieve plan tot verbouwing van Café 'De Groene Weide'. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 15 augustus 1938, een plan of verbouwing van Harlingersingel 11 (Groene Weide). L.C. 21-11-1938.

1933 **Elf woningen, Leeuwarden, Van Leeuwenhoekstraat 9 t/m 29**

1933 **Tien woningen, Leeuwarden (Huizum), Gerard Terborchstraat 28 t/m 38, Adriaan Brouwerstraat 22 t/m 26 en de Nicolaas Maesstraat 19**

1933 **Woonhuis, Leeuwarden (Huizum), Paulus Potterstraat 66**

1933 **Dubbele woning, Leeuwarden (Huizum), hoekbebouwing Ferd. Bolstraat 44-46 (hoek Govert Flinkstraat)**

1933 **Woon- en winkelhuis, Leeuwarden (Huizum), Gerard Doustraat 59 (hoek Frans van Mierisstraat)**

1933 **Verbouwing woonhuis voor C.J. Mervannes, Leeuwarden, Noordersingel 50A**

1934 Verbouwing meubelzaak Van Gelder, Leeuwarden, Grote Hoogstraat 3-5

1934 Café met woning en vier autoboxen, winkel en woningen, Leeuwarden, hoekbebouwing Zuidvliet 258-258a en Bote van Bolwertstraat 2 en 2a

1934 Winkelpand (bakkerij), Leeuwarden, hoekbebouwing Groningerstraatweg 117 en Anemoonstraat

1934 Blokje van vier woningen, Leeuwarden, Swammerdamstraat 17-19-21 en 23

1934 Negen woonhuizen, Leeuwarden, Fred. Ruyschstraat 5, 7 t/m 17, 19-21

1934 Verbouwing winkelpand, Leeuwarden, Nieuwestad 38

1934 Blokje van vier woningen, Leeuwarden, Achlumerstraat 16-18-20 en 22

1934 Verbouwing winkelpanden voor J.J. Slauerhoff, Leeuwarden, Voorstreek 26

1934 Verbouwing winkelpand, Leeuwarden, Nieuwestad 53

1934 **Verbouwing woonhuis met garage voor J. Rabius, Leeuwarden, Noordersingel 52 en 52B (eveneens verbouwing in 1940)**

1934 **Dubbel woonhuis met garage, Leeuwarden (Huizum), Ferd. Bolstraat 95 en 97**

1934 **Vier woonhuizen, Leeuwarden (Huizum), Ferd. Bolstraat 83-85-87 en 89**

1934 **Complex van drieënveertig woningen, Leeuwarden, Soendastraat 10-12-14, Delistraat 2 t/m 36 (even nrs.), Javastraat 3 t/m 13 (oneven nrs.) en Sumatrastraat 1 t/m 31 (oneven nrs.)**

1933 20 september, Leeuwarden, ontwerp tekeningen bebouwing huizen. In totaal 23 woningen. HCL 1002_BD 6323, 6292, 6293, 6327 en 6083, Perspectief v/d bebouwing a/d Delistraat. Aanzicht gevels bebouwing open terrein a/d Delistraat, Bouwbedrijf U.H. Brink. 1934, Leeuwarden, 'Indische Buurt', Soendastraat 10-12-14. Delistraat 2, 4-6-8, 10-12-14, 16-18 20, 22-24-26, 28-30-32, 34-36. Javastraat 13-11-9, 7-5-3. Sumatrastraat 31-29-27, 25-23-21, 19 17-15, 13-11-9, 7-5, 3-1. 1934, Leeuwarden, Sumatrastraat 21, 23 en 25, plan van een blok van 3 woonhuizen, O. Meyer te Lwd., B&W 20 februari 1935 no. 569 / 150 HCL 1002_BD 6653 1934, Leeuwarden, Delistraat, Javastraat, Sumatrastraat, plan perceelbebouwing, U.H. Brink, HCL 1002BD6383 (zie ook 6327).

1934 **Dubbel woonhuis, Leeuwarden (Huizum), Ferd. Bolstraat 44 en 46**

1934 **Zes woningen, Leeuwarden (Huizum), Ferd. Bolstraat 71, 73, 75, 77, 79 en 81**

1934 **Verbouwing winkelpand, Leeuwarden, hoekbebouwing Oosterstraat en Herestraat**

1934 **Dubbel woonhuis, Leeuwarden (Huizum), Ferd. Bolstraat 67 en 69**

934 **Vier woningen, Leeuwarden (Huizum), Hobbemastraat 35, 37, 39 en 41**

1935 **Werkplaats achter woonhuis, Leeuwarden (Huizum), Ferd. Bolstraat 91 en 93**

1935 **Gemeentehuis Tytsjerksteradiel, Burgum**

Redengevende omschrijving Rijksmonument nr. 512547. 14 augustus 1930, nr. 9, van de gemeentearchitect J. Zijlstra en aan B.W. 11 december 1930, B.W. gemeentehuis, no. 1556, aan D. Meintema. 17 december 1930, D. Meintema aan de heer F.W. Steenhuizen, burgemeester te Burgum. In antwoord op uw brief van 11 december kan ik mededelen, 30 november 1931, D. Meintema. Prov. Fr. Adviescie. Burgemeester en Wethouders van Tietjerksteradeel, Burgum. No 32.6. Betreft bouw gemeentehuis, bericht op schrijven 27 Maart 1933. Het Raadsbesluit, 21 december 1933, Nieuw Gemeentehuis.

1935 **Vijf woonhuizen, Harlingen, Midlumerlaan 61-63-65-67 en 69**

1935 **Openluchtwembad met restaurant 'De Groote Wielen', Leeuwarden, Groningerstraatweg**

1935 **Uitbreiding kantoorgebouw Nederlandse Basalt Maatschappij, Harlingen, Westerstraat 1**

1935 **Dubbel woonhuis en winkel, Leeuwarden, Franklinstraat 33-35 en 37**

1935 **Verbouwing winkelpand 'De Rieten Wereld', Leeuwarden, Nieuwestad 53 (eveneens verbouwing in 1940)**

1935 **Decor openluchtspel: historisch tafereel 'Leeuwarden één', Leeuwarden, Prinsentuin**

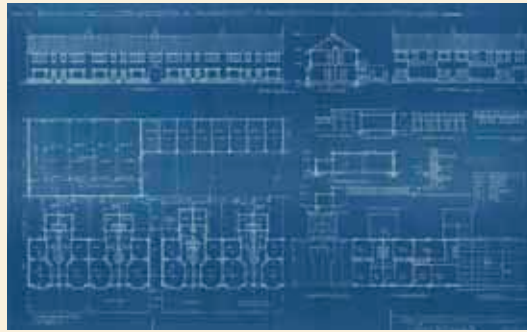

1935 **Garage, Leeuwarden (Huizum), Vincent van Goghstraat 54**

1935 Twee woningen, showroom/garage en autoboxen, Leeuwarden, Leeuwerikstraat 119 en 121

B&W 4 april 1935 no. 1109/326 HCL 1002_BD 6694

1935 Complex van acht woningen en zes autoboxen, Leeuwarden, Leeuwerikstraat 95 t/m 109

HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 27 oktober 1935, 8 w.h. Leeuwerikstraat te Leeuwarden. Goedgekeurd wordt een plan voor 8 woonhuizen aan de Leeuwerikstraat.

1935 Blokje van vier woningen, Leeuwarden, Franklinstraat 5-7-9 en Accamastraat 34

1935 'Heinekens Bierhalle', Leeuwarden, voor J. Jongedijk

1935 Vier woningen, Leeuwarden (Huizum), d'Hondecoeterstraat 27, 29, 31 en 33

1935 Blokje van vier woningen, Leeuwarden, Swammerdamstraat 25-27-29 en 31

1935 Vier woningen, Leeuwarden (Huizum), Ferd. Bolstraat 99-101 en 103-105

1935 Werkplaats met dubbele woning, Leeuwarden, (hoek Leeuwenhoekstraat) Groningerstraatweg 114-116

1935 Complex van zes woningen, Leeuwarden (Huizum), Frans van Mierisstraat 49 t/m 59 (oneven nrs.)

1935 Tien woningen, Leeuwarden (Huizum), Vincent van Goghstraat 54-56-58-60-62-64-66-68-70 en 72

1935 Twee woningen, Leeuwarden (Huizum),
Van de Veldestraat 1 en 3

1936 Een woning voor dhr. S.D de Lang,
Leeuwarden, Lekkumerweg

1936 Woonhuis met tandartsenpraktijkruimte,
Leeuwarden, Ruiterskwartier 111

Rijksmonument nr. 523377. LC, 15-01-1936. LC, 24-01-1936.

1935 Acht woningen, Leeuwarden, Lekkumerweg

1936 Bouwen van garages, Leeuwarden (Huizum),
Vincent van Goghstraat 78 en 80

1936 Werkplaats met bovenwoning, Leeuwarden,
Willem Loréstraat

1936 Een dubbele woning, Leeuwarden (Huizum),
Vincent van Goghstraat 82 en 84

1936 Decor openluchtspel: 'Rispinge' van de
Friese Agrarische Bond, Leeuwarden

1936 Twee dubbele woningen, Leeuwarden
(Huizum), Vincent van Goghstraat 74, 76,
78 en 80

1936 Complex van zes woningen, Leeuwarden,
Willem Loréstraat 143 en 153

1936 Restauratie voorgevel, Franeker,
Voorstraat 19

1936 **Complex van vijf woningen, Leeuwarden, Groningerstraatweg 54-56-58-60 en Groningerplein 9**

HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 4 mei 1936, 5 woningen Groningerstraatweg. Een nieuw plan is ingekomen voor 5 woonhuizen aan den Groningerstraatweg, hoek Groningerplein (Arch. P. de Vries). De commissie gaat hiermee akkoord, onder voorwaarde dat het gootoverstek van den uitbouw wat wordt verkleind (zijde Groninger Plein). De vraag van den ontwerper of op het hoekhuis aan den straatweg een dakvenster mag worden geplaatst. B&W 2 april 1936 no. 1128/337 HCL 1002_BD 6909 . B&W 2 april 1936 no. 1128/337 HCL 1002_BD 6909 /6984

1936 **Zes woningen, Leeuwarden (Huizum), Van der Veldestraat 5, 7, 9, 11, 13 en 15**

1936 **Complex van vijf woningen, Leeuwarden, Groningerplein 6-7-9 en Tjerk Hiddesstraat 2 en 4**

HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 20 mei 1937, tegen deze wijziging heeft de cie. bedenkingen het balkon moet midden boven de beide deuren worden geplaatst, de raambreedte moet gelijk blijven aan die van de andere huizen. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 30 augustus 1937, goedgekeurd een voorlopig plan voor 15 boven- en benedenwoningen aan den Groningerstraatweg. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 20 januari 1936. Bij dit ontwerp wordt opgemerkt dat " tusschen de hoekwoning en het hiervoor behandelde woningblok aan het Groninger plein een open ruimt ontstaat, welke enigszins storend werkt in de geheel gesloten ombouwing van dit plein."

1936 **Verbouwing pakhuis 'De Zwarte Arend', Leeuwarden, Arendstraat 6 t/m 12**

1936 **Uitbreiding pand met ketelhuis en droogruimte, Leeuwarden, Van Leeuwenhoekstraat 1C**

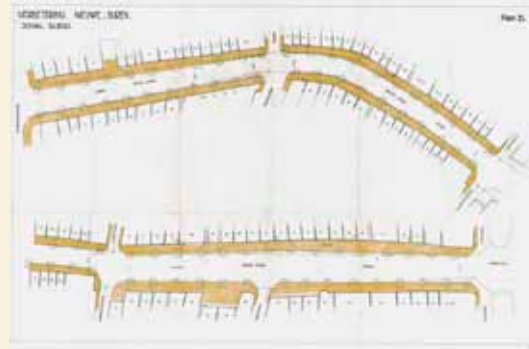

1936 **Zomerhuisje 'De Meerkoet', Earnewâld, Oudeweg (in dit gebied meerdere zomerhuisjes naar ontwerp van Piet de Vries in de jaren dertig, w.o. 'De Wijde Blik' voor J. Rabius, 'Ruimzicht' voor Wed. P. de Bruin en 'Ibis' – later 'Pondok' – voor A. Ganzevoort)**

1936 **Garage met bovenwoning, Leeuwarden, Van Croonenburgstraat**

1937 Gevelverbouwing, Leeuwarden,
Ruiterskwartier 135

1937 Twee herinrichtingsplannen, Leeuwarden,
Nieuweburen

1937 Verbouwing pianozaak Ganzevoort,
Leeuwarden, Nieuwestad 103

1937 Verbouwing woonhuis, Leeuwarden,
Prins Hendrikstraat

1937 Schiphuis voor Piet Miedema, Earnewâld

1937 Woonhuis, Leeuwarden, hoekbebouwing
Nic. Tulpstraat 14 (hoek Boerhavestraat)

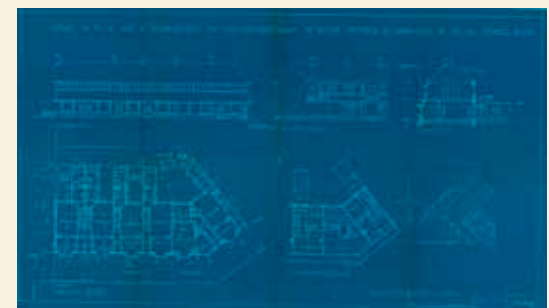
1937 Verbouwing boerderij 'Douma State' voor
J.A. Blanksma, Sexbierum

1937 Verbouwing winkelpui, Leeuwarden,
Noorderweg 18

1937 Zes beneden- en negen bovenwoningen,
Leeuwarden, Groningerstraatweg 141 t/m 169
(oneven nrs.)

1937 Zes woningen, Leeuwarden (Huizum),
Van der Helststraat 64, 66, 68, 70, 72 en 74

1937 Dubbele woning, Leeuwarden, (Huizum),
Van der Veldestraat 10 en 12

1938 Landhuis 'De Marekaole'
voor J. Rabius, Epe

1938 Twee dubbele woonhuizen, Leeuwarden
(Huizum), Gerard Terborchstraat 7-9 en 11-13

1937 Dubbele woning, Leeuwarden, (Huizum),
Van der Veldestraat 14 en 16

1938 Twee woonhuizen met garage, Leeuwarden
(Huizum), Miereveldtplantsoen 3 en 5

1938 Tien woonhuizen en één woning en
winkelhuis, Leeuwarden (Huizum),
d' Hondecoeterstraat 61-63-65-67-69-71-73
en Aert van der Neerstraat 2-4-6 en 8

1938 Verbouwing garage Tolman, Leeuwarden,
Bildtschestraat 35 en 37

1938 Verbouwing pension 'Wettersicht' voor
Piet Miedema, Earnewâld

1938 Verbouwing woonhuis, Leeuwarden,
Oldegaleeën 1

1938 Verbouwing woonhuis, Leeuwarden,
Ruiterskwartier 53

1938 Dubbele woning, Leeuwarden (Huizum),
Tynjedijk 86-88

1939 Dubbele woning, Leeuwarden (Huizum),
Tynjedijk 94-96

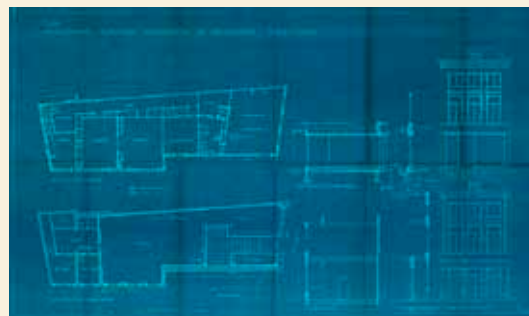

1939 Hotel-restaurant 'Princenhof', Earnewâld
(uitbreiding in 1940; uitbreidingsplan 1945 is
niet gerealiseerd)

B&W verleent vergunning op 25 februari 1939, no. 335, sectie E
no. 784. Hoekterrein een vrijstaande garage. B&W verleent op
22 april 1941 vergunning aan Piet Miedema voor een bijkeuken

1938 Dubbele woning, Leeuwarden (Huizum),
Tynjedijk 90-92

1939 Verbouwing winkelpand, Leeuwarden,
Voorstreek 32

1939 Gebouwtjes bij vuurwerkfabriek
(Schuurmans), Leeuwarden,
Harlingertrekweg

1938 Verbouwing winkelpanden voor
J.J. Slauerhoff, Leeuwarden,
Voorstreek 26-28

1939 Prijsvraagontwerp voor stadhuis van
Eindhoven, Eindhoven

1939 Verbouwing interieur voor P. de Jong,
Leeuwarden, St. Jacobstraat 8

1939 Verbouwing winkel/woonhuis, Leeuwarden,
Voorstreek 40

1939 Zeven woningen, Leeuwarden (Huizum),
Aert van der Neerstraat 21, 23, 25, 27 en 29,
Lucas van Leydenstraat 17 en 18

1940 **Verbouw interieur en een extra verdieping woonhuis, Leeuwarden, Noordersingel 50A**

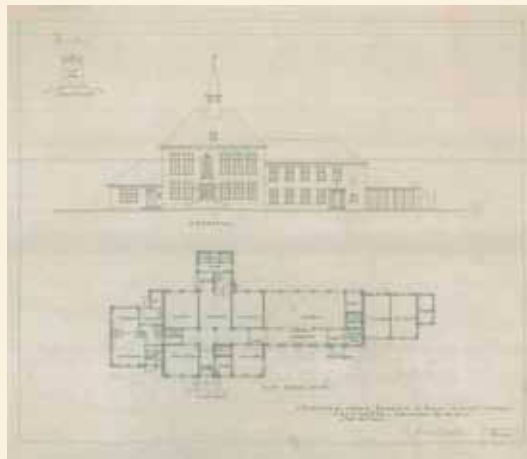
1940 **Gemeentehuis Opsterland Beetsterzwaag**

1940 **Negen woningen, Leeuwarden (Huizum), Aert van der Neerstraat 31, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 45 en 47**

1940 **Gemeentehuis Rauwerderhem, Rauwerd**

Brief 17 maart 1938 van B&W aan het Werkfonds 1934.
L.C. 19-05-1936. Toelichting behorende by het voorlopige Raadhuisplan (plan: A) voor de gemeente Rauwerderhem, Piet de Vries, 26 februari 1938. L.C. 28-03-1939. L.C. 13-04-1939. L.C. 15-01-1940. L.C. 15-01-1940. Achief Piet de Vries, Bestek en voorwaarden voor het leveren en aanbrengen van linoleumvloerbedekking en gordijnen in diverse ruimten van het nieuwe raadhuis te Rauwerd, 1939.

1940 **Gemeentehuis Idaarderadeel, Grou**

Brief, 27-12-1940, van Piet de Vries aan B&W van de gemeente Idaarderadeel. 'Korte omschrijving van het voorlopig plan voor een Raadhuis te Grouw voor de Gemeente Idaarderadeel', 27 december 1940, Piet de Vries. HCL, Grou, Stationsweg 1, dienstwoning T 3010 inv. nrs. 211 - 217.

1940 **Zomerhuisje 'Bob' voor J. Siderius, Earnewâld, Langesloot**

1940 **Rusthuis, Joure**

1940 **Verbouwing woonhuis voor J. Stoffelsma, Burgum, Noordersingel 265**

LC, 16-09-1937, Aanbesteding verbouwing van een woonhuis. Voor rekening van den Weled. Geb. Heer J. Stoffelsma, arts te Wommels. Dr. J. Stoffelsma, Noordersingel 265, Burgum. Op 1 maart 1948 kreeg hij eervol ontslag als schoolarts voor Achtkarspelen, Idaarderadeel en Tytsjerksteradiel. Eerst woonde hij in Wommels.

1941 **Gevelwijziging woonhuis, Leeuwarden, Grote Kerkstraat 15**

HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 6 januari 1941. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 20 januari 1941, goedgekeurd. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 10 februari 1941, in dezelfde steen optrekken.

1941 **Wijziging ingang bedrijfspand, Leeuwarden, Kleine Kerkstraat 24**

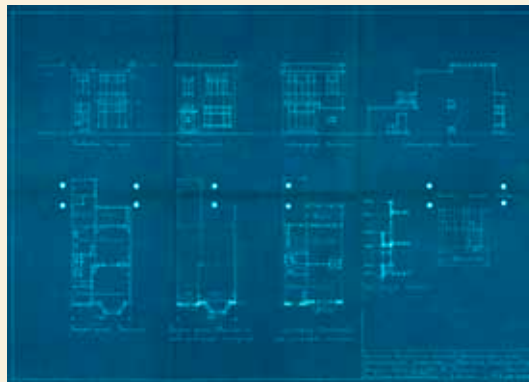
HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 6 januari 1941.

1942 **Verbouwing woonhuis, Leeuwarden, Oldegalileën 179**

1942 **Herbouw dubbel pakhuis na bominslag, Harlingen, Schritsen 47 en 49**

Redengevende omschrijving Rijksmonument nr. 507134.

1942 **Herstel gevels van twee woningen na bominslag, Leeuwarden, Spoorstraat 58 en 60**

HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 16 maart 1942, plannen tot herstel van de gevels der percelen 58 en 60. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 30 maart 1942. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 13 maart 1942. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 4 mei 1942.

1942 **Verbouwing bedrijfspand, Leeuwarden, Noordvliet 171**

HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 19 januari 1942.

1942 **Nieuwbouw zomerhuisje 'Het Baken' (anno 1912) voor P. de Jong, Earnewâld, hoek Zandmeer en Folkertssloot**

Hans de Vries, *Tijd van Het Baken*, Bredewold bv, 2013.

1942 **Zomerhuisje voor H. Kolk, Grou, Wijde Ee**

1943 **Woonschip voor Stelwagen en Van Gorkum, Reduzum**

1943 **Zomerhuisje voor E. Habekotté, Earnewâld, Langesloot**

Archief gemeente Tytsjerksteradiel, Verzoek bouwvergunning 29-06-1943. Aannemer W. Bijlsma.

1944 **Woonschip voor D. Hofstra, Grou**

1946 **Verbouwing hotel-restaurant 'Oranje Hotel', Leeuwarden, Stationsweg 4**

1946 **Kerkgebouwtje, Drogeham**

1946 **Verbouwing hotel-pensioen 'Gaasterland', Rijs, Marderleane 21**

1946 Verbouwing hotel-restaurant 'Spoorzicht' tot schouwburg 'Forum', Leeuwarden, Zuiderplein

1946 Inrichting tentoonstelling 'Friese Dagen 1946', Leeuwarden, Beursgebouw (i.s.m. architect Arjen Witteveen, Leeuwarden)

1946 Verbouwing landhuis, Epe, Quickbornlaan 15 (eveneens verbouwing in 1948 en i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1947 Woonhuis, Leeuwarden (Huizum), Gerard Terborchstraat 5

1947 Verbouwing directiekantoor R.S. Stokvis en Zn., Leeuwarden, Herman Costerstraat 2 / Singelstraat 1-3

Gemeentelijk Monument no. 337.

1947 Herbouw café-restaurant 't Centrum' voor H. Bergman, Harlingen, Schritsen 51

1948 Verbouwing restaurant en bioscoop 't Hof van Gelre', Epe, Hoofdstraat 46 (verbouw bioscoop tot theater is niet gerealiseerd en i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1948 Verbouwing voormalig wijnpakhuis, Leeuwarden, Grote Kerkstraat 15

1948 Verbouwing woonhuis, Epe, Heerderweg 78 (i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1948 Hotel-restaurant 'De Fonejacht', Suawoude

1948 Verbouwing tjalk 'Dei Gratia' voor H. Hansma, Leeuwarden

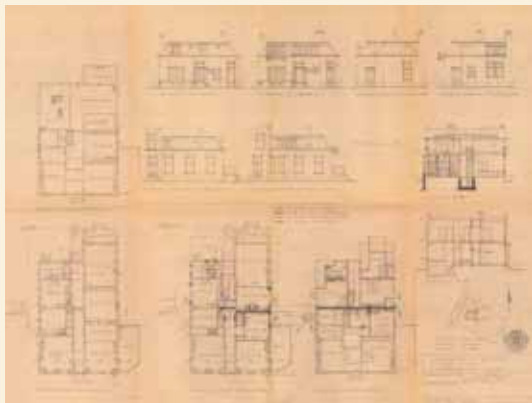

1949 Verbouwing botel (hotelschip) 'De Alve Marren', Langweer

L.C. 14-06-1947.

1949 Complex van achttien woningen, Epe, St. Catharinaweg (i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1949 Verbouwing woonhuis,
Epe, St. Antonieweg 9
(i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1949 Verbouwing woonhuis voor Th. Smeding,
Jirnsum, Rijksweg 55

1949 Complex van achttien woningen,
Epe, Nachtelenbergweg
(i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1949 Landhuis, Epe, Kamperweg 40
(i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1950 Verbouwing woonhuis voor W.J. van Dorp,
Harlingen, Voorstraat 16

1950 Verbouwing interieur (restaurantgedeelte)
hotel-restaurant 'De Klanderij', Leeuwarden,
Zuiderplein

1950 Verbouwing boerderij 'Hoogterp',
St. Jacobiparochie, Oudebildtdijk 771

1950 Verbouwing interieur restaurant Kuiper,
Heerenveen, Dracht

1950 Verbouwing kledingzaak De Jong,
Leeuwarden, Oosterstraat

1950 Verbouwing zomerhuis 'Hoek Westerkeyn',
Terschelling, Landerum

1950 Zeven woonhuizen, Leeuwarden,
Goudenregenstraat 47 t/m 59

1951 Nieuwbouw zomerhuisje 'Sunny Home' voor
de dames Pel, Earnewâld

1951 Zestien autoboxen voor H. Visser en Zn.
(‘Het Noorden’), Leeuwarden,
Goudenregenstraat 49

1951 Dubbel woonhuis, Leeuwarden (Huizum),
Hobbemastraat 72 en 74

1952 Veertig woningen voor H. Visser en Zn.
(‘Het Noorden’), Drachten, in het verlengde
van de Torenstraat

1952 Verbouwing hotel-restaurant
'De Vale Ouwe', 't Harde,
(i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1952 Landhuis, Epe, Vijverlaan 22
(i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1952 Complex van tien woningen, Vaassen,
Vinkstraat 18 t/m 36 (even nrs.),
(i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1952 Twee bouwblokken met achtenveertig
woningen, Leeuwarden, Berkenstraat 2 t/m
48 en Cederstraat 1 t/m 47

1952 Dubbelwoonhuis, Leeuwarden (Huizum),
Hobbemastraat 63 en 65

1953 Landhuis voor familie Bekius, Bergen NH, Mosselenbuurt 16

1953 Winkel met bovenwoning, Leeuwarden, Valeriusstraat 61

1954 Zes winkels en drie garages voor A. Lindeboom, Leeuwarden (Huizum), Jan van Scorelstraat 51 t/m 61

1953 Een enkel woonhuis en twee dubbele woonhuizen, Leeuwarden (Huizum), Hobbemastraat 76 en 78, Hondiusstraat 17 en 19, Jan van Scorelstraat 63 en 65

1954 PTT Telefondistrictsgebouw, Leeuwarden, Tweebaksmarkt 23 (uitbreidingen in 1963 en 1968)

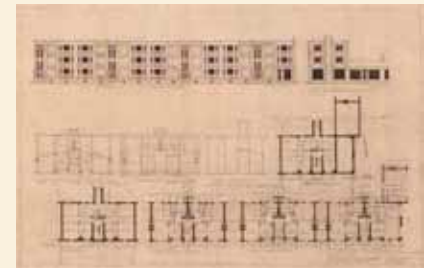

1954 Woonhuis met praktijkgedeelte en garage, Leeuwarden, Groningerstraatweg 209

1953 Verbouwing woonhuis, Emst, Laarstraat 44 (i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

1953 Dubbel woonhuis, Epe, Lange Veenteweg 30-32 (i.s.m. architect Johan Dalmolen, Epe)

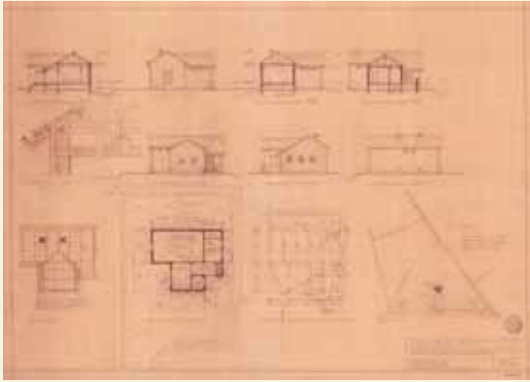
Aanwijzingdocument Gemeentelijk Monument nr. 232.
 HCL 1003 Gem. secretariaat Leeuwarden 1942-1971, nr. 13.772.
 HCL 1003 Gem. secretariaat lwd. 1942-1971, nr. 13.768 B&W no. B. 606. HCL 1003 Gem. secretariaat Leeuwarden. 1942-1971, nr. 9727, B&W nr. 9970 4 augustus 1955. LC, 03-04-1959.
 HCL 1003 Gem. secretariaat lwd. 1942-1971, nr. 13770 Bouwvergunning B&W 16 juni 1954. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 7 augustus 1961, B6, gebouwtje voor bedrijfsarts P.T.T., Droevendal, voorwaardelijk goedgekeurd. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 11 september 1961, B1410, Besluit B&W over kantoor bedrijfsarts P.T.T. HCL 1003 Gem. secretariaat Leeuwarden. 1942-1971, nr. 13775 Bouwaanvraag 20 januari 1969.

1954 Flatbebouwing 'Parflatbo', Leeuwarden, tussen Ceder-, Larix-, Dennen- en Esdoornstraat

1955 Dubbel woonhuis, Mantgum

1956 **Gebouw/zendmast, Jirnsum, Rijksweg 36**

1956 **Zes bedrijfspanen met bovenwoningen (garages en schuurtjes), Leeuwarden (Huizum), d'Hondecoeterstraat 39 t/m 49 (beneden) en 39A t/m 49B (bovenwoningen)**

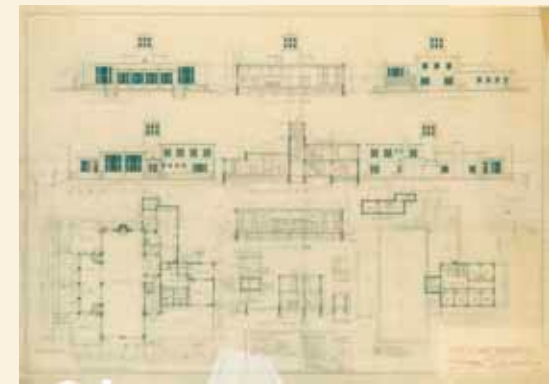

1957 **Diverse zomerhuizen en 'kampeerhuisjes', Terschelling en Vlieland, terreinen Staatsbosbeheer (periode rond 1957)**

1956 **Flatbebouwing 'Varvikflat', Enschede, hoek Kuipersdijk-Diekmanstraat**

1956 **Twee bedrijfspanen met bovenwoningen (garages en schuurtjes), Leeuwarden (Huizum), d'Hondecoetestraat 35 t/m 37 (beneden) en 35A t/m 37B (bovenwoningen)**

1957 **Hotel-restaurant 'Paal 8', Terschelling, West-Terschelling aan Zee (uitbreiding in 1962)**

B&W, 6 december 1962, kenmerk 12-62. L.C., 21 augustus 1993.

1956 **Dubbele woonhuizen, Enschede, Varviksingel**

1957 **Zomerhuizen (2) voor Boersma & Ybema, Terschelling, West-Terschelling aan Zee**

1956 **Complex woningen (Ruischenborg), Enschede, Kuipersdijk**

1957 **Verbouwing woning boven garage Boelens, Leeuwarden, Herenstraat 12**

1956 **Verbouwing interieur (entree) hoofdkantoor R.S. Stokvis en Zn., Rotterdam**

1958 Flatgebouw 'Lindeboom' (met woningen in drie lagen) voor A. Lindeboom, Leeuwarden (Huizum), Verlengde Schrans 101-103-105-107-109 en 111

Gemeentelijk Monument no. 249. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 4 maart 1956, B.2, Revisie ontwerp 18 etagewoningen, Verl. Schrans, Lindeboom, goedgekeurd.

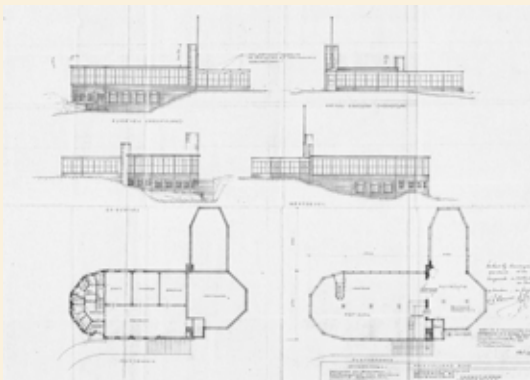

1958 Rijkskweekschool, Heerenveen, Thorbeckestraat 2 (uitbreidingsplan 1967 niet gerealiseerd)

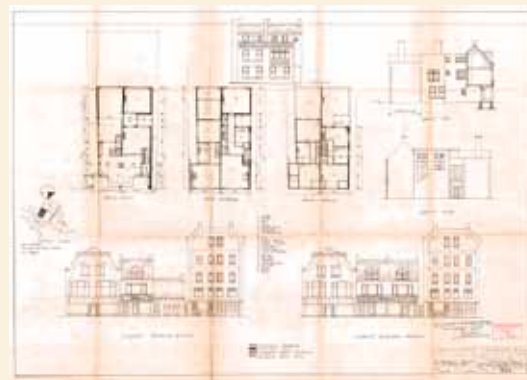
1960 Verbouwing strandhotel 'Beekman', Vlieland

L.C. 22 september 1985. L.C., 8 april 1970, NvhN, 12 april 1969.

1958 Strandpaviljoen 't Punthoofd' voor C.J. Beek, Terschelling, Formerum aan Zee

Aanvraag om bouwvergunning, 4 november 1957, nr. 156. Formerum aan Zee, C.J. Beek, Oostereinder 305, Voorburg. L.C., 26 augustus 1999.

1959 Kapperszaak met bovenwoning voor R. Talman, Leeuwarden (Huizum), Schrans 18 en 20 (uitbreidingen in 1963 en 1966)

1960 Telefoongebouw, Terschelling, West-Terschelling

B&W 8 oktober 199, het bouwen van een telefoongebouw. Nieuw PTT gebouw bij het postkantoor t.b.v. de automatisering. B&W 12 oktober 1959, Nr. 112.

1959 Zomerhuis voor P. Wijnia, Terschelling, Midsland

1961 Pension 'De Eenhoorn' voor P.J. Hijgenaar, Vlieland

Besluit Raad gemeente Vlieland, 5-10-1960, no. 3.

1961 Zomerhuizen (3) voor P. Smit, Terschelling, Midsland-noord

1962 Verbouwing woning tot atelierruimte, Leeuwarden, Keizersgracht 3 (uitbreiding Druifstreek 63)

1963 Woonhuis voor J.H. Drenth, Tytsjerk

1963 Pension voor J.C. Cupido, Vlieland, Dorpsstraat 175

1963 Uitbreiding (boerderij)loods P. Frölich en Zn., Harlingen, Kimswerderweg

1963 Biscuitfabriek voor P. Overzet, Harlingen

1964 Uitbreiding stadhuis Dokkum, Dokkum

1964 Prijsvraagontwerp voor BNA-gebouw, Amsterdam, Waterlooplein

1964 'Master Hoogeveen Skoale', Stiens

L.C., 19-05-1960. L.C., 23-09-1960. Proces-verbaal van de Openbare Lagere School te Stiens, 15 juni 1962.

1964 Complex van zesendertig gebundelde vakantieappartementen voor K. Knop, Terschelling Midsland aan Zee

1964 Restauratie woonhuis 'Op de Hoogte', Bergen NH, Guurtjeslaan 17

1965 **Flatgebouw 'De Weeme' (met woningen in vier lagen), Leeuwarden, Verlengde Schrans 95-97-99**

HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 16 november 1964, opnieuw 12 flatwoningen en garages Verlengde Schrans.

1966 **Verbouwing pui Oscar Keip, Leeuwarden, Ruiterskwartier 95**

1966 **Geschakelde (3x3=9) eensgezinswoningen in uitbreidingsplan 'Bijenhof', Leeuwarden, Begoniastraat 46 t/m 60 en Geraniumstraat 81**

1966 **Wandornament kantoorgebouw 'De Walvis', Amsterdam, Bickerseiland**

1966 **'J.L. Hooglandgemaal', Stavoren**

Registratienummer 0104100000132963. PB (1963-1986), Tekeningen van het gemaal 1849 (inv. nr.). HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 28 maart 1966, afgekeurd. HCL, Vergadering Welstandstoezicht, 12 april 1966, advies ingetogener materialen te gebruiken. Hans de Vries, *'Tijd van Het Bakken'*, Bredewold b.v., Wezep. Ir. B Volbeda, Het J.L. Hooglandgemaal te Stavoren, *Bouw*, no. 42, 19-10-1968.

1966 **Verbouwing winkelpand, Leeuwarden, Groentemarkt 7**

1965 **Postkantoor, Franeker, Noard N.Z. 86-88**

Aanvraag op september 1965. Besluit B&W 08-11-1965, nr. 240. Besluit B&W 4 oktober 1977, nr. 229. Aanvraag 24-06-1983, Rijksgebouwendienst, Uitbreiding van het Postkantoor met het aanbrengen van diverse voorzieningen.

1965 **Motel voor A.B. Dijkstra, Ameland, uitbreidingsplan Nes**

1965 **Clubhuis LMHC 'Rap', Leeuwarden, recreatiegebied It Nijlân**

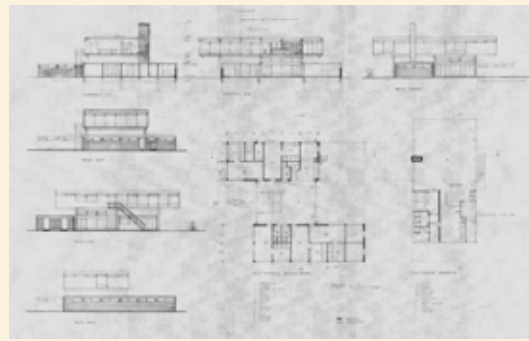
1966 **Verbouwing hotel-restaurant 'De Pauw', Leeuwarden (uitbreiding in 1968: Baljeestraat 23 en 25)**

1966 **Complex kantoorgebouwen voor F.H. Gaus, Amsterdam, Bickerseiland**

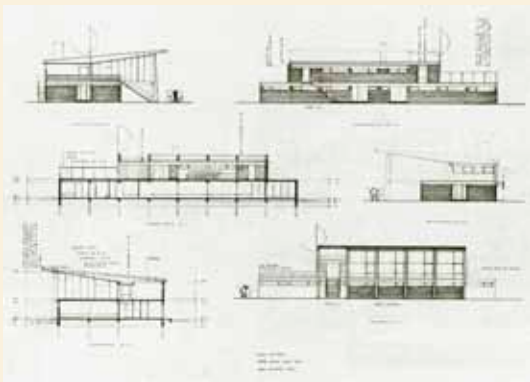
1966 Zomerhuis 'Loosdrecht', Loosdrecht

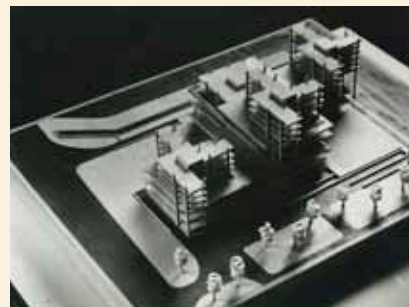
1968 Sport- en ontspanningscentrum KLM, Amstelveen

1969 Gebouw Provinciale Keuringsdienst van Waren in Friesland met conciërgewoning, Leeuwarden, Oostergoweg 2 en 4

1967 Clubhuis AMHC en LTC 'Randwijck' (nu MHC 'Amstelveen'), Amstelveen

1968 Prijsvraagontwerp voor stadhuis Amsterdam, Amsterdam

1969 Verbouwing gemeentehuis Het Bildt (interieur raadzaal), St. Annaparochie (uitbreidingsplan niet gerealiseerd)

1967 Vier geschakelde vakantiewoningen, Nes Noord

1968 Verbouwing winkelpand voor L.A. van Houten, Leeuwarden, Nauw 13

1969 Tennisclubhuisje KLM ('De Vliegende Hollander'), Amstelveen

1967 Drie geschakelde personeelswoningen 'J.L. Hooglandgemaal' en bijbehorende schotbalkloods, Stavoren

1968 Verbouwing interieur galerie, Amsterdam, Heisteeg 6

Noten

---

1 De jonge jaren in Fryslân

- 1 *Moderne Architectuur in Nederland 1900-1940*, Giovanni Fanelli, 's-Gravenhage 1978.

2 Leermeesters in Amsterdam

- 1 Amsterdamse School, tentoonstellings-catalogus Stedelijk Museum Amsterdam, 13 september-9 november 1975.

3 Van rationalisme tot Amsterdamse School

- 1 *Monumenten in Nederland, Fryslân*, R. Stenvert e.a., Zwolle, 2000.
- 2 *Bouwstijlen in Nederland (1040-1940)*, R.K.M. Blijdenstijn en R. Stenvert, Utrecht/Antwerpen, 1994.
- 3 *Moderne Architectuur in Nederland 1900-1940*, Giovanni Fanelli, 's-Gravenhage 1978.

4 De eerste ontwerpen als zelfstandig architect. Het baksteenexpressionisme van de Amsterdamse School

- 1 Elzinga, G., R. Terpstra, Catalogus 'Piet de Vries – architect', tentoonstelling Fries Museum 18 oktober-24 november 1980.
- 2 *Moderne Architectuur in Nederland 1900-1940*, Giovanni Fanelli, 's-Gravenhage 1978.
- 3 *Leeuwarder Courant*, 03-09-1924, 06-09-1924 en 29-08-1924.
- 4 *Leeuwarder Courant*, 25-07-1925, 03-01-1925.
- 5 Elzinga, G., R. Terpstra, Catalogus 'Piet de Vries – architect', tentoonstelling Fries Museum 18 oktober-24 november 1980.
- 6 Elzinga, G., R. Terpstra, Catalogus 'Piet de Vries – architect', tentoonstelling Fries Museum 18 oktober-24 november 1980.

- 7 Elzinga, G., R. Terpstra, Catalogus 'Piet de Vries – architect', tentoonstelling Fries Museum 18 oktober-24 november 1980.
- 8 'Zie een in die brede ramen', *Open woonhuis-monumenten in Leeuwarden*, Stichting Aed Levwerd, 1993.

5 De jaren dertig. De zakelijk-expressionistische periode

- 1 HCL, Vergadering Welstandtoezicht, 19 november 1934, wederom aangehouden wordt het ontwerp voor een boxengarage met bovenwoning. HCL, Vergadering Welstandtoezicht, 26 november 1934.
- 2 HCL, 1002_BD 6194.
- 3 B&W 23 januari 1935 no. 219/601, HCL 1002_BD6643.
- 4 L. van Grieken, P.D. Meijer en A. Ringer, Harry Elte PHzn (1880-1944), *Bibliografieën en oeuvrelijsten van Nederlandse architecten en stedenbouwkundigen (BONAS)*, Rotterdam, 2010.
- 5 Gitte Brugman, *Het Leeuwarden Gevoel*, Friese Pers Boekerij, 2007.
- 6 *Leeuwarder Courant* 12-05-1934.
- 7 Elzinga, G., R. Terpstra, Catalogus 'Piet de Vries – architect', tentoonstelling Fries Museum 18 oktober-24 november 1980.

6 Traditionalisme aan het eind van de jaren dertig

- 1 College-dictaat *Schoonheidsleer* prof. M.J. Granpré-Molière over 1939-1940, opgemaakt door architect M. Gerrit.
- 2 Elzinga, G., R. Terpstra, Catalogus 'Piet de Vries – architect', tentoonstelling Fries Museum 18 oktober-24 november 1980.

7 De oorlogsjaren

- 1 De archieven van de gemeente Tytsjerksteradiel geven aan dat Wibe Bijlsma bij een groot deel van de bouwaanvragen (in de jaren dertig en veertig) als bouwmeester op de zomerhuistekeningen vermeld staat. Bekend was ook dat Piet de Vries hierbij betrokken was.
- 2 Hans de Vries, *Tijd van Het Bakken*, Bredewold bv, 2013.
- 3 idem
- 4 J.P. Wiersma, *Fryslân / Dêr 't de dyk it lân omklammet...*, 1961.

8 Traditionalisme aan het begin van de jaren vijftig

- 1 *Architectuurgids Delft*, Matrijs, Utrecht, 2009.
- 2 Marije de Korte, *Postkantoren categoriaal onderzoek Wederopbouw 1940-1965*, Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist, 2005.
- 3 idem
- 4 *Architectuur in Fryslân*, Stichting De Bouw/Kunst FAC en Friese Pers Boekerij, Leeuwarden, 2000.

9 De jaren zestig. Van modernisme naar functionalisme

- 1 *Leeuwarder Courant*, 13 augustus 1964.
- 2 Elzinga, G., R. Terpstra, Catalogus 'Piet de Vries – architect', tentoonstelling Fries Museum 18 oktober-24 november 1980.
- 3 *Leeuwarder Courant*, 24 december 1963.
- 4 Villa Allegonda heet een 'statement' binnen de architectuur van De Stijl.
- 5 Hans de Vries, *Tijd van het Bakken*, Bredewold bv, 2013.

Uitje Friese Bouwkring. Kaatsen op het strand van Ameland:
partuur Justus Zuidema, Jan van Zuilen en Piet de Vries (1935)

Korte biografie in jaartallen

Op 15 februari **1897** werd Piet de Vries geboren in het Zuid-Hollandse Oostvoorne. Op achtjarige leeftijd verhuisde hij met zijn ouders, broer en zus naar Fryslân. Volgde een bouwkundige opleiding aan de MTS in Leeuwarden en daarna een avondstudie architectuur aan het VHBO in Amsterdam.

In **1918** begonnen bij het architectenbureau van Jan Gratama en Gerrit Versteeg in Amsterdam.

Begin **1920** werkzaam bij het Amsterdamse bureau van de architecten Hartog Elte en Gerard F. Mastenbroek.

In **1921** aangenomen op het bureau van Eduard Cuypers in Amsterdam.

In **1922** terugkeer naar Fryslân vanwege herstel na een ooroperatie. Ook in **1922** vestiging als zelfstandig architect, in een gedeelte van het ouderlijk huis in Minnertsga. Eerste opdracht in **1922**: de verbouw van café De Aardappelbeurs in St. Jacobiparochie. In de zomer van **1924** verhuizing van Minnertsga naar de Friese hoofdstad, Leeuwarden. In **1926** een van de initiatiefnemers van de Friese Kunstkring De Branding.

In **1929** huwelijk met Martzen Veelders. Piet en de drie jaar jongere Martzen ontmoetten elkaar in Amsterdam in 1921. Martzen studeerde aan het Instituut Schoevers.

In **1932** ontwerp en bouw huis met kantoor Druifstreek 63, waar zijn bureau tot 1972 gevestigd zou blijven.

In **1934** geboorte van zoon, Jekorn (Hans).

In de jaren tussen **1923** en **1940** ontwerp van meer dan 120 woningen en woningcomplexen.

Piet de Vries en Martzen Veelders (1921)

Martzen de Vries (l) en
Lies Breitenbach (1932)

Piet en Martzen de Vries en Lies Breitenbach
voor de beurs in Leeuwarden (1932)

Ontwerp van de raadhuisen van de gemeente Tytsjerksteradiel (Burgum) **1934** en Rauwerderhem (Raerd) **1940**.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam het architectenbureau vrijwel tot stilstand. Na de oorlog kreeg als eerste opdracht het verbouwingsplan voor het Oranje Hotel in Leeuwarden.

Samenwerking met architect Johan Dalmolen uit Epe (1946-1953) voor 'werk onder de IJssel'.

In **1953** ontwerp PTT-Telefoondistrictsgebouw aan de Tweebaksmarkt in Leeuwarden (de laatste oplevering in **1968**). In die periode ook docentschap Architectuur aan de architectenopleiding (VBO) in de Friese hoofdstad.

Tussen **1954** en **1959** supervisor over de te bouwen werken op de terreinen van Staatsbosbeheer op de Waddeneilanden Terschelling en Vlieland. Namens de BNA-kring Friesland in de vijftiger jaren enige tijd in de Noordelijke Raad van Orde (arbitrage).

In **1956** opdracht voor het maken van een ontwerp voor de nieuwbouw van hotel-restaurant Paal 8 bij West-Terschelling. In **1959** opdracht van Provinciale Waterstaat van Friesland om vorm te geven aan het reeds ontwikkelde tweede gemaal van Friesland: het latere J.L. Hooglandgemaal in Stavoren.

Piet de Vries (links) met de heer Hooysschuur bij de bouw van de woonhuizen aan de Midlumerlaan te Harlingen (1935)

Piet de Vries in de tuin van zijn zomerhuisje in Earnewâld

Piet de Vries, Gera Kielman en Martzen de Vries

Piet de Vries en Jan Kielman

In **1964** toetreding van zoon Jekorn (Hans) de Vries als meewerkend architect in het architectenbureau van zijn vader. In datzelfde jaar verhuizing Piet de Vries en echtgenote van Leeuwarden naar Bergen (NH).

In het voorjaar van **1969** oplevering laatste belangrijke project naar ontwerp van het architectenbureau Piet de Vries: het gebouw van de Provinciale Keuringsdienst van Waren in Friesland met conciërgewoning aan de Oostergoweg in Leeuwarden.

Eind **1969** afscheid De Vries jr. van het bureau.

In hetzelfde jaar de oprichting van galerie Collection d'art in Amsterdam, door schoondochter Cora de Vries, waarmee Piet de Vries zich zeer verbonden voelde.

Na een praktijk van precies vijftig jaar in **1972** het einde van architectenbureau Piet de Vries. Hij heeft dan ongeveer 220 kleine en grote gebouwen ontworpen en verbouwingen uitgevoerd.

In **1980** tentoonstelling over zijn werk in het Fries Museum in Leeuwarden.

In de zomer van **1992** overlijdt Piet de Vries in Bergen (NH). Zijn urn is later in het familiegraf in Huizum bijgezet.

Piet de Vries in gesprek met ir. G.A.P. de Kort, hoofd Afdeling Gebouwen van de Centrale Directie van de PTT op diens afscheidsreceptie in Den Haag (1964)

Piet de Vries in Parijs (Patio Forum des Halles: bij de sculptuur 'Pygmalion' van de Argentijnse beeldhouwer Julio Silva) (1980)

Piet de Vries in Parijs (Rue Saint Honore: Palais de l' Elysee) (1980)

Literatuur

- Gert Elzinga en Rienk Terpstra, Catalogus 'Piet de Vries – architect', tentoonstelling Fries Museum, 18 oktober – 24 november 1980.
- M. Martin, *Abe Bonnema Architect*, 1998 (pag. 98).
- Peter Karstkarel, *Woonhuizen in Friesland*, 1998 (pag. 114).
- Jouke van den Bout (samenstelling), *Architectuur in Fryslân 1940-2000*, 2000 (nr. 32, 98, 134).
- R. Stenvert (e.a.), *Monumenten in Nederland. Fryslân*, 2000 (pag. 33, 101, 160, 213, 272, 288).
- G. ter Haar en P.L. Polhuis, *De loop van het Friese water. Geschiedenis van het waterbeheer in Friesland*, 2004 (pag. 106, 107).
- Klaas Jansma, *Dorp aan de overkant. Zomerhuizen in de Alde Feanen*, 2004 (pag. 9, 34, 38, 47, 51, 118, 121).
- Peter Karstkarel, *419 x Friesland. Van Slikkenburg tot Moddergat*, 2005 (pag. 70, 102, 587).
- Huib Mous, *De kleur van Friesland. Beeldende kunst na 1945*, 2008 (pag. 86).
- Peter Karstkarel, *Sierlijk bouwen. Jugendstil en Amsterdamse School in Friesland 1900-1940*, 2011 (pag. 7, 111, 125, 126, 127, 148, 149, 155, 156, 186, 202, 203).
- Hans de Vries, *Tijd van Het Bakken 1912-2012./ Huisje in Alde Feanen*, 2013 (o.a. pag. 30 t/m 34).
- Leendert Plaisier, Andries de Haan, Charles Gombault (foto 's), *Leeuwarden tussen beide wereldoorlogen*, 2014 (pag. 48, 77, 110).
- Hans Sizoo, Hans de Vries, *Collection d'art / een galerie*, 2015 (pag. 87).
- Klaas Jansma, *Het Veenparadijs. Bruisend groen, bevochten ruimte*, 2015 (pag. 190, 191, 192, 193).
- Huib Mous, *De Fries die in de toekomst sprong. Fries modernisme in de jaren zestig*, 2016 (pag. 99, 100).

Fotoverantwoording

---

2 PdV/Ronald Hoeben; 6 PdV; 8 PdV; 10lo PdV; 10ro PdV; 11 PdV; 12 PdV; 13rb PdV; 13ro ?; 14 PdV; 15 Gemeentearchief Amsterdam; 16 PdV; 17 ?; 18lb HCL; 18lo PdV; 19 HCL; 20 PdV; 22b PdV; 22o Tresoar; 23 HCL/Gombault; 24 PdV; 25 HCL; 26 HCL; 27 HCL; 28 Tresoar; 29 Tresoar; 30 PdV; 31 PdV; 32 HCL; 33 HCL; 34 HCL; 35 HCL; 36 HCL; 37 HCL; 38 PdV; 39lb PdV; 39lo PdV; 39rb HCL; 40 HCL; 41b PdV; 41ro HCL; 42lb HCL; 42lm HCL; 42rb HCL; 42ro HCL; 43lb HCL; 43rb HCL; 43lm HCL; 43rm HCL; 43ro HCL; 44lo PdV; 44ro HCL; 45 HCL; 46 PdV; 47 PdV; 48 PdV; 49rb PdV; 49ro PdV; 49lo PdV; 50 HCL; 51 HCL; 52 PdV; 53lb PdV; 53rb PdV; 54lb HCL; 54rb HCL; 54o HCL/Andringa; 55 HCL; 56lo PdV; 56ro HCL; 57 PdV; 58 HCL; 59 HCL; 60lo PdV; 60ro PdV; 62 PdV; 63 PdV; 65 PdV; 66 Tresoar; 67 Tresoar; 68 PdV; 69 Tresoar; 70 PdV; 71 PdV; 72 PdV; 73 ?; 76lb HCL; 76rb PdV; 76rm PdV; 76ro HCL; 77lb Tresoar; 77rm HCL; 79 PdV; 80rb HCL; 80ro Gem. Leeuwarden; 81 PdV; 82lb HCL; 82lo HCL; 83 HCL; 84lo HCL; 84lo PdV; 85lb PdV; 85lo HCL; 86 PdV; 86 PdV; 87 PdV; 88lb Tresoar; 88lo PdV; 88ro PdV; 89rb Tresoar; 89ro Tresoar; 90lb Tresoar; 90rb Tresoar; 90o HCL; 91 HCL; 92 PdV; 93 PdV; 94 PdV; 95 PdV; 96 PdV; 97 PdV; 98 PdV; 99m PdV; 99lo PdV; 99ro PdV; 100 PdV; 101 PdV; 102 PdV; 103lo Aerophoto; 103ro Tresoar; 104lb Tresoar; 104lo PdV; 105 PdV; 106b PdV; 106o PdV; 107rb PdV; 107rm PdV; 107ro PdV; 108rb PdV; 108rm PdV; 108ro PdV; 109lb PdV; 109lm PdV; 109lo PdV; 110 PdV; 111 PdV; 112 PdV.

HCL = Historisch Centrum Leeuwarden

PdV = Archief Stichting Piet de Vries

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar de medewerkers van de archieven van de gemeenten Harlingen, Súdwest-Fryslân, Terschelling, Vlieland en Leeuwarderadeel, evenals de medewerkers van het Rijksarchief Tresoar. In het bijzonder wil ik noemen de heer S.T. de Beer (gemeente Tytsjerksteradiel), de heer Douwe Zwart (gemeente Het Bildt) en de medewerkers van het Historisch Centrum Leeuwarden.

Ook dank aan de heer Leendert Plaisier, die veel bouwwerken van Piet de Vries in het dorp Huizum heeft 'gevonden'. Allen zijn betrokken geweest bij het uitzoeken en het digitaliseren van de bouwtekeningen en het fotografisch materiaal.

Aan de heer Johan Steendam van Tresoar, de heer Jelle Hoekstra van het Historisch Centrum Leeuwarden, mevrouw Maaïke Bokma en Adema Architecten komt dank toe voor het opstellen en vormgeven van twee tentoonstellingen.

Indrukwekkend zijn de prachtige bouwkundige animaties van het Piet de Vries-huis, het Leeuwarder zwembad en de reeks huizen langs de Groningerstraatweg van Louis Kemper.

Dank ook aan de vormgever van het boek, Gert Jan Slagter. Met hem heb ik eerder mogen samenwerken aan het provinciale project Monument van de Maand en in 2016 aan het boek *Sjoerd Andringa; een poëtisch beeld van Fryslân*.

De heren Leo van der Laan (afdeling Monumentenzorg van de gemeente Leeuwarden) en Geart de Vries (directeur Historisch Centrum Leeuwarden) hebben de tekst nauwgezet doorgelezen. Dank daarvoor.

Een woord van dank ook voor de fondsen en stichtingen, in het bijzonder de Stichting Piet de Vries, gemeentelijke en provinciale instellingen die deze uitgave mogelijk hebben gemaakt. Hun namen vindt u op pagina 4.

Als laatste wil ik de heer Hans de Vries hartelijk danken voor zijn vele werk en het ter beschikking stellen van de uitgebreide documentatie en de tekeningen uit het archief van zijn vader.

Rienk Terpstra

